

ספר
מקדשי שמך
המקוצר

עקרי יסודות למרביצי תורה

עניני קידוש השם
בכל הליכות החיים

עם פתיחה מאת הגה"צ
הרב מתתיהו חיים סלומון שליט"א

ספר
מקדשי שמך
המקוצר

עקרי יסודות למרביצי תורה

ביאורים ועיונים בקיום
עיקר חובת האדם בעולמו ותכלית בריאתו
לקדש שם שמים בכל הליכות חיינו
יבואר בו כיצד מצוה זו מקיפה את רוחב ועומק
כל פרטי עבודת ה' וקיום מצוותיו

מאת שרגא פייוול פרידמאן
בלטימור תשפ"ב

Living Kiddush Hashem FOUNDATION מקדשי שמך

להשיג ספר השלם מקדשי שמך, או ליתר פרטים
על הוצאות נוספות ספר באנגלית, ספרי ילדים,
ספרים לבתי ספר או להערות בענין הספר
נא לפנות למפעל קידוש השם

Email LivingKiddushHashem@gmail.com
for a free file of a story supplement to this kuntrus

LivingKiddushHashem@gmail.com
LivingKiddushHashem.org
7320 Wallis Ave.
Baltimore MD 21208
303-335-8968

**In memory of Professor Edward Blum,
Elkana ben Yaakov a"h**

Dedicated by Moshe and Beth Firestone

©

כל הזכויות שמורות

הסכמות

ההסכמות נדפסו לפי סדר קבלתן

הרב אלי' דוב וואטכטפויגעל

Rabbi Eli Dov Wachtfogel

6 Yeshiva Lane

Fallsburg, N.Y. 12733

בס"ט אצוני כי קרוב אליך הדבר מאד וכו' עש"ק נצו"י ה' תשס"ט
ראה ראיתי עליהם לתרופה קונטרס נהדר על עניני קידוש השם שחיבר הרה"ג שרגא
פייבל פרידמאן שליט"א ומבאר בטוב טעם ודעת איך שעניני קידוש השם מקיפים
כל הליכות חיי אדם, הן בהנהגותיו הפשוטות והן בעשיית המצוות והן בחובות
הלבבות, ובעקר הצפיה לגאולה כל תכליתה גילוי שכינתו וקידוש שמו יתברך
שהוא תכלית כל הבריאה. והמחבר זכה להקיף הענין בטוב וטעם לעזור ולהקל על
בני אדם לקיים חובתם בחיוב זה שכל כך מוטל עלינו. והנני מברכו שחפץ ה' בידו
יצליח ויזכה לחבר עוד חיבורים כאלו ליזכות את הרבים בכונן דא.
החותם לכבוד התורה ועמלי'
אלי' דוב וואטכטפויגעל

בס"ד

לסדר כי קרוב אליך הדבר מאד וכו' עש"ק נצו"י ה' תשס"ט

ראה ראיתי עליהם לתרופה קונטרס נהדר על עניני קידוש השם שחיבר הרה"ג שרגא
פייבל פרידמאן שליט"א ומבאר בטוב טעם ודעת איך שעניני קידוש השם מקיפים
כל הליכות חיי אדם, הן בהנהגותיו הפשוטות והן בעשיית המצוות והן בחובות
הלבבות, ובעקר הצפיה לגאולה כל תכליתה גילוי שכינתו וקידוש שמו יתברך
שהוא תכלית כל הבריאה. והמחבר זכה להקיף הענין בטוב וטעם לעזור ולהקל על
בני אדם לקיים חובתם בחיוב זה שכל כך מוטל עלינו. והנני מברכו שחפץ ה' בידו
יצליח ויזכה לחבר עוד חיבורים כאלו ליזכות את הרבים בכונן דא.

החותם לכבוד התורה ועמלי'

אלי' דוב וואטכטפויגעל

1000 1000 25 100

Handwritten signature: *Handwritten signature*

תוכן הענינים

הקדמה א

פתיחה ה

פרק א • קידוש השם - תכלית עבודת כלל ישראל ותכלית הבריה..... ז

קידוש השם - תכלית עבודת כלל ישראל ז

תכלית הבריה ז

בשביל ישראל שנקרא ראשית ח

תכלית הבריה הוא קידוש שמו, או להיטיב לכל הברואים? ח

ע"י קידוש שם שמים של ישראל נגרמת הטבה לכל הבריה ט

זהירות לקדש שם שמים לא לכבוד עצמו י

"ונקדשתי בתוך בני ישראל" יא

פרק ב • איך תתפרסם קדושתנו יב

איך תתפרסם קדושתנו אם נעשה בצנעה יב

הנהגת ה' בעולם היא כפי פעולותיהם של ישראל יב

כבוד הצדיקים גורם לכבוד ה' בעולם יג

ההשגחה הפרטית על ישראל - בזכות כבוד ה' שיוצא מזה יד

מעלת קידוש השם הנעשה ברוב עם יז

ברוב עם הדרת מלך יח

קידוש השם בבית הכנסת יט

מסירת הנפש על קידוש השם כ

מסירת נפש של ישראל בתקופת שואת אירופה כב

ייחוד ה' - תכלית כל העולם כה

להיות עד נאמן על ייחוד השם כו

פרק ג • הבדלה בין ישראל לעמים ושנאת הגויים כז

הבדלה בין ישראל לעמים כז

שנאת הגויים כז

המשיל את ישראל לאש ואומות העולם למים כח

רק בהבדלה תוכל להשפיע כח

כשישראל חוטאים האומות מבזים את התורה כט

מידת תפארת לעומת גאוה והתפארות על זולתו ל

בני תורה צריכים תמיד לשמור על מעלתם לב

זהירות מלהתפאר על זולתו במידת תפארתו.....לב
 שלא להתנשא בעזות על הגויים.....לג
 בכוח הענוה לקרב הבריות.....לג

פרק ד • להידבק במידותיו של הקב"ה.....לד

קידוש השם להכיר לעולם מדותיו של הקב"ה.....לד
 כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו.....לד
 הקדמת שלום אפילו לנכרי.....לה
 יושרם של האבות ודרכיהם הטובות עם בני אדם.....לה
 דרך ארץ קדמה לתורה.....לו
 יתמו חטאים ולא חוטאים.....לו
 כולם יכולים לחזור בתשובה.....לו
 כל אדם אף אם אינו בעל תורה, יש בכוחו שתהיה בו תורה.....לח
 שלוש השקפות החיים.....לט
 בני ישראל הם כעין מחנכי העולם.....לט
 מאמונתו של בשר ודם אתה יודע אמונתו של הקב"ה.....מ
 אסור לעבור על שבועתו אפי' בהיתר אם יודע לגוי.....מא
 קידוש השם התחיל עם העוסקים בפרקמטיא.....מא
 חובת משא ומתן באמונה משום חילול כבוד התורה.....מב

פרק ה • חובת הזהירות מחילול השם.....מד

והייתם נקיים מה' ומישראל.....מד
 ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם.....מד
 הרחקות מפני חשש חילול השם.....מה
 שלא להיכנס לבית הכנסת בנעלים.....מה
 לבנות בית הכנסת בשבת בקבלנות.....מו
 צריך שישמור עצמו מן הכיעור ומן הדומה לו.....מז
 חובת הזהירות של ת"ח יותר משאר העם.....מז
 חכם צריך להיות מובדל מהעם במעשיו.....מח
 חובת הזהירות בימינו.....מט
 חובת נקיות הת"ח בבגדיו.....מט
 חילול השם ממחלוקת בכלל ישראל.....נא
 הדרך למקנא קנאת ה'.....נא
 יסוד כח השפעה.....נב
 קידוש השם בכל תנועה ודיבור.....נב
 קידוש השם על ידי קבלת יסורים.....נג
 חילול השם ותיקונו.....נד
 המחלל שם שמים בסתר.....נה

נה	הרגיל בעבירה מקל בכבוד שמים
נו	תיקון וכפרה על חילול השם
נו	הגיון תמיד בתורה תיקון לחילול השם

פרק ו • צפית לישועה וימים נוראים

נח	אם אין בחירה מה התועלת בימות המשיח ולמה מצפים
נח	למה הציפוי לגאולה כל כך עיקרי
נט	מטרת הגאולה – פרסום כבוד ה' בעולם
ס	מטרת תחיית המתים - להודיע אמינות האמונה בה'
סא	ביטול היצר הרע גם הוא למען קידוש שמו
סא	שני אופנים לגאולה - לא זכו 'בעתה', זכו 'אחישנה'
סב	התכלית תתקיים על כל פנים, אבל בדין ולא בזכות
סב	הציפייה לקידוש השם על ידי הגאולה היא מעיקרי האמונה
סג	הציפייה לגאולה בשביל כבוד שמים
סג	הציפייה לגאולה למען כבוד שמים מקרבת את הגאולה
סג	חילול השם מעכב את הגאולה
סד	הציפייה לקידוש השם היא עבודה לשמה
סז	חובת הצער על חילול השם שבחורבן
סח	עיקר צער על כל הצרות הוא על חילול השם
סח	עיקר שמחת ישראל היא בריבוי כבוד שמים
סט	אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה
ע	חובת ומעלת התפילה למען כבוד שמים
ע	התפילה "למען שמך"
עא	אמן יהא שמיא רבא – תפילה לכבוד שמים
עא	ימים נוראים, סוכות והושענא רבה
עב	בראש השנה ה' בבחינת מלך וראוי לבקשו על גילוי כבודו
עג	וכפר על חטאתינו למען שמך
עד	ענין שבעים פרי החג
עה	מצוות סוכה, לולב ואתרוג
עו	הלולב ומיניו ושם הויה
עו	ההקפות בהושענא רבה
עז	"אני והו הושענא נא"
עח	ביאור ענין ההקפות דיריחו
פ	סוף דבר הכל נשמע

הקדמה

לפני עשר שנים עלה בדעתי לעיין בענין קידוש השם. היה זה בשעה ששמעתי שיחה שמסר ר' מתתיהו סלומון בלייקווד, והוא הביא את דברי רבינו יונה בשערי תשובה: "ועתה עמוד והתבונן גודל חיובנו לקדש את השם, **כי עיקר מה שקדשנו השם יתברך בתורתו ובמצוותיו והבדילנו להיות לו לעם - כדי לקדשו וליראה ממנו**, ראוי שיהיו מקדישיו קדושים, בשגם הכלים שעובדים בהם לפני השם יתברך צריכים להיות קודש, כמו שנאמר (ויקרא כב לב): 'ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם'. שים לבך להבין, כי הענין שאמרנו מפורש במקרא הזה". היוצא מדבריו הקדושים שכל מציאות כלל ישראל כעם הנבחר לקיים תורה ומצוות היא לזו המטרה, לפרסם קדושתו ומציאותו ית' לכל העולם ע"י היותו עם קדוש.

התעוררתי לכתיבת החיבור בעקבות ההבנה שיש סכנה מרובה לאיבוד פירות כל עמלנו. שהרי שייך שאדם יעסוק בתורה ובמצוות כל היום כולו, שיש בו יכולת עצומה לרומם ולקדש שמו בלי גבול, אבל כשיוצא החוצה לשעה קלה – עלול לעזוב הכל ולגרום ח"ו לחילול כבוד שמים. דבר זה עלול לקרות אם חסרה בהבנה ביסוד זה של רבינו יונה ואינו מקשר בקשר אמיץ את תורתו וקיום מצוותיו לזו התכלית ואינה תמיד בראש מעיינותיו, מילתא דלא רמיא עלה דאנש לאו אדעתיה, ואם לא יעסוק באלו הענינים, יראה פרטיו ולא יכירם, יעבור עליהם ולא ירגיש בהם, ויהיה חסר זהירות, וכך יכול לאבד הרבה קידוש השם שהיה ראוי לבוא מכח תורתו ומצוותיו, ופעמים גורם להיפך מתכלית המכוון ש"הבריות אומרות עליו אוי לו לפלוני שלמד תורה... ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין מעשיו".

הכל יודעים שיש מצוה של קידוש השם, אבל אם שוגים בו ונעשית קלה בעיניהם כמצוות אחרות שמצינו בעוונותינו הרבים שאדם דש אותן בעקביו, זו טענה גדולה, שהרי אמרו חז"ל בפרקי אבות שבחילול השם שוגגין נחשבים כמזידין. ושמעתי בשם גדול אחד טעם הדבר שקידוש השם אינה כשאר מצוות פרטיות, **אלא מצוה כללית היא הכוללת כל המצוות**. משל למה הדבר דומה, לאדם ששלח את עבדו לעשות בעבורו שליחות גדולה וחשובה, ובדרך אגב גם ציווה עליו לעשות עוד כמה דברים פרטיים שאינם מעיקר השליחות, והלה הלך והטריח עצמו מאוד וחזר למשלחו ואמר לו שעשה שליחותו בכל הדברים הפרטיים אבל שכח לעשות את עיקר שליחותו; זו טענה גדולה שלא שייך עליה מחילה. כך בעבודת ה', אם שכח דברים פרטיים בעבודת ה', שייך לטעון שוגג הייתי ולא ידעתי חומר הדבר וכי, אבל אם אמר ששכח את עיקר השליחות ואת יסוד כל הטרחה, זו טענה גדולה.

אפילו אם אנו יודעים שתכליתו של כל יהודי הוא לכבוד שמים וקידוש השם, אם חסרה בנו ההבנה איך לתקיים מטרה זו בסדר עבודתנו ולא רואים חובה זו בחוש, אלא יודעים את המילים בלבד – יש כאן חסרון רב בידיעה ולא שייך שנשיב חובה זו אל הלב. וכאשר עיינתי והרחבתי בסוגיא זו התפעלתי לראות איך שהיא נוגעת ונותנת עמקות והבנה בכל מקצועות

התורה והמצוות, והעיקר המכוון בזה החיבור לחזק ההכרה וההבנה שכל מגמתינו ומבטינו בעבודתנו הקדושה יהיו להיות ממקדשי שמו, ומי שעוסק וטורח ועמל בתורה ובקיום המצוות יכיר שהוא עוסק וטורח לכבודו ויהיה זהיר עד מאוד שלא להחריב הכל בשגגה במעשה קל בלי מחשבה, שבמעט מחשבה וזהירות היה קל למנוע.

נראה שבדורות עברו לא היו הזדמנויות רבות בחיי היומיום לקיים מצות קידוש השם לעיני הבריות, שהרי רוב בני אומות העולם שנאו אותנו והיו רודפים אותנו בכל עת וכל שעה בכל מיני צרות ורדיפות, והגויים לא היו מתפעלים כל כך ממעשינו הטובים, ולפיכך עיקר פעולותיהם של יהודי אירופה התמקדו בדרכים להנצל מזרועם הקשה של הגויים ועיקר העבודה של קידוש השם היה בעבורם בדרך מיתה ויסורים על קידוש השם. אמנם במצבנו כיום כאן במלכות של חסד בארה"ב, שאין אנו סובלים כל כך מהגויים סביבותינו, כאשר רואים הבריות מעשים טובים אצל היהודים הם מתפעלים באמת, נמצא שכיום יש לנו אפשרויות והזדמנויות עד אין סוף לקיים מצוה זו באופן נעלה, ולחיות כל חיינו על קידוש שמו. ובודאי ראוי ונכון לעורר קהל עם ועדה על ענין נשגב זה, ומי יודע אם לעת כזאת הגענו למלכות, למצב הטוב שאנו נמצאים בו עכשיו - מה שלא היה במאות השנים האחרונות - והוא עצת א-ל תמים דעים למען תהינה לנו הזדמנויות לקיים מצוה נשגבה זו להביא העולם לשלימותו לקרב ביאת משיח צדקנו.

המעייין בספר זה יראה שיש הרבה מעלות במי שעוסק ומתחזק בזה הענין, מחדד את רגישותו ומחשב את כל הליכות חייו למטרת קידוש השם, ואלה הן מקצת המעלות:

א. כח תפילתו גדול עד מאוד, שכל כוונתו בכל בקשותיו יהיו למען שמו, להרבות יותר כבוד שמים בבריאה, ושייך להרגיש ולחזק כוונתו בתפילות החשובות ביותר היינו 'יהא שמיא רבא', 'עלינו לשבח', 'עשה למען שמך' וכדומה.

ב. כיון שרצונו לקדש השם ולכבדו על הבריות, נמצא רצונו ורצון ה' אחד ושייך להגיע למדרגה מעולה בתורה ובמצוות, למדרגה של עבודה לשמה לשם רצון ה', שזהו רצונו שנתן לנו תורת אמת לכבודו. כמו שמצינן במסילת ישרים פי"ט "מי שמתכוין בעבודתו לטהר נפשו לפני בוראו, למען תזכה לשבת את פניו בכלל הישרים והחסידים, לחזות בנועם ה' לבקר בהיכלו, ולקבל הגמול אשר בעוה"ב לא נוכל לומר שתהיה כונה זו רעה, אכן לא נוכל לומר גם כן שתהיה היותר טובה, כי עד שהאדם מתכוין לטובת עצמו, סוף סוף עבודתו לצורך עצמו. **אך הכונה האמתית המצויה בחסידים אשר טרחו והשתדלו להשיגה, הוא שיהיה האדם עובד רק למען אשר כבודו של האדון ב"ה יגדל וירבה**, וזה יהיה אחר שהתגבר באהבה אליו יתברך, ויהיה חומד ומתאוה אל הגדלת כבודו, ומצטער על כל שימעט ממנו, כי אז יעבוד עבודתו לתכלית זה, שלפחות מצדו יהיה כבודו יתברך מתגדל, ויתאוה שכל שאר בני האדם יהיו כמו כן".

ג. יהיו בידו טעם ומתיקות לקיים הלכות בין אדם לחברו ודרך ארץ קדמה לתורה, ולחזק עצמו הרבה במידות של 'והלכת בדרכיו', כדי שיהיה תפארת לה' בשלמות, שכל בני האדם יראו בו ויכיר בו את מידותיו של הקב"ה ואת קדושתו.

ד. אדם שעוסק וחושב על ריבוי כבוד שמים הוא חושב גם על אחרים, ונעשה כלי לסייע לשלמותם של אחרים ולא רק לשלמות עצמו, ומקבל אחריות על מעשיו ורואה איך מעשיו יפעלו וישפיעו לטוב או למוטב על אחרים, נמצא שנעשה נותן ולא נוטל. עבודתו תהיה להועיל לאחרים, וזו מעלה גדולה כמו דאיתא בהקדמת בן המחבר לספר נפש החיים: "כה היה דברו אלי תמיד שזה כל האדם, לא לעצמו נברא רק להועיל לאחרני, ככל אשר ימצא בכוחו לעשות!"

ה. הדואג למה שיאמרו הבריות וחושב שמעשיו התדירים יסייעו להביא את הבריאה לשלמותה, שכל העולם יאמינו בה' ובתורתו, שייך שירגיש צער השכינה ואבלות ירושלים ויצפה בכל לבו לגאולה וממתין לאותו יום שהכל יודו ויכניעו עצמם למלכות שמים, שזו כל התכלית ימות המשיח - לקדש שמו המוחלל בין הגויים. כדאיתא ביחזקאל (לו כב-כג): "כה אמר ה' אלוקים לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם. וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני ה'". ומי שאינו דואג וזהיר למה שיאמרו הבריות, איך שייך לפי האמת לומר שמקווה לכבוד שמו לראות את אותו הזמן שה' יהיה מלך על כל הארץ.

ו. נחוץ מאוד שכל אחד מישראל תהיה לו הרגשה של תפארת ומעלה וגדלות של ישראל, אבל בהרגשה זו עלול שתהיה לו גם הרגשת זלזול במי שאין בו מעלת יהודי ותורתו. ולכן רואים אצל בני הדור הצעיר קצת חוצפה וזלזול בזולת. אבל אם מקשרים תפארתם של ישראל לזו התכלית והאחריות להיות תפארת לה' לקדשו, לא יהיה שייך להשתמש בזה התפארת לזלזל ולבזות ולבטל אחרים ולחלל שמו בין הגויים. ועוד, כשמכיר שאין בריה בעולם שאין לה חלק במלכות שמים; ומאמין ומצפין לאותו יום הגדול של "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד", רואה בחוש יכולתו של כל בריה ובריה לבוא אל האמות, וממילא הוא מכבד את כל אדם, שאין אדם שאין לו שעה, שהכל ברא לכבודו.

ז. כל אדם באשר הוא, יכול למצוא מקום בעבודת הקודש הנ"ל, ולהרגיש תחושת שליחות ואחריות גדולה, שהרבה תלוי בו, ואין הבדל איזה חלק בעבודת ה' הוא ממלא, כמו שכתב הרב דסלר: "אם חבורת אנשים באו לכבד מלך בשר ודם, וכולם ינאמו נאום ברכה למלך באותו נוסח ואותם מילים, איך ירגיש בעצמו הנואם השני, וכל שכן האחרון, בידעם שלא הוסיפו כלום על הקודמים... על כן הוסיף ה' בחסדו לברוא כל אדם בכוחות והתמזגויות אחרים וגם יצר הרע שלו ומלחמתו שונה מחבריו, וממילא גם קידוש השם שלו שונה מאשר עשו חבריו. ובכן יש לכל אחד ואחד חלק מיוחד לעולם הבא, שהוא שלו ממש, ולא קדמו אחר בו, ויש לכל אחד ואחד נחת רוח ואושר שלמים בשכרו". בין אם זכה להיות כל חייו בין כותלי בית המדרש, בין אם עוסק בפרקמטיא, יש לו אפשרויות לגדל כבוד שמים.

ח. בתחושת שליחות זו שייך לרומם את כל הליכותיו הפשוטים ולקדשם; בהליכתו ברחוב, בנסיעתו ברכבו, בקניותיו, במשא ומתן, בכולם יכול להיות במחשבות טהורות לקדש שמו בעולם כדכתיב "בכל דרכיך דעהו".

יהי רצון שכל הקדושה המרובה של העם הקדוש ינותב לקידוש שמו, ויקדש את שמו על מקדישי שמו, ונזכה כולנו להיות משארית ישראל, לראות את גילוי כבודו המחולל בין הגויים, בביאת משיח צדקנו.

פתיחה

מאת הגה"צ הרב מתתיהו חיים סלומון שליט"א

"נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום". פתיחה זו של סדר 'קדושה' אינה שבח אלא תפילה ובקשה הנאמרת על ידי כל איש מישראל מעומקא דליבא. פעמיים ביום אנו מבקשים מהקב"ה שנקבל הזדמנות לקדש את שמו בעולם, כמו שמלאכים העומדים לפני כסא הכבוד מקדשים אותו. במוסף של שבת אומרים נוסח אחר: "נעריצך ונקדישך כסוד סיח שרפי קודש", ומפרש הגר"א: 'נעריצך' – שאנו מוכנים למסור נפשנו למען קידוש שמך. ובנוסח ספרד אומרים בשבת: "כתר יתנו לך מלאכים המונו מעלה עם עמך ישראל קבוצי מטה" – כמו שמלאכים המונו מעלה מקדשים שמו ונותנים לו כתר מלוכה, גם אנו יחד אתם נותנים לו כתר. איך מעניקים 'כתר' להקב"ה? "ויאמר עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר". בכך שכלל ישראל הם עבדי הקב"ה, "עבדי אתה", שרואים על יהודי שהוא עבד ה', שהוא דוגמא של קיום רצון ה' בכל מעשה וכל דיבור וכל עסק שהוא עושה ומדבר ועוסק, אלו הם בגדי מלכות וכתרו של ה'.

כשיהודי נפטר מהעולם הזה ורוצים להוסיף לו זכויות כדי להגדיל ערך לימי חייו, אנו אומרים בשבילו "יתגדל ויתקדש". מפני מה דואגים כל כך לומר קדיש בעבור האדם לאחר מיתתו? מדוע זה כל כך נחרץ לאדם לאחר פטירתו? התשובה לכך – כי התפקיד של חיינו בעולם הזה הוא ריבוי כבוד שמים בעולם, וזהו רצונו של הקב"ה מבריותיו וכל תכלית ברייתו של העולם הזה. ואם היינו מתבוננים במילים שאנו אומרים בקדושה, היינו שמים לב שפירושה של התפילה שאנו מפצירים לפניו בכל יום לפני שיוצאים לעסקי העולם, שתנתן לנו ההזדמנות לקדש את שמו בעולם, ואז היתה מתבהרת אצלנו גודל האחריות לגרימת קידוש השם בחיינו בכל יום.

ידוע שימות המשיח הוא הזמן של "והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה'" (יחזקאל לח כג), שאז יבוא העולם לתכלית כבוד שמים בכל הבריאה. ומי יזכה לאותו מעמד שנאמר בפסוק בצפניה (ג ט-יג): "שארית ישראל לא יעשה עולה ולא ידבר כזב ולא ימצא בפייה לשון תרמית?" מי יהיו בשארית ישראל שישארו לקבל פני משיח? הוי אומר רק אלו שאין אצלם שום שמץ של חוסר ישרות או עוולה בכל עסקיהם. מדוע דוקא יהודים אלו ישארו בזמן משיח? מבאר הסמ"ג, שהרי הגויים אינם יודעים ערך לימוד התורה והמצוות של כלל ישראל, אלא הם מכירים רק את התנהגותם החיצונית של בני ישראל בעסקיהם ובמשאם ומתנם עם הבריות, ולכן אם משיח היה בא בזמנינו, מה היו אומרים הגויים? היו תמהים מדוע ה' עושה נסים ונפלאות לכת של גנבים ושקרנים. האם הם האהובים לפני המקום? ויוצא מזה חילול השם. ולכן אין משיח רשאי לבוא עד שביאתו תגרום קידוש השם אצל הגויים, שידעו ויכירו מעלותיהם של ישראל.

בפרשת ויצא לומדים על חיי יעקב אבינו. עלינו להתבונן במעשה אבות סימן לבנים וללמוד ממעשיהם ולומר "מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי". יעקב אבינו נכנס לגלות אצל חמיו לבן שהאגב ושקרן, והוא היה צריך לגור ולחיות ולעסוק עם אדם כזה. ולבסוף, כשלבן רדף אחר יעקב והשיגו, אומר לו יעקב: "מה פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי, כי מששת את כל כלי, מה מצאת מכל כלי ביתך... זה עשרים שנה אנכי עמך, רחליך ועזיך לא שכלו, ואילי צאנך לא אכלתי, טריפה לא הבאתי אליך... הייתי ביום אכלני חורב וקרר בלילה ותדר שנתי מעיני... ותחלף את משכורתי עשרת מונים". יעקב אבינו מצהיר בפניו שבכל השנים שהתעכב אצלו לא היה שום שמץ וחשש של חוסר ישרות, למרות שהיה יכול למצוא הרבה אמתלות והוראות היתר לעסוק עם לבן ברמאות באופן שהוא עסק עמו. וטענה טען ר' ירוחם והוכיח מדוע אין אנו עומדים על עומקה של פרשה זו ומתבוננים ויורדים לנבכי הענין ומנתחים אותו, כשם שאנו עושים בפרשת הכנסת אורחים של אברהם אבינו ומחמירים בענין של חסד של אברהם אבינו, וטענה גדולה היא.

בפרקי אבות נאמר (פ"ד מ"ד): "רבי יוחנן בן ברוקא אומר כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם". יש להבין מדוע אפילו בשוגג חייבין בחילול השם, יתר על כל המצוות? וכותב רמח"ל במסילת ישרים בפרק יא העוסק במידת נקיות: "ענפי חילול השם גם כן הם רבים וגדולים **כי הרבה צריך האדם להיות חס על כבוד קונו**, ובכל מה שיעשה צריך שישתכלל ויתבונן מאד שלא יצא משם מה שיוכל להיות חילול לכבוד שמים חס וחלילה, וכבר שנינו, אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם". ומדויק מלשונו שחיוב נקיות בחילול השם אינו סתם לזיהר מלגרום חילול השם, כי לזה אין צריך לנקות עצמו כל כך, כי הרי אין יצר הרע לעשות חילול השם כמו יצר הרע לתאוות ממון ועריות ויתר מידות רעות, **אלא החיוב באדם הוא לחוס ולדאוג תמיד בכל פעולה ודיבור ועסק, שלא יצא מהם שום חשש חילול השם**. ואם כן, החיוב הוא דוקא לזיהר גם משוגג. ולכן צריכים אנו לקבל על עצמנו להיות יותר זהירים ויותר שמורים ולשים לב תמיד בענין קידוש השם, ולקבל על עצמנו לעשות לכל הפחות פעם אחת ביום מעשה של קידוש השם. איזה ערך יש לקדיש לאחר מות האדם אם היו חייו מלאים חילול השם? לפיכך צריך לעשות את חיינו 'קדיש'.

חיבור זה הוא מלא חיזוק בענין חשוב זה בפרט בימינו שכל כך נחוץ שכל אחד יתחזק בקידוש השם ובזהירות מחילול השם, והיא ממש חובת השעה. והעושה קביעות בלימוד ענין זה, יקנה לעצמו יתר זהירות ורגישות ויצליח בזה לקדש שם שמים בכל הליכות חייו. ונזכה להיות משארת ישראל ולראות את אותו יום הגדול של "והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה'".

פרק א

קידוש השם - תכלית עבודת כלל ישראל ותכלית הבריאה

קידוש השם - תכלית עבודת כלל ישראל

כתב במכתב מאליהו (ח"א עמ' כב): "הנה המצוה העיקרית היא קידוש השם, כי היא כוללת הכל, כל המצוות וכל עניני עבודת ה' תוכם הוא קידוש השם!"

וכן כתב רבנו יונה בשערי תשובה (שער ג סי' קנח): "עמוד והתבונן גודל חיובנו לקדש את ה', כי עיקר מה שקדשנו ה' בתורתו ובמצוותיו והבדילנו להיות לו לעם, כדי לקדשו וליראה ממנו". ועי' גם בפירוש הספורנו (יתרו יט ו): "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. פירוש, להבין ולהורות לכל המין האנושי לקרוא כולם בשם ה'". הרי שזוהי תכלית העבודה של כלל ישראל, לקדש את שמו יתברך בעולם.

תכלית הבריאה

קידוש השם הוא תכלית ומטרת כל הבריאה, וזהו גם תכלית עבודת כלל ישראל בעולם, לפרסם שם ה' ולהקדישו בעולמו על ידי התורה.

וכתב הרמב"ן בפרשת האזינו על הפסוק אשביטה מאנוש זכרם (לב כו): "גלותנו בין העמים אנחנו יהודה ובנימין, שאין לנו זכר בעמים ולא נחשב לעם ואומה כלל. והנה יאמר הכתוב, כי היה במדת הדין להיותנו כן בגלות לעולם, לולי כעס אויב. ויורה זה, כי בגלותנו עתה תמה זכות אבות, ואין לנו הצלה מיד העמים רק בעבור שמו, כענין שאמר ביחזקאל (כ מא-מד): 'וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצתם בם ונקדשתי בכם לעיני הגויים, וידעתם כי אני ה' בעשותי אתכם למען שמי, לא כדרכיכם הרעים וכעלילותיכם הנשחתות בית ישראל'... ולכן הזכיר משה בתפלתו (במדבר יד טו): 'ואמרו הגויים אשר שמעו את שמעך לאמר' וגו', והשם יתברך הודה לו בזה (שם כ): 'ויאמר ה' סלחתי כדברך'. והטעם בטענה הזאת איננו כרוצה להראות כוחו בין שונאיו, כי כל הגויים כאין נגדו, מאפס ותוהו נחשבו לו. אבל השם ברא את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו, ושם הרשות בידו להרע או להטיב, וכאשר חטאו ברצונם וכפרו בו כולם - לא נשאר רק העם הזה לשמו, ופרסם בהם באותות ובמופתים כי הוא אלקי האלהים ואדוני האדונים, ונודע בזה לכל העמים. והנה אם ישוב ויאבד זכרם, ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו ולא יסופר עוד בהם, ואם אדם יזכיר כן, יחשבו כי היה כח מכחות המזלות והכוכבים וחלף ועבר, והנה תהיה כוונת הבריאה באדם בטלה לגמרי, שלא ישאר בהם יודע את בוראו רק מכעיס לפניו, ועל כן ראוי מדין הרצון שהיה בבריאת העולם, שיהיה רצון מלפניו להקים לו לעם כל הימים, כי הם הקרובים אליו והיודעים אותו מכל העמים". ע"כ לשון הרמב"ן.

הרי מפורש שכל תכלית בריאת העולם הוא כדי לקדש שמו יתברך בזה העולם שברא, ואם לא יהיה קידוש השם בעולם מתבטלת כונת הבריאה לגמרי, וא"כ ברור שענין זה הוא הראשון במעלה לפני ה', כי זהו כל תכליתו בעולמו.

בשביל ישראל שנקרא ראשית

וזו הכוונה בדברי רש"י בריש בראשית (א א): "בשביל ישראל שנקראו ראשית", שבריאת העולם מגיעה לתכליתה בקיומם של ישראל, שעל ידם מתרבה כבוד שמים בכל הארץ, וע"י זה יגיע העולם לתכליתו שהיא קידוש שם שמים. והביאור בזה, כי ראשית הוא ההתחלה והמנהיג של הדבר, ועל ידו נקבע ענינו ומהותו של כל הבא אחריו. ודוגמא לדבר ראש השנה, שהוא התחלת השנה וכל השנה נמשכת אחריו, ולכן בר"ה אנו ממליכים את הקב"ה על עולמו, וכל שאר השנה נמשכת אחרי הראש, ונמצאת כל השנה מקודשת במלכותו יתברך. כך הוא הדין והוא הענין בישראל כלפי האומות, שישראל הם 'ראשית' האומות וכל שאר האומות נמשכים אחריהם בהכרת ה' (חוץ מעמלק).

ובתפילת השל"ה על עסק הבנים בתורה, נאמר: "אתה הוא ה' אלקינו עד שלא בראת העולם, ואתה הוא אלקינו משבראת העולם, ומעולם ועד עולם אתה אל, **ובראת עולמך בגין להשתמודעא אלקותך באמצעות תורתך הקדושה**, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה: '**בראשית** - **בשביל תורה ובשביל ישראל**, כי הם עמך ונחלתך אשר בחרת בהם מכל האומות, ונתת להם תורתך הקדושה, וקרבתם לשמך הגדול..."

לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא

ומובא בשם בעל שפת אמת שאמר על הכלל המובא בברייתא דר"י, שכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד - לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא; שדבר זה מרמז על בחירתו של הקב"ה בישראל יותר משאר האומות, שכאשר כלל ישראל "יצא מן הכלל", שיצא מכלל כל האומות להיות לעם נבחר, "לא ללמד על עצמו יצא", שלא נבחרו רק כדי ללמד את עצמם ולהתעלות בידיעת ה' ועבודתו, "אלא ללמד על הכלל כולו יצא", היינו שתכלית בחירתם הוא שילמדו את הכלל כולו, היינו שילמדו את כל האומות לקרוא בשם ה' ולעבוד אותו.

תכלית הבריאה הוא קידוש שמו, או להיטיב לכל הברואים?

יש לעיין במה שהבאנו לעיל, הלא מבאר רמח"ל בספרו דרך ה' (וכן במסילת ישרים פרק א) ובעוד אחרים, שתכלית הבריאה היא כדי להיטיב עם הברואים, שרצון הבורא הוא להיטיב עם בראיו הטבה מושלמת, ואם ייטיב להם בלי שיבחרו בדרך הטוב, יהיה השכר בבחינת נהמא דכיסופא, ועל כן ברא את העולם עם יצר הרע ויצר הטוב, על מנת שיוכלו לקבל

שכר מושלם ותהיה הטבתו מושלמת. אבל מכל מה שהובא לעיל, נראה שמטרת ותכלית הבריאיה היא כדי שיתקדש שם שמים בעולם, וא"כ איך מתיישבים הדברים אהדדי.

ונראה שהכל ענין אחד הוא, שההטבה הגדולה ביותר היא להדבק בה' וליהנות מזיו שכינתו, ולשם זה נברא העולם, להטיב לכל הברואים בהטבה זו של דביקות בה'. והלכך, ככל שיקדש את שם ה' יותר, כך יגדל מספר הברואים שיזכו להדבק בה' ולקבל את ההטבה הזו, שע"י שיקדש שם שמים ויאהיב את הקב"ה בלב בני אדם - כך תגדל יותר האפשרות לתת להם את ההטבה הנצחית, ונמצא שע"י קידוש שם שמים הוא גורם שתבוא הבריאיה לתכליתה, שהיא להטיב לברואים הטבה נצחית של קירבת ה' ודביקות בו יתברך. ולכן קידוש השם הוא תכלית הבריאיה, כי על ידו מתרבים מקבלי ההטבה ומתקיים רצון ה' בבריאיה.

ע"י קידוש שם שמים של ישראל נגרמת הטבה לכל הבריאיה

ויעויין במאמר החכמה לרמח"ל (תפלת ראש השנה): "והנה תקון העולם הוא שיהיה הטוב שולט והרע נכפה, ובמין האנושי ישראל שולטים ואומות העולם משתעבדים תחתם. **והנה בהיות הדבר כן, הנה טוב לכל, כי הנה הקדושה מאירה בישראל ומתחזקת בהם, ובהיות אומות העולם משתעבדים תחתם נתקנים על ידם, ונמשך להם המשך מן הקדושה ההיא.** אך אם אומות העולם מתפרצים מתחת ידי ישראל ושולטים וישראל נכנעים, הנה ישראל מפסידים שהם בשפלות, והקדושה אינה מתחזקת בעולם, לפי שמקום המיוחד לה - שהוא ישראל - איננו בתיקונו וחזקו, וגם מפסידים האומות עצמן, שאין נמשך להם מהקדושה שום הארה כלל, אלא אדרבה מיטמאים והולכים, ומתרחקים מן הטוב...".

והרמח"ל ממשיך ומבאר את התפילה: "**יתקדש שמך**, והיינו שתיוודע מלכותו בעולם ותתגלה בהתחזקה על ישראל, והו' 'על ישראל עמך'... והנה המצב הטוב שיסאר בו העולם הוא שיהיו הברואים בכל ההכנה המצטרפת, ומלכותו יתברך תהיה מתגלית עליהם תמיד, **והם מקבלים מזה טובה אחר טובה עד אין תכלית, כי הנה הוא יתברך שמו בלתי בעל תכלית, וטובו בלתי בעל תכלית, ובהיותו שורה עליהם ומתקשר בהם, ימצאו מקבלי טוב בלא תכלית,** וזהו 'ותמלוך אתה ה' לבדך'. והוא מה שאמר הכתוב 'לדור ודור', כי מלכותו תהיה לנצח נצחים, והזוכים לה נהנים בה לנצח נצחים".

הרי שגם האומות יכולים לזכות לטוב הנצחי שבדביקות בו יתברך, וזה נעשה ע"י שישראל מקדשים את שמו בעולם, וע"י זה הם מקרבים את האומות אל הקב"ה, ואז זוכים גם האומות לטוב הגמור, וכמו שביארנו.

גם המשגיח רבי חיים פרידלנדר (בעיונים בספר דעת תבונות, סוף אות לו) כתב ששתי מגמות אלה, גילוי ייחודו ובריאית העולם למען קבלת חסדו (להטיב לברואיו), עולות בקנה אחד: "כוונת הבריאיה היא למען התחסד עם הבריות, אופן החסד הוא גילוי ייחודו ית'. כי לפי מידת דבקותם בה' יהנו מגילוי ייחודו, ועל ידי השגת גילוי ייחודו יותר ויותר עמוקה עד אין קץ

תהיה העליה האין סופית בעולם הבא... והיינו כי שכר המצוות הוא רק לעולם הבא והוא רק מה שהנשמות משיגות את שרשם ולפי מה שמשגיגים כך הוא תענוג השגתן. וכשישיגו היחוד מגולה כראוי אז יהיה התענוג השלם מכל צד".

חילוק בין ישראל לאומות העולם לעתיד לבוא

אמנם צריך לדעת שאף על פי שגם לכל האומות תהיה הטבה, מכל מקום יהיה חילוק גדול בין ישראל לשאר העמים בטוב הצפון להם, וכדאיתא במלבי"ם על הפסוקים בישעיהו (מה כב-כה): "פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ כי אני א-ל ואין עוד. בי נשבעתי יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון. אך בה' לי אמר צדקות ועז עדי יבוא ויבשו כל הנחרים בו. בה' יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל". ופ"י המלבי"ם: "אולם בל תחשבו כי לא תוכלו לפנות אלי כי לא אקבל אתכם, ולא נתתי תורה והמצוות רק לישראל, לכן אמר 'בי נשבעתי', שנשבעתי בשמי הגדול ולא אחזור משבועתי, והוא שנשבעתי אשר 'לי תכרע כל ברך', שאקבל את כל העמים תחת אמונת האמת עד שכל ברך תכרע לי. רק יהיה הבדל בין עם ה' ובינם, שחוץ ממה שיהיה לישראל צדקות ע"י שנעבוד אותו ונשמור מצותיו, יהיה לנו גם 'עז', והוא שלא נבוא בתורת חסד כאשר יבוא העכו"ם, רק נבוא בעז וכח. ומבאר דבריו, כי 'עדי יבוא ויבשו כל הנחרים בו', העכו"ם אשר נחרו בו עד הנה והכחישו באלהותו, הן גם הוא עדי יבא לעבדו, אבל יבשו ממה שנחרו בו עד הנה. אבל 'בה' יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל", שהם מלבד שיצדקו בה' ע"י מעשים טובים שיעשו, עוד יתהללו על שלא הכחישו בו מעולם, לא [כ]העכו"ם שיבשו".

היינו, ישראל יקבלו את השכר ותהיה להם הנאה בלי בושה, אבל לגויים יהיה השכר כנהמא דכיסופא בלי עוז וכוח, אלא יבשו על שבעבר נחרו ולא האמינו בה', אבל מכל מקום עצם הטובה תגיע גם להם.

זהירות לקדש שם שמים לא לכבוד עצמו

אמנם בעבודה זו של קידוש השם בעולם צריך זהירות לעשותה כראוי ולא לכבוד עצמו. ודבר זה ביאר הגרא"א דסלר בספרו (ח"ג עמ' 811-711), שסדר הדברים צריך להיות שמתחילה צריך האדם לקדש את השם בתוך עצמו, והיינו לחזק את עצמו בתורה ובקדושה, ורק אחר כך יכול לעלות למדרגת קידוש השם ברבים, דהיינו לכלל בני ישראל, ללמד לעם ה' אמונתו יתברך וחובו מצוותיו. ורק מי שכבר נמצא בדרגה זו יכול לעלות למדרגה הגבוהה ביותר, והיא שכבוד שמים יהיה כל כך גדול בעיניו עד שישתדל בכל יכולתו ומאודו לפעול לקידוש השם אפילו בין אומות העולם, כי כה גדולה אהבתו את ה' עד שרוצה שיכירוהו כל הבריות. וזוהי מדרגת שמעון בן שטח כשהחזיר את המרגלית שמצא על החמור שקנה מהגוי, דאגרא דכל הדין עלמא לא היה שוה בעיניו לעומת מה שאמר הגוי: "ברוך אלקא דשמעון בן שטח".

ומוסיף הגרא"א דסלר: "מפני מה אנו רואים בתוכנו שהסדר הזה מהופך אצלנו, הרי אצלנו עיקר הרצון הוא לקדש שם שמים בפני העמים, ולא כלפי ישראל ללמדם דעת תורה ואמונה, ומכל שכן לא כלפי עצמנו. התירוץ הוא כמו שאמר גאון ישראל הגרי"ס זצ"ל ומובא בכתבי הגרש"ז זצ"ל, כי האדם חושב שמקדש שם שמים אבל באמת הוא רודף אחר קידוש שם עצמו. וזה אשר נמצא בנו הרצון החזק להראות 'כבוד ישראל' לעמים כוונתנו לכבוד עצמנו".

"ונקדשתי בתוך בני ישראל"

פשיטא שמצות קידוש השם נאמרה בין לישראלים בין לגויים, וא"כ למה מצינו שפעמים יש חיוב למסור נפשו לקדש שמו רק לפני עשרה מישראל, כדכתיב "ונקדשתי בתוך בני ישראל", הא יש ענין לקדש שמו גם בפני גויים? וראיתי במשך חכמה דבר נורא, שהטעם הוא כדי ללמד את כולם איך להעשות קדושים, כדי שגם הם יהיו ממקדשי השם! דהיינו, אם הוא גורם שאינו-יהודי יאמין בה', הרי הוא מזכה אדם אחד שיאמין בה', ובשביל זה פעמים אין עדיין חיוב למסור נפש. אבל אם הוא גורם ליהודי לחזור בתשובה ולהיות ממקדשי השם, בזה הוא הופך אותו להיות צלם אלקים מעולה ולהיות תחת הנהגת השגחה פרטית, ועכשיו יהיה ביכולתו לפרסם כבוד ה' יותר ויותר, ובשביל זה צריך למסור נפש.

מסקנת הדברים

המורם מכל הנ"ל, שקידוש השם הוא תכלית ומטרת כל הבריאה, וזהו גם תכלית עבודת כלל ישראל בעולם, לפרסם שם ה' ולהקדישו בעולמו על ידי התורה. אבל צריך לזהר לתקן עצמו תחילה ואח"כ להשפיע על אחרים ואומות העולם. והתכלית של קידוש שם שמים והרצון להיטיב הכל ענין אחד, שרצון ה' בבריאה היה להיטיב לכל הברואים, וזה מתקיים בפרטות ע"י שישראל מלמדים את האומות להתקרב לה', וע"י זה מתרבים מקבלי ההטבה.

פרק ב

איך תתפרסם קדושתנו אם נעשה בצנעה

כתב הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פ"ה ה"י): "כל הפורש מעבירה או עשה מצוה, לא מפני דבר בעולם, לא פחד, ולא יראה, ולא לבקש כבוד, אלא מפני הבורא ברוך הוא, כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו, הרי זה מקדש את השם". ויש להבין, איך מעשה שעושה אדם בצנעה יכול לקדש את שם ה' ועוד, שלכאורה מעשה יוסף הביא לחילול השם, שהרי טעו כולם לחשוב שרצה לעשות עמה עבירה, ואיך זה נחשב לקידוש השם?

עוד עלינו להבין, לפי מה שהבאנו לעיל שתכלית כלל ישראל הוא לפרסם בעולם את שם ה' ולקדש את שמו, א"כ למה אנו איננו מצווים ללכת מאדם לאדם ולהודיעו את שם ה' והדרת גדלותו?

כיצד נחשבת הודאת יהודה לקידוש השם

מצינו שהודאתו של יהודה במעשה תמר נחשבת לקידוש השם. עי' בסוטה (י ע"ב): "יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה. כיון שהודה ואמר צדקה ממני, יצתה בת קול ואמרה: אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור, חייך שאני מציל בזכותך ג' מבניך מן האור. מאן נינהו, חנניה מישאל ועזריה".

הרי שנחשבה לו הודאתו לקידוש השם. והלוא בפשטות נגרם כאן חילול השם, שנודע לכולם שנכשל יהודה בזנות. ואף על פי שהוא התכוון רק לשם ה', וכמ"ש הרמב"ם הנ"ל, אבל עדיין צריך ביאור איך נגרם כאן קידוש השם.

הנהגת ה' בעולם היא כפי פעולותיהם של ישראל

והביאור לזה הוא על פי יסוד גדול ונפלא בהנהגת ה' בעולם שהניח המלבי"ם. וכך כתב המלבי"ם בפרשת קדושים על הפסוק 'קדושים תהיו': "הקדושה היא הפרישות וההתנשאות מכל דרכי החומר והטבע אל ענינים נפשיים אלקיים גבוהים ונעלים מכל עניני הבשר... וכן הקדושה הנאמרת אצל ה' היא מה שיעלה מן הנהגה הטבעית אל הנהגה נסית פלאית, ושוודד ומבטל כל עניני הטבע ותהלוכותיה. אולם ה' ערך סדרי העולם הגדול והנהגתו שיהיו נמשכים לפי סדרי האדם שהיא העולם הקטן והנהגתו, שאם הטבעיים מושלים בעולם הקטן, והנפש נמשכת אחר החומר וטבעי' ויצורי', אז גם בעולם הגדול הטבע שוררת והכל מתנהג לפי סדרי המערכת ומנהג הטבע. ועת יתקדש האדם ויתנשא מן החומר אל הנהגה בחיריית נפשית, והשכל גובר והנפש האלקית שוררת, אז גם בעולם יתקדש ה' ויתעלה להנהיג הנהגה נסית פלאית. והוא שאמר: 'אם מקדשים אתם עצמכם מעלה אני עליכם כאילו קדשתם אותי'. כי שיתקדש ה' בהנהגת העולם להנהיג הנהגה פלאית תלוי בקדושת ישראל וממשלתם על הטבע והחומר...".

ובזה מיושב הכל, שאף על פי שהאדם עושה דבר בצנעה, או שאין רואים ממעשהו קידוש השם באופן הנראה לעיניים, אבל מאחר שעשה את המעשה רק לשם ה', ממילא הקב"ה משנה את הנהגתו בעולם להנהגה של קידוש השם מעל הטבע. נמצא שאין זו מצוותנו לפרסם מעשינו, אלא מוטל עלינו האחריות להיות קדושים ולהתנהג בהתאם לצלם אלקים, ולהתקדש אפילו בצנעה, והקב"ה מפרסם ומקדש שמו על ידי קדושי.

הצדיק יש לו חיבור לעליונים ומשפיע למטה

ועי' במהר"ל (נתיב התורה פי"א) שמביא מגמ' ברכות (מב ע"א) "תכף לתלמיד חכם ברכה", ופירש שת"ח יש בו שכל הנבדל, ויש לו דביקות בעולם העליון, לפיכך על ידו **מביא ברכה לעולם!** ופירושו, שכיון שהוא קדוש ממילא הוא שייך לעליונים, ועי"ז הוא יכול להשפיע ברכה מהעליונים, כיון שהוא מקושר איתם. ומסביר המהר"ל, שהעולם הזה הוא עולם הטבעי והנס בא מעולם הנבדל, ונעשים ניסים בזה העולם רק כשדבק זה העולם בעולם הנבדל, וזהו על ידי ישראל כשמדבקים עצמם לעולם הנבדל.

עניית תפילתנו גורמת לקידוש השם

וישנה דרך נוספת שהקב"ה מפרסם כבודו במעשיהם הטובים של ישראל, בזה שהקב"ה משלם להם אח"כ שכר טוב לעיני כולם ועונה לתפילתם, ואז כל העמים נוכחים ג"כ לדעת שקרוב ה' אל יראיו ומשלם להם שכר טוב על מעשיהם. כמו שאמרו חז"ל בכתובות (ה ע"א): "השמים מספרים כבוד א-ל ומעשה ידיו מגיד הרקיע. הכי קאמר, מעשה ידיהם של צדיקים מי מגיד? הרקיע, ומאי ניהו מטר". ופירש"י: "מעשה הצדיקים מגיד הרקיע, **שהרקיע מעיד עליהם לבריות שהם צדיקים, שמתפללים על הגשמים, ומטר יורד.** ויש לבאר זאת על פי פשוטו של מקרא, שמשמע שהרקיע מגיד על מעשי ידיו של הקב"ה, והיינו שהצדיקים הם בצלמו ובדמותו של הקב"ה, ונמצא שכשמעיד הרקיע על מעשה הצדיקים הרי הוא מעיד בעצם על מעשה ידיו של הקב"ה!

כבוד הצדיקים גורם לכבוד ה' בעולם

ובדומה לזה מצינו באברהם אבינו, שאמר לו הקב"ה: "ואגדלה שמך", ופירש רש"י שזו היא ברכה על כבוד ושם בעולם, שיגדל שמו בעולם כולו ויכבדוהו. ועיין בשפת אמת (תרל"ז) שהקשה, וכי מה ברכה היא זו לאברהם אבינו, האם רצון אברהם אבינו היה להגדיל שמו וכבודו? ומפרש שם על פי מה דאיתא באבות שהבורח מן הכבוד – הכבוד רודף אחריו, וגם כאן יקשה, מה שכר הוא זה לבורח מן הכבוד, הלא הוא אינו רוצה בכבוד, וא"כ איך מביחים לו שכר שהוא אינו חפץ בו? אלא הפירוש הוא שסיבת הברחה מן הכבוד אצל הצדיקים הוא משום שאינם רוצים להתלבש בלבוש המלך, כי הקב"ה הוא מלך הכבוד, ולכן הם בורחים מן הכבוד כדי להקדישו כולו למלך הכבוד. וממילא יש טעם לתת להם כבוד, שכיון שכל כבוד המגיע

אליהם הם מוסרים אותו לה', ממילא הכבוד רודף אחריהם ומשמים יכבדום כדי להרבות כבוד ה'. כי כל כמה שהוא מתכבד יותר והוא בורח מזה, על ידי זה יחזור עוד כבוד למלך הכבוד.

וזה הביאור בהבטחת הכבוד לאברהם אבינו, שעל ידי שמצא ה' את לבבו של אברהם נאמן לפניו, לכן רצה ה' להודיע שמו וכבודו בעולם על ידי שיתן לו כבוד, וכך יחזור הכבוד לקב"ה. נמצא שכבודו של אברהם [וכן שאר הצדיקים] הוא כבודו של הקב"ה. ואיתא כעין זה במדרש במדבר רבה (פרשה ד): "אליהו אומר: כל המרבה כבוד שמים וממעט כבוד עצמו כבוד שמים מתרבה וכבודו מתרבה, וכל הממעט כבוד שמים ומרבה כבוד עצמו כבוד שמים במקומו וכבודו מתמעט".

ההשגחה הפרטית על ישראל - בזכות כבוד ה' שיוצא מזה

ע' במשך חכמה על הפסוק בפרשת יתרו "והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ". שהוקשה לו הלשון "כי לי כל הארץ", מה שייכותו לפסוק שם. ומבאר שם במשך חכמה שטובתם והצלחתם של ישראל גורמות קידוש השם, ומסיים דבריו: "וזה שאמר **שתראו להיות מקושר להשם יתברך באופן שתהיו סגולתו, עד כי מזה יבואו כל העמים להכיר ה' ויהיה 'לי כל הארץ', שיגיע מזה לידיעת האמת בה**". [ובעצם ביאור הפסוק עיין ברמב"ן שביאר שישראל יהיו תחת ה' להיות למעלה מן הטבע ולא תחת המזלות והשרים, וזו הכוונה במ"ש 'והייתם לי סגולה', שנהיה ביד ה' כמו סגולת מלכים ששומרים אותם בידם ואינם נותנים אותם לאחר. ובספורנו פירש (כמו שהבאתי לעיל) שתכלית כלל ישראל הוא להבין ולהורות למין האנושי לקרוא כולם בשם ה'. ובמשך חכמה כאן מרכיב את שני הפירושים יחד, "והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ", שעל ידי הצלחתם של ישראל וההשגחה עליהם למעלה מהטבע - ייגרם שתהיה כל הארץ של הקב"ה, שכל העמים הרואים את השגחת ה' לעם הנבחר יכירו באמונת האמת. ונמצא לפי"ז שמה שבחר ה' בישראל אינה כדי להוציא את שאר העמים מהכלל, אלא אדרבה התכלית של הבחירה היא להכניס את כל העמים תחת האמונה בה'.]

למדנו שאין האחריות מוטלת עלינו לפרסם קדושת מעשינו אלא הקב"ה מקדש ומגלה שמו על ידי מקדשי שמו, ואפילו אם עשה מעשה של קדושה בצנעה; אם מצד שהנהגת העולם תלויה במעשינו והקב"ה ינהיג הנהגה נסית בזכות מעשינו וישמע לקול תפילתנו, ואם מצד שהצדיקים שעשו מצוות מקושרים עם העליונים להוריד מהם השפע, ואם מצד שה' יתן שכר על המצוות ובוזה יתקדש שמו יתברך. **וכל זה מחייב אותנו לדעת שהשגחת ה' ועניינת תפלתינו תלוי אם נחשבים אנו מקדשי שמו.**

הארת פני ה' וברכתו לישראל גורמת להודאת העמים

ובמשך חכמה בפרשת יתרו כתב: "והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ... הנה [הגויים] מכירים השם יתברך, אבל משתתפים אחרים, ואינם מכירים אמיתותו יתברך...

וזה שיקרה כשבני ישראל מושפלים ונרדפים. אכן אם היו נושעים לעולם באמת אז השכילו כל העמים שה' אחד ושמו אחד, ויזנחו עצביהם ופסיליהם ויעשו שכם אחד לבא אל האמת. לכן אמרו 'וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת' - אימתי יגיעו לזה? בזמן ש'הא-ל ישועתינו ועזרתנו סלה', שלא יראה שום השפלה לעובדי א-ל באמת. וזה הביאור של הפסוק 'הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים', בשביל שבאתם לידיעת האמת ולעבוד ה' שהוא לבדו המשגיח והמהווה כל, ולא מסר שום כוח לזר רק ה' לבדו ולו לבדו ראוי להתפלל, **בשביל זה שאתם רואים 'כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם'.**

ומצינו פרק מפורש בתהלים שמדבר מענין זה, והוא פרק סז: "למנצח בנגינות מזמור שיר. **אלקים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה. לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך.** יודוך עמים אלקים יודוך עמים כולם. ישמחו וירננו לאמים כי תשפוט עמים מישור ולאומים בארץ נתנם סלה. יודוך עמים אלקים יודוך עמים כולם. ארץ נתנה יבולה יברכנו אלקים אלקינו. יברכנו אלקים וייראו אותו כל אפסי ארץ".

הבטחת הקב"ה שגילוי כבודו יהא רק על ידי ישראל

והידוש גדול נמצא בזה בספר בית הלוי על התורה (פרשת ויגש על הפסוק אל תירא), שיש לכלל ישראל הבטחה מאת הקב"ה שלא יהיה בעולם גילוי כבודו יתברך על ידי נס שלא בדרך הטבע אלא על ידי הצלתם של ישראל. הבית הלוי למד זאת מקושיה, למה היה צריך שישבו ישראל לפני פי החירות כדי שירדוף פרעה אחריהם ויטבע בים, היה הקב"ה יכול להביא על המצרים עונש כזה גם בלי שירדפו אחרי ישראל, שיטביעם במים במקומם במצרים, ולמה היה צריך שירדפו מצרים אחריהם בשביל להטביעם ולהראותם "כי אני ה'" שזו היתה המטרה בניסי ים סוף כמו שכתוב "וידעו מצרים כי אני ה'".

ותירץ הבית הלוי, שיש הבטחה מאת הקב"ה שלא יראה לעולם ניסים שלא כדרך הטבע אלא על ידי הצלת ישראל. והביא על זה מירושלמי (תענית פ"ב ה"ו): "רבי שמעון בן לקיש בשם רבי ינאי, שיתף הקב"ה שמו הגדול בישראל. למלך שהיה לו מפתח של פלמנטרי קטנה. אמר המלך, אם אני מניחה [פי' אם יניח את המפתח לבדו] כמות שהיא - אבידה היא. אלא הריני עושה לה שלשלת, שאם אבדה השלשלת תהא מוכחת עליה, כך אמר הקב"ה, אם מניח אני את ישראל כמות שהם - נבלעין הן בין האומות, אלא הרי אני משתף שמי הגדול בהם והן חיים", עכ"ל הירושלמי. ופי' הבית הלוי, שהכוונה בזה שהקב"ה קבע כלל בבריאה שקידוש השם יכול להיות רק על ידי ישועתם של ישראל, וזהו הכוונה שה' שיתף את שמו בישראל. וזהו בטחון גמור שלא יאבדו ח"ו, שהרי הם תלויים בשמו של הקב"ה, וכמו ששמו יתברך לא יאבד ח"ו כך ישראל לא יאבדו, ואדרבה, כל אימת שרוצה ה' לפרסם את שמו בעולם הרי זה על ידי ישועת ישראל.

ובזה מבאר הבית הלוי למה הוצרך הנס של קריעת ים סוף להיות דוקא על ידי ישראל, דכיון שהמטרה היתה להודיע "כי אני ה'", וזה אי אפשר רק על ידי נס שלא כדרך הטבע, ע"כ

מחמת הבטחת ה' שפרסום שמו יהיה רק על ידי ישועת ישראל, לכך הוצרכו לשוב לפני פי החירות, וירדפו מצרים אחריהם, ואז על ידי ישועתן של ישראל יביא הקב"ה נסים שלא כדרך הטבע, ואז "וידעו מצרים כי אני ה'".

כשישראל בגלות אין השם שלם

והנה לפי כל מה שהבאנו לעיל, הרי כבוד שמו של הקב"ה מתגדל או מתמעט ח"ו לפי מצבם של ישראל, וממילא ברור שכל זמן שישראל נמצאים בגלות ואינם במצבם הטוב והנכון - הרי יש כאן כביכול מיעוט בכבוד השם ובפרסום שמו, ורק בגאולה השלמה כשיהיו ישראל נושעים תשועות עולמים, אז יהיה שמו של הקב"ה מפורסם בעולם בגדולה ובתפארת כראוי. וביזה מבואר מה שאמרו חז"ל שעד שלא ימחה שמו של עמלק אין הכסא שלם ואין השם שלם, דרך בגאולה השלמה יוכל שמו של הקב"ה להתפרסם בשלמות, שאז תשלם גם ישועת ישראל מאויביהם [ובפרט מעמלק שהוא הלוחם הגדול בהם, כמו"ש "ראשית גוים עמלק", ופירש"י: "הוא קדם את כולם להילחם בישראל"].

"יתגדל ויתקדש" - על ידי הגאולה ומחיית עמלק

ועי' בטור אר"ח (סי' נו): "יתגדל ויתקדש" - הוסד על פי המקרא 'והתגדלתי והתקדשתי לעיני הגוים' האמור במלחמת גוג ומגוג, שאז יתגדל שמו של הקב"ה, דכתיב 'ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד'. 'שמיה רבא, יש מפרשים שם י"ה רבא, שאנו מתפללין על שם י"ה שאינו שלם שיתגדל ויתקדש ושיחזור להיות שלם. והיינו לעת הגאולה שינקום מעמלק, דכתיב 'כי יד על כס י"ה', שאין הכסא שלם ואין השם שלם אלא לאחר שינקום ממנו'. וכן מפרש הטור על התיבות 'יהא שמיה רבא מברך': "וגם בכאן יש מפרשים שמיה רבא על השם שיחזור שלם", והיינו שיהיה שמו של הקב"ה נשלם, והוא ג"כ תפילה למחיית עמלק, שעמלק הוא האומה המעכבת את מלכות שמים וכו"ל. וכן איתא בשם ר' חיים וויטאל, שמצוה לזכור בכל יום מחיית עמלק בשעה שאומר 'יהא שמיה רבא'.

ביאור ענין "שם הגדול"

וזהו מה שאנו אומרים בתפילתנו: "בעבור שמו הגדול" או "למען שמך הגדול", שרק בגאולה העתידה יהיה שמו של הקב"ה 'גדול', והיינו שיהיה שם שלם ככתיבתו יו"ד ה"א וא"ו ה"א, אבל עד הגאולה אין השם שלם, אלא רק "י"ה", כמו"ש רש"י הנ"ל בישעיהו. והביאור בזה הוא כמו"ש ר' צדוק הכהן, דחצוי של י"ה מורה על ההנהגה הפנימית הנסתרת מעין כל, אבל ו"ה הוא הבחינה של גילוי כבודו, שנתפשט כבודו ומגיע לכל אפסי ארץ, וזה יהיה רק בגאולה העתידה שיתפרסם שמו בעולם כראוי. וגם מה שאמרו חז"ל שאין הכסא שלם הוא ג"כ כענין זה, דכסא הכבוד מורה על גילוי כבודו יתברך, ובעת הגאולה יתגלה כבודו בעולם. [ואף על פי שעיקר כבודו הוא בשמים, אבל יהיה נמשך לארץ ג"כ, כדכתיב "השמים כסאי והארץ הדום רגלי"].

מסקנת הדברים

נמצא שכבוד ה' מתגלה בעולם על ידי עצם מציאות עם ישראל, שהוא העם המיוחד הדבק בקב"ה ושמך נקרא עליהם, ולכן הארת פני ה' להם וההשגחה עליהם מוכיחה לעמים את מציאות הבורא יתברך. ובמיוחד כשהם נושעים מצריהם הרי מתגדל שמו בעולם ביתר שאת, עד שבגאולה העתידה שיהיו ישראל בתכלית הרוממות - אז גם שמו של הקב"ה יהיה 'שם גדול', ויתפרסם ויתקדש בעולם על ידם בתכלית השלמות.

מעלת קידוש השם הנעשה ברוב עם

נתבאר שחובתנו להתקדש בעצמנו כדי לפרסם עי"ז שם שמים, ע"י שיראו כולם שהקב"ה אוהב ונותן שכר לקדושי. ויש להקשות, א"כ למה אין אנו רואים הנהגה זו באופן תמידי על קדושי ה', ואדרבה, לפעמים נמצאים הם בשפל המדרגה. וגם יש להקשות על אברהם אבינו שכל ימי חייו הלך ופרסם את שמו של הקב"ה בעולם, ולמה לא סמך על הנהגת ה' עליו שיפרסם דרכיו באמצעות השכר שיעניק לו. איה הנהגה שה' מקדש עצמו בקדושי והצדיקים עצמם אינם זקוקים לעשות הפרסום בגופם?

פרסום השגחת ה' הוא בעיקר בקהילה גדולה

בדברי רמב"ן בפרשת לך לך (יב ח) נמצא התירוץ לקושיות אלו, וזו לשונו: "ויקרא בשם ה'... הנכון שהיה קורא בקול גדול שם לפני המזבח את שם ה', מודיע אותו ואלקותו לבני אדם. כי באור כשדים היה מלמדם ולא אבו שמעו, ועתה כשבא בארץ הזאת שהובטח בה 'ואברכה מברכך', היה למוד ללמד ולפרסם האלקות. וכן אמר הכתוב (להלן כו כד) ביצחק כאשר הלך אל נחל גרר והובטח 'אל תירא כי אתך אנכי', שבנה מזבח 'ויקרא בשם ה'". כי בא במקום חדש אשר לא שמעו את שמעו ולא ראו את כבודו, והגיד כבודו בגוים ההם. **ולא נאמר ביעקב כן, מפני שהוליד בנים רבים כולם עובדי ה', והיתה לו קהילה גדולה נקראת עדת ישראל, ונתפרסמה האמונה בהם ונודעה לכל עם.** למדנו מדבריו שהפרסום הגדול הוא דוקא כאשר ישנה קהילה גדולה המקדשת שם ה'. ולכן רק אצל יעקב יכול היה הפרסום הגדול להתקיים, שאז היתה קהילה שלמה וציבור גדול.

ומאותו טעם אין הקב"ה מראה כוחו על הצדיקים, שעיקר קידוש השם הוא על ידי ציבור וקהילה, ועליהם מראה הקב"ה את שמירתו והשגחתו המיוחדת.

יעקב עשה תחומין משום שהיה ציבור עמו

ולפי זה יבואר מה שכתב במשך חכמה (פרשת וישלח) על דברי המדרש שאברהם לא נאמר בו תחומין, אבל יעקב עשה תחומין. והוא מפרש על דרך האגדה שיש חילוק גדול בין

אברהם ליעקב: אברהם לא עשה תחומין, דהיינו שלא הבדיל את עצמו מכל העולם, אלא פרסם את אמונת ה' לכל באי עולם על ידי חסד והכנסת אורחים, והלך בין האומות להרביץ תורה וללמד אמונת ה'. אבל יעקב לא עשה כן, אלא קבע לעצמו תחומין, דהיינו שהבדיל את משפחתו והפרישם מיושבי הארץ, ובנה את תחומי הקדושה בתוך משפחתו מבפנים. כך נהג אצל לבן וכך נהג עם עשו, שנתרחק ממנו, וכך נהג אחרי יוסף במצרים והושיב את משפחתו בארץ גושן כדי להתבדל מהמצריים.

והנה, ודאי שיעקב היה לו אותו תכלית ואותו תפקיד כמו אברהם, לקדש שמו של הקב"ה בעולם, אלא שהחילוק הוא כמו שנתבאר, שאברהם שהיה לבדו בלי ציבור, על כן היה תפקידו לקום ולסובב בין האומות ולהודיע להם את שם ה'. אבל יעקב, כיון שכבר היתה לו משפחה גדולה והיה כבר ציבור שלם בעצמו, במצב זה קידוש השם הוא כשמקדשים את עצמם ומשתדלים להדמות להקב"ה, וכשיש ציבור שלם שמתקדש - מתפרסם בזה שמו של הקב"ה בעולם על ידי הנהגתו לעם קדוש יותר מההליכה בין האומות שהיה אצל אברהם.

ברוב עם הדרת מלך

והטעם לכך שעיקר פרסום הנהגת ה' המיוחדת על קדושי נהג רק בציבור, הוא משום שכאשר יחידים הולכים בדרך ה' אין בזה משום כבוד שמים כל כך. כי ברוב עם הדרת מלך, דהיינו שעיקר הכבוד הוא כשיש הרבה בני אדם העובדים את ה', כל אחד לפי טבעו ולפי אופיי, בכוחות שונים זה מזה.

מעלת קידוש השם באסיפת ישראל יחד

ובספרי דברים (פיסקא שמו): "ויהי בישורון מלך, כשישראל שוים בעצה אחת מלמטה שמו הגדול משתבח מלמעלה שנאמר ויהי בישורון מלך, אימת? בהתאסף ראשי עם, ואין אסיפה אלא ראשי עם... יחד שבטי ישראל, כשהם עשויים אגודה אחת ולא כשהם עשויים אגודות אגודות, וכן הוא אומר: הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה. רבי שמעון בן יוחי אומר משל לאחד שהביא שתי ספינות וקשרם בהוגנים ובעשתות והעמידן בלב הים ובנה עליהם פלטרין כל זמן שהספינות קשורות זו בזו פלטרין קיימים פרשו ספינות אין פלטרין קיימים, כך ישראל כשעושים רצונו של מקום בונה עליותיו בשמים וכשאין עושים רצונו כביכול אגודתו על ארץ יסדה".

ובפרקי דרבי אליעזר (פרק ג): "אם אין צבא למלך ואם אין מחנה למלך על מה הוא מולך, אם אין עם לקלס למלך אי זה הוא כבודו של מלך".

ובבעל הטורים מבאר שמטעם זה נסמך ענין קידוש השם לפרשת המועדים; ומיד אחר מצות "ונקדשתי בתוך בני ישראל" בא הציווי "אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם מקראי קדש אלה הם מועדי" (אמור כג ב). וביאר בעל הטורים שבימי המועדים מתקבצת העדה להתפלל ולהלל להקב"ה, וזה גורם קידוש השם, שהרי ברוב עם הדרת מלך, ולכך כתבה תורה את פרשת המועדים

סמוך למצות "ונקדשתי". וכן מבואר ברמב"ן בענין המועדים: "כי מצוה על ישראל להקבץ לקדש אותו, להקבץ בבית אלקים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפילה והלל לא-ל בכסות נקיה...".

קידוש השם בבית הכנסת

אופן נוסף של קידוש השם וכבוד שמים הוא ההתאספות בבתי כנסיות ובתי מדרשות. כמ"ש הרמב"ן בסוף פרשת בא: "כוונת רוממות הקול בתפילות, וכוונת בתי כנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לא-ל שבראם והמציאם **ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו**". ובמדרש משלי (פ"א סי' כו): "חכמות בחוץ תרונה - בשעה שחכם יושב ועוסק בתורה הכל מרננין אחריו, ואומרים אשרי לזה שזכה ללמוד תורה. 'ברחובות תתן קולה' - אלו תלמידי חכמים, שהן נאים ויושבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ומשמיעים את קולם בדברי תורה".

ובשיר השירים (ז א-ב) נאמר: "שובי שובי השולמית, שובי שובי ונחזה בך. מה תחזו בשולמית כמחולת המוחנים. מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב, חמוקי ירכיך כמו חלאים, מעשה ידי אמן". ופי' הגר"א, שאומות העולם יאמרו לישראל לאחר שיגאלו: "שובי שובי ונחזה בך", וישראל עונים להם: "למה אתם מבקשים לראות אותנו, מה אתם רוצים לראות בנו?" ומשיבים האומות: עתה רואים "מה יפו פעמיך..." כמה יפה שהלכת ונעלת עצמך בבתי כנסיות ובתי מדרשות להתפלל וללמוד תורה. "מעשה ידי אומן", שה' יקבע את בתי הכנסיות של חוץ לארץ בארץ ישראל. כי לבסוף הכל יכירו בכבוד התורה והתפילה הבא מבית הכנסת ובית המדרש כשיקבעו בארץ ישראל.

השגחת ה' ושכינתו רק בריבוי בני ישראל

וזהו דאיתא בפרשת בהעלותך (י לו): "שובה ה' רבבות אלפי ישראל", ועיין ברש"י [ומקורו בגמ' יבמות] דאין שכינה שורה בישראל אם הם פחותים משני אלפים ושתי רבבות. ויסוד השראת השכינה הוא השגחה פרטית, שבכל המקומות שהיתה השראת השכינה היתה השגחה פרטית מיוחדת, כמו בבית המקדש. והעיקר תכלית של השגחתו הוא לקדש שמו על ידי עם של קדושים.

ובמלבי"ם על מלכים (א ח כז) כתב: "אמנם ביאר שלא תחשוב ששיבת ה' על הארץ הוא כפי מחשבות ההמון, שיושב וחונה במעון ובמקום, שזה דבר בטל, כי הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך, כי הוא מקומו של עולם... רק ישיבתו על הארץ הוא כינוי להשגחתו שם בקביעות לשמוע תפילות ולהשגיח בהשגחה פרטית על צרכי עמו".

ביאור ענין תפילה בציבור - ונקדשתי בתוך בני

והיות שעיקר קידוש שם שמים הוא כשיש ציבור גדול של בני אדם קדושים, לפיכך באמירת דבר שבקדושה שאנו מקדשים את שמו יתברך - נאמרה ההלכה שאין אומרים דבר שבקדושה בפחות מעשרה [ולמד מן הפסוק של קידוש השם: "ונקדשתי בתוך בני ישראל"].

מסקנת הדברים

העולה בידינו שעיקר פרסום כבוד שמים הוא על ידי ציבור, ובפרט ע"י אומה שלמה, ולכן כל הברכות שבתורה חלים בעיקר כשרוב ישראל עושים רצונו של מקום. וזהו ההבדל בין עבודתו של אברהם שפרסם אמונתו, לעבודת יעקב שבנה הקדושה בפנים וקבע תחומין, כיון שהיה עמו ציבור של קדושים. ומכיון שעיקר ההשגחה היא על ציבור מקדשי השם, ממילא מובן ענין תפילה בציבור, וכן עוד נסים שנעשו רק כשרוב ישראל עושים רצונו. עוד למדנו את גודל החיוב להתאחד כל ישראל, שע"י זה אפשר להשלים המלכות שמים גם בארץ.

מסירת הנפש על קידוש השם

הדרגה הגבוהה ביותר של קידוש השם הלוא היא של המוסר נפשו למות על קידוש השם. ומצוה זו יש בה חביבות יתירה על כל המצוות, כמו שהבאנו לעיל מהשל"ה, שכתב: "מכל מקום לכולי עלמא באם בא קידוש השם לידו שהוא מקדש יברך, בפרט **כי חביבה מצוה זו מכל מצות עשה שבעולם**, וכל הברכות תלויות בקדושה, כי כן נוסח הברכות **וקדשנו**, ואין לא נברך על הקדושה עצמה".

ומי שאינו מוסר נפשו במקום שחייב למסור, הרי זה מחלל השם ועבירה גדולה בידו, כמ"ש הנימוקי יוסף בסנהדרין (עד ע"ב): "אם עבר ולא נהרג - עבירה גדולה היא בידו, **שחלל שמו של הקב"ה שבראו לכבודו**".

מהו קידוש השם שנעשה במסירת הנפש למיתה

והנה, במקום שאדם עומד בפרהסיה ונותנים לו אפשרות למות או לכפור [ולומר שהוא כופר הוי ג"כ כמו כפירה, כנ"ל], בודאי מובן מהו קידוש השם שבדבר, שמוכיח לעין כל את דביקותו באהבת השי"ת עד שמוכן למות למענה. אבל מאידך גיסא, במקרים רבים אין מדובר במצב של בחירה ושל פרהסיה, ויש להבין מה קידוש השם יש בזה. ועדיין יש עוד כמה תמיהות בענין זה, ונבארם אחת לאחת:

א. לא בכל מצב יש מי שרואה את מעשה מסירת הנפש. הלא גם מי שהכריחוהו לעבור על עבירה בצנעה, יש פעמים שצריך למסור נפש עליהם [כגון ג' עברות חמורות או בשעת השמד], ואין יתקדש שם ה' אם אין מי שרואה ויודע מזה?

ב. לפעמים יש מי שאונסים אותו ליהרג מחמת יהדותו ודתו מבלי אפשרות של בחירה אם לעבור עבירה, וגם הוא נחשב שמת "על קידוש השם", וצריך להבין איזה קידוש השם יש כאן, הלוא לא היתה לו ברירה, והיו הורגים אותו בכל מקרה, אף אם היה מסכים להמיר דתו?

ג. על הפסוק (ויקרא כב לב) "ולא תחללו את שם קדשי", כתב רש"י: "וכשהוא מוסר עצמו ימסור עצמו על מנת למות, שכל המוסר עצמו על מנת הנס, אין עושין לו נס, שכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס, שנאמר והן לא ידיע להוא לך מלכא וגו', מציל ולא מציל ידיע להוי לך". ויש להבין מדוע אין עושין לו נס, אדרבה, לכאורה מדרגתו יותר גדולה, שהוא בוטח בכוחו של הקב"ה לעשות לו נס?

ד. גם אינו מובן למה מונעים אותו מלחשוב על האפשרות שייעשה לו נס, הלא על ידי הנס יגרם יותר קידוש שם שמים, ולמה לא יצפה לקידוש השם על ידי הנס שייעשה לו? גם מה נזק יש בזה שאינו חושב על מנת למות אלא ע"מ שייעשה לו נס, הלא אין איש שיעמוד על כוונותיו ומחשבותיו מלבד הקב"ה, ומה יזיק אם יחשוב ע"מ שייעשה לו נס?

ה. ועוד, הרי מיירי כאן במצוה של מסירת הנפש לקידוש השם, ולמה הזכיר רש"י כאן את ענין הנס, ששמע מדבריו שחלק מהמצוה של מסירת נפש הוא שלא לחשוב על הנס אלא ע"מ למות.

הקידוש השם נעשה על ידי הקדושה הבא במחשבת מסירת הנפש

אבל באמת ענין מסירת הנפש לקידוש השם אינו תלוי דוקא בבחירה אם למות או לעבור על מצות ה', וגם אינו תלוי מי ראה או מי יודע מן המעשה, אלא עצם מחשבתו למוסר נפשו למען השי"ת היא גופא קידוש השם, ואף על פי שהמחשבה היא בלבו ואין איש יודע ממנה. שמחשבה זו היא מעשה קדושה עצומה שאין למעלה ממנה, וענין קידוש השם הוא על ידי ההנהגה שנוהג הקב"ה בעולם לאחר מעשה מסירות נפש כזה, שהקב"ה מקדש עצמו בקדושים.

וכתב המלבי"ם על הפסוק 'ולא תחללו את שם קדשי': "קדושת שמו יתברך יהיה על ידי ב' דברים, על ידי המעשים טובים שייעשה עם קדושו, וע"י הניסים והנפלאות שייעשה בעולם. ואם ירצה לומר שיקדשו שמו על ידי מעשים טובים ושמירת המצות – היה לו לומר 'תקדישני בתוך בני ישראל'. ובמ"ש 'ונקדשתי' בנפעל רמז ג"כ כי אז יקדש על ידי שייעשה להם ניסים ונפלאות ושידוד הטבע. אך זה תלוי בקדושת ישראל, אם יתרומומו הם על טבעם לדכא כוחות החומר ולמסור לאבדון על קדושת שמו, כן גם בעולם הגדול תכנע הטבע החומריי, ויתקדש על ידי הנהגה פלאיית. וזה רק במוסר עצמו שלא על מנת שייעשה לו נס, שזה מקדש את ה' באמות, ואז יתקדש ה' בקדושת הנהגתו הפלאיית מרומם מן הטבע. וע"ז מביא ענין של חנניא מישאל ועזריה שמסרו את עצמם שלא ע"מ שייעשה להם נס. ומעשה השני של פפוס (תענית יח) שאמרו שיש אפשריות שלא יעשה נס, אם להעדר זכות המעביר על הדת אם להעדר זכות המקבלים שנתחייבו מיתה בלאו זה".

נמצא שמצות קידוש השם נעשית דוקא על ידי מחשבתו למיתה, שעצם מה שמוסר מחשבתו להיות מעל טבע האדם ולמוסר גופו לאבדון על קדושת שמו, זה גורם להנהגה מעל

הטבע וזהו קידוש השם שבדבר, וזה מיושבים כל הקושיות דלעיל. שאפילו אם לא נתנו האנס מקום לבחור כלל והורגו בשביל שהוא ישראל, אם חושב ישראל שהכל כדאי להיות עבד לה' ולקבל כל היסורים ומיתה, זכה לקדש שמו של הקב"ה באופן מעולה.

מסי"נ גורמת להיקרא קדוש וזה משפיע קדושה ממעל

ובאופן דומה לזה נמצא גם במהר"ל בגור אריה: "כלל הדבר, שהאדם אשר אין שוקל חיות העולם נגד קדושת שמו יתברך, והוא מוסר עצמו למיתה להסתלק מן העולם על ידי קדושת שמו... הוא קדוש, ובשביל שהוא קדוש הוא נבדל מן העולם, והוא דוחה ג"כ מנהג העולם וטבעו והנהגתו ועושה לו נס שהוא למעלה מן העולם". ועיין גם בספורנו שם על המשך הפסוק 'ונקדשתי בתוך בני ישראל': "לעשות עמהם נפלאות... והטעם בזה כי אמנם אני ה' מקדישכם המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים להיות מנהיג אתכם בלתי אמצעי, כמשפט הנבדלים מחומר, בהיותכם הולכים בדרכי קדושת י...".

וידוע מה שאומרים בשם הגר"א, שלאחר מסירות הנפש של גר הצדק הגרף פוטוצקי למות על קידוש השם, בטלה הטומאה של ד' אמות קודם נטילת ידיים בבוקר. וכמובן שהוא ג"כ מהקדושה שבאה לעולם מחמת מסירות נפש.

ובשפת אמת פרשת אמור (תרל"ה) כתב, שעיקר הקידוש השם הוא על ידי הנס הנעשה על ידי מסירת נפשו. וזה מפרש המשך הפסוק 'ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם. המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים אני ה'", שעיקר קידוש שמו הוא על ידי ביטול הטבע לפרסם השגחתו יתברך בעולם [כמו במצרים].

מסירת נפש של ישראל בתקופת שואת אירופה

כתב במכתב מאליהו (ח"ג עמ' 843): "רבים שאלו ותמהו מה בצע במיתות הללו? אילו מתוך גזירת שמד מתו ומסרו נפשם על קדושת שמו, הלא דבר הוא. אבל הרוצחים הללו לא לאמונה דרשו, אלא להשמיד להרוג ולאבד כמאמין כמומר, ולהמית על שנולדו יהודים, וכי מה ענין יש בזה? הן גם האפשרות לקדש שמו לא ניתנה להרוגים! ואם כן על מה ולמה?".

ומתוך שם במתק לשונו: "לא נסיון של שמד היה המכוון, ולא לקדש שם שמים לעיני העמים, אלא דבר הקשה ממנו, קשה מכל... עבודה כבירה שאין דוגמתה... הנסיון הוא לברר מי הוא זה אשר אמיתי הוא בלב, מי הוא זה אשר יקדש את ה' בתוך לבב עצמו, ויהפוך את לבבו כולו אליו יתברך מבלי השאר כלום, ואשר ישמח באמת ביסורי מות האיומים... שמחה שלמה של אושר הדביקות. הן זוהי תכלית היותר עליונה, זוהי עבודת חבלי משיח... ובדורנו החלש הזה גדולינו ואנשי אמת השיגו אמת זו, ויעמדו בנסיון הנורא אשר ניסם ה' בו, וכה דבקו בשכינה בטהרה ובאמת... שעת בירור הוא, חבלי משיח, אשר יברר ה' לו אחד מעיר ושתים ממשפחה אשר לו המה באמת, אשר עבורם העולמות נבראו ואשר להם יניחל חיי אמת ואושר נצחים חלקם".

מחלוקת במהות ענין קידוש השם

משמע מדבריו לכאורה שלא כמו שביארנו עד עתה [שמצות קידוש השם היא עצם המסירה במחשבתו למיתה למען השי"ת], אלא סובר שמצות קידוש השם היא כפשוטו, במה שבוחר בין חיים בכפירה לבין מות למען האמונה. שכתב: "לא נסיון של שמד היה המכוון, ולא לקדש שם שמים לעיני העמים", משמע שסובר שאין זו קיום המצוה של "ונקדשתי" באופן כללי, ולכן כתב שזהו רק לשלימי הדעת וגדולי הדור. אבל לפי מה שהבאתי ממהר"ל ושאר מפרשים - הרי זו היא מצות קידוש השם שבכל הדורות ולכל ישראל, ולא רק עתה וליחידים. שהרי מי שמקדש השם באופן זה הוא מוריד קדושה עצומה לעולם, וע"י כך הוא מקדש את ה' בכל העולם.

וראיתי בספר 'בכל נפשך' שהביא גם בשם ר' שלמה זלמן זצ"ל שהנהרגים בשואת אירופה אינם נחשבים שמתו על קידוש השם, ולא שייך בזה ברכת קידוש השם. אבל אח"כ הביא משו"ת ממעמקים (ח"ב) שהעיד שכאשר נלקחו ר' אלחנן וסרמן ובנו להריגה, הורה ר' אלחנן לבנו את נוסח ברכת קידוש השם [לשונו הובאה בספר קובץ שיעורים ח"א, והוסיף שם: "עלינו לדעת כי קרבנותינו יעלו יותר לרצון ע"י התשובה, ועל ידי כך נציל את חיייהם של אחינו ואחיותינו באמריקא..."]. ולכאורה מחלוקתם תלויה בזה, דאם מצות קידוש השם תלויה במחשבת איבוד גופו ומסירתו למען ה', א"כ זה אינו דוקא כשנותנים לו אפשרות של חיים בכפירה, אבל אם המצוה היא בבחירה למות ולא לחיות בכפירה, הרי באמת בשואת גרמניה לא נתנו בחירה לזה וכן"ל.

להיזהר ממחשבת פיגול בעת מסירת הנפש

בספר במחיצתם הביא שהגאון ר' אלחנן וסרמן הי"ד כשהולכייהו עם תלמידיו ליהרג, אמר להם: "כנראה במרום מחשיבים אותנו לצדיקים, כי נבחרנו לכפר בגופנו על כלל ישראל. אי לזאת צריכים אנו לשוב אל ה' בתשובה שלמה ומיד. הזמן קצר, הדרך למבצר התשיעי הוא קרובה. עלינו לזכור כי קרבנותינו יעלו יותר לרצון על ידי תשובה... שלא תעלה במחשבתנו איזו שהיא מחשבה פסולה חס וחלילה, שהיא כפיגול ופוסלת את הקרבן. אנו מקיימים כעת את המצוה הגדולה ביותר... באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה, האש שתאכל את גופותינו היא האש שתחזור ותקומם את בית ישראל", במהרה בימינו אמן.

מעלת המחשבה והתאוה למסור נפשו לקדש שמו

כתב באורחות צדיקים (שער האהבה): "ועל דרך זה יאהב ימי חייו, כי בהם יקנה עבודת הבורא ברוך הוא ויראתו הטהורה ואהבתו, ויקנה צידה בעולם הזה אשר יביא אותו לעולם הבא... ותמיד יירא מן המות, כי שמא עדיין לא הגיע לתכלית השלמות אשר בכוחו להגיע. ובכל יום ויום יוסיף אהבה ויראה למקום. אבל חיים שאין בהם יראת שמים אין זה נקרא חיים,

ויקוץ וימאס בחיים שהם נגד הבורא יתברך... ולכך במקום שיש חילול השם לא יחוש על חייו, ותמיד יהא לבו נכון למסור עצמו על קידוש השם בכל המצוות, הן בקלות והן בחמורות".

כתוב בספר חסידים (סימן רכב): "יש שנהרג על קידוש השם, ויש צדיקים שאינם נהרגים על קידוש השם אלא מתים בידי שמים על מטותם, ואילו היה בשעת הגזירה היו נהרגים... הרבה יהודים נהרגו בשעת הגזירה והרבה גמרו ליהרג ונצלו... אמר ר' שבתאי ההרוג כל אותם שגמרו בלבם ליהרג על קידוש השם חלקם עמנו בגן עדן". רואים שהשכר של כוונת מסירת נפש הוא כאותו שכר של המסירת נפש עצמו.

הכוונה בואתה קדוש ובקדושה

בהברכה השלישית של שמונה עשרה פי' ביערות דבש הכוונה הראויה בשעת אמירתה: "ישים ללבו לקדש שמו הגדול ברבים ולמסור נפשו על קדושת שמו... ויתאוה לזה לקדש שמו... שיזכה לכך להיות נמנה בין מלאכי מעלה לקדש שמו ולהיות עד נאמן בנפשו ודמו, שה' אמת... ואין זולתו".

וגם עניית קדושה יש בה ענין זה של קידוש השם, שמוטל עלינו לקדש את שמו בעולם; עיין במשנה ברורה (סי' קכה ס"ק ד) שכתב: "צריך לכוון ביותר בקדושה לקדש את ה', ובזכות זה ישרה עליו הקדוש ברוך הוא הקדושה מלמעלה. ויכוון לקיים הפסוק 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', והאריז"ל היה מזהיר מאד על זה".

בתשובות הרשב"א (ח"ה סי' נה) כתב על הפסוק 'כי עליך הורגנו כל היום': "וכי אפשר ליהרג בכל יום? אלא זה שאנו קוראים ק"ש ואומרים 'בכל נפשך' ומסכימים למסור נפשנו על קדושת שמו, הרי הוא כאילו הורגנו באותה שעה על קידוש השם. ולכן קוראים שמע בשחרית ובערבית, כי יהודי מתחיל יומו בקבלת מצות קידוש השם, וגומר יומו עם מצות קידוש השם!"

מסירת מקצת נפשו

וצריך להתעורר בזה הענין של מסירת נפש, כמה דאג וטרח הקב"ה וחייב את ישראל למסור נפשם בכל הדורות, אלפי רבבות בישראל שלא לחלל שמו. על אחת כמה וכמה שיש למסור לכל הפחות מקצת כוחו, מקצת ממונו, מקצת זמנו, מקצת רצונו, שלא לגרום חילול השם, שידוע שמסירת נפשו היינו מסירת רצונו (עי' רש"י בראשית כג ח).

'לחיות' בכל רגע ורגע על קידוש השם

כשם שיש מצוה למות על קידוש השם כך אנו מחויבים 'לחיות' בכל רגע ורגע על קידוש השם. ובספר 'עטרה למלך' להגר"א פאם זצ"ל ביאר את הפסוק בתהלים (פרק פז): "לבני קרח מזמור שיר יסודתו בהרי קדש", שיסוד קדושת עם ישראל הוא בשני הרי קודש, הר המוריה והר סיני. הר המוריה מורה על מסירת הנפש למות על קידוש השם, וזה על ידי העקידה

שנעשתה בהר המוריה. והשני הוא הר סיני, שם לימדנו הקב"ה איך **לחיות** על קידוש השם, ששם בהר סיני נאמר "והייתם קדושים כי קדוש אני ה' אלקיכם", וכן "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", שכל זה הוא קדושה הבאה מחיים של קדושת ה'.

מסקנת הדברים

זכינו לברר את גודל מצות מסירת הנפש, ואיך נתקדש שמו על ידו. אופן אחד הוא על ידי מעשיו - שעומד בנסיון לפני הרואים, ואופן שני הוא על ידי שעושה מעשה קדושה עצומה במחשבה טהורה למסור כל עולם הזה להקב"ה ובזה מוריד הנהגה גלויה למעלה מטבע לקדש שמו בקדושים. ויהי רצון שהאש שאכלה את גופותיהם של מיליוני קדושים במסירת נפשם בכל הדורות תהיה האש שתחזור ותקומם את בית ישראל בב"א.

ייחוד ה' – תכלית כל העולם

כתב רמח"ל (דעת תבונות אות לד): "ותכלית כל ההצלחה שהוא מבטיח לישראל הוא - יתברר ייחודו לעיני הכל. ודבר זה נזכר פעמים אין מספר בדברי הנביאים, 'ונשגב ה' לבדו ביום ההוא', 'והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד', 'כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד', **וסוף דבר הלא זה עדותינו בכל יום תמיד: שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד**". ובמקום אחר כתב: (אות קס): "שאין לך עבודה שאין מוספת תיקון בעולם מצד גלוי [יותר] מיחודו יתברך, שהוא המעביר מה שמפריד בין הנבראים ובין הבורא יתברך, ומדביק הנבראים אל הכבוד העליון". נמצא ייחוד ה' הוא כשכל הבריא מקבל אחדותו של הקב"ה. ובכל מצוה שאנו עושים לשם ייחוד ה' אנו עושים לשם כבוד שמים וקידוש שמו בכל העולם. וזה השלימות של ייחוד השם בכל העולם בא על ידי עבודת ישראל כשהם מייחדים ה' עליהם.

ייחוד ה' בקריאת שמע מביא ליחוד ה' בכל הארץ

כתב רמח"ל (דרך ה' שם) בענין מצות קבלת עול מלכות שמים בקריאת שמע: "בהיות ישראל מתחזקים בכל יום על דבר זה ומקבלים מלכותו ומודים בה בלבם ובפיהם, מופיע ה' בעולמו, וכוחות הרע נרפים תחת הטוב, ונמשכת הברכה לעולם. **ובהעיד על ייחודו... כנגד זה נענה לנו ומתנשא ביחודו ומחזיקו ומוסיף לעולם תיקון על תיקון, ומקים עצתו שהיא העמיד הבריא על הטוב השלם.** והנה מתנאי המצוה הזאת להיות האדם גומר בדעתו למסור נפשו על ייחודו יתברך, ולקבל עליו כל יסורים ומיני מיתה על קדוש שמו, ונחשב לו כאלו עשה הדבר בפועל ונהרג על קידוש השם. וגם מענין הזה יוצאות תולדות גדולות לתועלת הבריא ולתיקון הכלל... וגם זה יש מדרגות, כי המסירה שימסור אדם עצמו על קידוש שמו בפועל משיך הארה גדולה וחזקה מאוד, ויתקן בבריא תקון עצום, וירבה בה הקדוש והבהירות רבוי

גדול, והמסירה במחשבה [הנעשית בפסוק שמע]... ימשיך ג"כ השפעה ממין השפעה הזאת, אלא שלא תהיה כל כך עצומה". [ומוכח כמ"ש לעיל, שגילוי כבוד שמים אינו מוכרח שיהיה דוקא באדם המוסר נפשו, אלא באופן כללי מתגלה שמו בעולם יותר].

נמצא יסוד גדול שמי שמייחד ה' על עצמו זוכה לייחד הקב"ה על עולמו לקדש שמו בכל הבריאה.

להיות עד נאמן על ייחוד השם

ועיין בחיי אדם (כלל כא ס"ק יא) שהביא מהזוהר על גודל הענין לחשוב מחשבות של מסירת נפש בשעת אמירת "אחד", ומצינו ברבי עקיבא שיצאה נשמתו ב'אחד'. ויש לתמוה מדוע דוקא בתבית 'אחד' ולא בשעת אמירת 'בכל נפשך'? ויש לבאר על פי פירושו של המלבי"ם על הפסוק של שמע ישראל: "וכמו שהנפש מצד שהיא נתונה להחיות את הגויה ולמלוך עליו, תמצא נגוד ועכוב למלכותה מצד הגוף וטבעיו ותכונותיו שהוא זקן וכסיל העומד כנגדה למרוד במלכותה, כן טבע העולם הגדול והמערבה וכחות הטומאה המתפשטות בעולם מתנגדים אל מלכות שמים... וזה כל פרי העבודה והתפלה ליחד את ה' בשמותיו ולתקן עולם במלכות ש-די, וזה יעשה על ידי מסירת נפש על יחודו, שכמו שיבטל כחות גופו וימסרם למתה בעבור מלכות נשמתו האלקית כן יעשה בעולם הגדול שיתבטל הגוף הכולל וטבע הצבא והמערבת ושרי מעלה תחת מלכות שמים...".

נמצא שבשעת אמירת 'אחד' הוא מיחד את שני הכוחות, דהיינו הגוף והנשמה, להיות אחד באמצעות מחשבות של מסירת נפש, שהגוף יהיה בטל לה' ולא יהיה נמשך אחר עולם הזה. וכשגופו ונשמתו אחד - נעשה קדוש ומתדמה יותר לדמותו וצלמו של הקב"ה ועל ידו נתפרסם יחוד ה' בכל הארץ.

ואיתא בפירושו של בעל הטורים על פסוק 'שמע ישראל', שהאות ע' והאות ד' הם אותיות רבתי, רמז ל'עד', כמבואר בישעיהו (מג י): "אתם עדי נאם ה' ועבדי אשר בחרתי למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא, לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה. אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע". וכוונת בעל הטורים שכאשר אנו מייחדים שמו על עצמנו, אנו נעשים עדים על יחוד שמו יתברך לכל הבריאה.

"על כן נקוה לך ה' אלקינו"

ושמעתי פירוש בשם הגאון מוילנא ז"ל בתפלת 'עלינו לשבח'. בדבר ההמשך "על כן נקוה לך ה' אלקינו לראות מהרה בתפארת עוזך", על מה מוסב "על כן"? ומסביר שנסוב על "אמת מלכנו אפס זולתנו... כי ה' הוא אלקים... אין עוד". כשאנו מכירים בדרך ברורה ביחוד ה' שאין עוד, **על כן** שייך להיות "נקוה לך ה' אלקינו לראות מהרה"... לתקן את העולם במלכות ש-די וכל בני בשר יקראו בשמו. ומאוד נפלא שתפילה זו מתחילה באות ע' ומסתיימת בד', וכשם שבפסוק ראשון של שמע יש ע' רבתי וד' רבתי, כנ"ל, לרמוז שצריך להעיד על יחודו, כן רמז בשבח הזה.

פרק ג

הבדלה בין ישראל לעמים ושנאת הגויים

הבדלה בין ישראל לעמים

אחר שלמדנו שמטרת הבריאה שכל הגויים ילמדו ויראו להכיר באמונת ה' יתברך, אנו עלולים להסיק שעלינו להתערב בגויים וללמדם את עיקרי דתנו ואמונתנו, כדי לקרב את העולם לתכליתו. אבל באמת אין הדבר כן, אלא אדרבה, אנו מצווים להתרחק מהם ומהמונם, ולהתבדל מהם בתכלית. וצריך להבין טעם הדבר.

וגם צריך להבין מדוע עשה ה' לנו, שהחדיר שנהא עצומה כל כך באומות העולם כלפי ישראל, וכמו שאמרו בספרי (במדבר סט): "הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב", ואנו רואים בחוש בכל הדורות שכל האומות מציקים לישראל ורוצים ברעתם, ולכאורה אם מטרת עבודתנו להודיע לעולם את אמונת ה', היה מן הראוי שיהיו הם שלמים איתנו, כדי שיוכלו להתלמד ולידע את ה'.

שנאת הגויים

בספרו 'שאר ישראל' ביאר הנצי"ב ענין זה באר היטב, וכתב שם: "הטעם שהקפידה ההשגחה העליונה על זה הפרט [על הבדלת ישראל מהעמים], יותר משארי עונות המצויים בישראל, הוא דבר שהדעת נותנת, מאשר ההשגחה העליונה מקפדת על שינוי תכלית הבריאה והצורה שנברא בה יותר מכל דבר הנעשה כנגד רצונו כשאינו משנה הצורה... שנתן לישראל הכח והחויב להיות מתקנים ומשלימים בני אדם להכיר את אחדות ה' ולהעמידם על דרך ארץ והליכות עולם, כמו שאמר הנביא ישעי' (מב) 'ואצרך ואתנך לברית עם לאור גוים', פי' ואצרך היא צורה בפני עצמה, צורת היהדות... ובזה נתן כח לישראל לתקן גם ברית כל עם, שיכירו גם המה את ה', ולהיות לאור גוים בהליכות עולם ודרך ארץ. כמו באברהם, בשעה שצוה ה' להיות אב המון גוים צוה אותו במצות מילה ליתן לו צורה מובדלת מהגויים, כמו כן בכלל ישראל, תחילה נתן להם צורה על ידי נתינת התורה, ואח"כ אילו לא היה עוון המורגלים והיו נכנסים לארץ ישראל בדרך נס נגלה היה נתפרסם שם ה' בכל העולם. אבל מחמת חטאם נגזר על ישראל להשיג את זאת התכלית על ידי פיזור וגלות... ובשעת פיזור אין לנו דבר שיהא מבדיל ומשמר צורת ישראל בעמים כי אם החזקת לימוד התורה... בשעה שמבקש ישראל להסיר צורת היהדות, מה הקב"ה עושה באותה שעה להעמידו על תכלית צורתו? הנה הוא מעורר שנהא מן העמים בפועל, ומרחיקים אותם בעסקיהם ובמושבם, עד שבעל כורחם ניכר צורת ישראל, ודבר ה' יקום לעולם..."

ובזה ביאר את דברי המדרש באיכה: "אני אמרתי 'ישכון ישראל בטח בדד', עתה הוא 'איכה ישבה בדד'". ומבאר הנצי"ב שרצונו של הקב"ה היה שישבו ישראל בדד בכבוד ומנוחה,

בלא שיתערבו יחד עם האומות, אך מאחר שקלקלו ולא שמרו על ייחודם והתערבו באומות, לכן נתהפך המצב שיהיו בדד באופן אחר, שהגויים התרחקו והתבדלו מהם.

המשיל את ישראל לאש ואומות העולם למים

ומוסיף הנצי"ב: "והנה הכתוב המשיל את ישראל לאש ואומות העולם למים. והנה משונה היא האש מהמים בצורתה, בתכונתה פנימה ובפעולתה על אחרים. באש יש הכח לשנות המים לטובה, לחממם ולהגיעם לתכלית מה, שתהא רוח הישוב נוחה מהם באכילה ובשתיה מכל דבר אשר בשל יבושל במים. והנה כי כן היה ראוי כי האש והמים יהיו תמיד אוהבים זה את זה... ובכל זאת יש שנאה ביניהם עזה מאד, ושטף מים מכבים אש הרבה ברעש ובמהומה עד שתאבד צורת האש בגלוי... אבל כל זה אינו אלא בשעה שהאש פוגעת בגוף המים, אז המים מאבדים את צורת האש כ"כ עד שנעשה גרועה מהמים על ידי העשן המחנק והמעורר את העינים, וכל אדם לא יקרב בעת ההיא אליה ויתרחק ממנה הלאה והלאה. מה שאין כן כשיש דבר המפסיק ביניהם אז אין שנאה ואין תחרות בין האש והמים, ואדרבה המים מבעבעים מרתיחת האש ומתפעלים יפה יפה ואין פרץ ואין יוצאת".

רק בהבדלה תוכל להשפיע

וראיתי בשפת אמת סוכות (תרס"ד) דבר נפלא: בכל המועדים אנו מקריבים קרבנות לכפר עלינו, אבל על הגויים אין אנו מקריבים כלום, ורק חג הסוכות הוא הזמן היחיד שאנו מקריבים שבעים פרים כנגד שבעים האומות לכפר עליהם. ומה מפליא לראות שדוקא חג הסוכות הוא הזמן שאנו מתבדלים ונפרדים מכל האומות על ידי מצות סוכה, שאנו יוצאים לבדנו אל הסוכה להיות רק עם הקב"ה. הלא דבר הוא, שדוקא בשעה שאנו מתרחקים מהם אז הוא הזמן שקבעה לנו התורה לכפר עליהם ולהקריב עליהם קרבנות.

ומבאר השפת אמת שאדרבה, היא הנותנת, דוקא בזמן שאנו מתרחקים מהם הוא הזמן שאפשר לכפר עליהם. שכך קבע הקב"ה את המצב של ישראל, שכל שישאל נבדלים לעצמם ומתרחקים מן הגויים כך הם יכולים יותר להשפיע ולזכות אותם. וכמו שמצינו בבית המקדש, שהיו ישראל נבדלים מן האומות ויושבים בארצם בטח בדד, אז האירו לכל העולם כולו על ידי השראת השכינה שבמקדש. וכן מצינו אצל אברהם, שביקש לקרב את כל העולם אל הקב"ה, לכך אמר לו ה' "לך לך", שרק כשתהיה נבדל ונפרד מן העולם, "מארצך ממולדתך" וכך אז תוכל להשפיע עליהם ולזכותם, ואז יהיה "ונברכו בך כל משפחות האדמה".

"כי היא חכמתכם" – "השמר לך"

ויסוד זה, שעל אף שאנו מצפים שילמדו הגויים מאיתנו, אבל צריך זהירות הרבה להיות מובדל ומופרש שלא ללמוד ממעשיהם, כדי שלא לאבד את הצורה היהודית, שרק בצורה זו שייך לתקן העולם, דבר זה אנו מוצאים בתורה על פי פירוש הספורנו. וזה לשון הכתוב בפרשת

ואתחנן (ד ו): "ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו, כה' אלקינו בכל קראנו אליו. ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים, ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום. רק השמר לך ושמור נפשך מאוד, פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך, והודעתם לבניך ולבני בניך". ולכאורה אינו מובן מה שאמר "רק השמר לך" וכו', מה שמירה זו נוגעת לכל האמור לעיל? וביאר הספורנו: "אף על פי שאמרתי שראוי שתהיו נחשבים חכמים בעיני האומות, השמר לך מדעות אותם הטועים המכחישים מציאות האל יתברך ויכלתו והשגחתו...". א"כ התורה עצמה מזהירה על הסכנה שבדבר, אם אתם חשובים בעיניהם יש להשמר מאוד מדעותיהם הכוזבות ולא ללכת אחריהם.

כשישראל עושים רצונו של מקום מתוספים עליהם גרים

עיין בשפת אמת פרשת נשא (שנת תרנ"ג) שהביא ממדרש קהלת, כי כשבני ישראל עושין רצונו של מקום הם נמשלים לפרדס המלך, שאם רואה המלך נטיעה יפה הרי הוא נוטע אותה בתוכו. כמו כן כשישראל הם פרדס ראוי והגון למלכו של עולם, הרי אם הוא רואה צדיק בין האומות הוא מכניסו לבני ישראל, כמו יתרו ורחב.

ובברכות (ז ע"ב): "דאמר רב יהודה מאן אבירי לב, גובאי טפשיא. אמר רב יוסף תדע, דהא לא איגייר גיורא מינייהו. אמר רב אשי: בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו, דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זמני בשתא ולא קמגייר גיורא מינייהו". רואים מכאן, שאם ישראל מתנהגים כהוגן ונותנים כבוד לתורה כראוי היו הגויים מתגיירים ואוהבים את ישראל, מלבד אותם שבמקומות שכינו אותם חז"ל אבירי לב, ומשמע שסתם גוי מתפעל מכבוד התורה שרואה.

כשישראל חוטאים האומות מבזים את התורה

וכן להיפך, אם אין ישראל עושים רצונו של מקום ומשתדלים למצוא חן בעיני האומות ולעשות כמעשיהם - נהפכת הקערה על פיה, שהגויים מבזים אותנו ומציקים לנו בכל דבר, כמו שנתבאר. ואף המצוות נהפכות להיות בזויות אצלם, וכדאיתא במדרש (רות א ב): "אימתי דברי תורה מתבזים בפני עם הארץ, בשעה שבעליהן מבזים אותם". ובאיכה (א ז-ח) כתיב: "ראוה צרים שחקו על משבתיה", ועיין בפלגי מים שביאר שהגויים שחקו אפילו על המצוות שאינן חוקים, רק שכליות ומובנות, כגון שבתות ומועדים, אפילו הם נהפכו לשחוק בעיניהם. והטעם לזה נמצא בהמשך הפסוק: "חטא חטאה ירושלים על כן לנדה היתה, כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה...". וכתב שם: "כמו תכשיטין, שאם נשימים באף חזיר אין לך דבר מגונה יותר מזה, כן אם יתקשט איש המלוכלך בטינופים ודאי הקישוטין גנות ובזיון הוא להם, ואין לך שחוק גדול מזה. וכמו כן במצוות שהם תכשיטין, ומקודם כשהיו ישראל צדיקים היו מכבדים אותם, אבל עכשיו מחמת החטאים "כל מכבדיה הזילוה"!

מסקנת הדברים

למדנו חובת הזהירות שלא להתקרב לגויים, וכל צורת קידוש השם בעיני העמים הוא רק באמצעי התרחקות מהם ולא על ידי התקרבות אליהם, שרק בשמירת צורת היהדות בלי השפעות חיצוניות יכולים להיות "לברית עם". ולצורך זה השריש הקב"ה בטבע העמים לשנוא את ישראל כאשר ישראל מנסים להתקרב אליהם, ורק על ידי התרחקותנו והתבדלותנו מהם תוכל לבוא הגאולה השלמה בב"א. ועיקר כבוד שמים הוא לעשות רצון ה', וזהו עיקר עיסוקינו לעשות הישר בעיני ה', ולא לעשות מה שהוא ישר בעיני בני אדם כאשר הדבר נוגד לרצון ה', כי זה אינו אלא חילול השם. וצריך להתמיד במעשים הראויים, בין אם הם מבינים ומקבלים האמת ומתפעלים ממנה ובין אם לא מקבלים האמת ולא מתפעלים, ולא לתלות עבודתנו בהבנת וקבלת העולם, וסוף דבר אם ישמרו ישראל תורה ומצוות כהוגן יתקדש שם שמים, "וזרע לו אהבה בלבבות בני אדם, ושם לו שם טוב על לשונם". ואם רואים שנאה חרושת לנו ואין אנו רואים פירות עמלנו, צריך לבדוק איזה פגם וחסרון יש בעבודתנו.

מידת תפארת לעומת גאווה והתפארות על זולתו

חובת הגאווה כלפי רשעים

כתב באורחות צדיקים (שער א): "והגאווה נגד הרשעים היא משובחת מאד, להוכיחם ולהכלים אותם, ולא ייכנע להם, ויצוה על הטוב, ויזהיר מהרע כפי יכולתו. אף על פי שזה דומה בעיני העולם כמשותרר וכמתגאה, אחרי שלבו לשם שמים הרי זה משובח. ולא ייכנע לרשעים, כמו מרדכי שלא נכנע להמן. ובכל מקום שיש מצוה עליו לעשות, לא ייכנע כלל לרשעים לעזוב הטוב מפני השפלתו לפניהם. וזה צריך חכמה מתי ישתר נגדם בדבר מצוה, כי פעמים אינו שווה שיעמוד נגדם, שאם יעזיז פניו נגדם עבור מצוה אחת, יפסיד אותם מאה מצוות. לכך צריך החכם להתבונן לפי השעה והענין, ולפי זה יסדר מעשיו, כי יש דבר שצריך לעזוב בשבילם, ויש דבר שלא יניח בשבילם בשום ענין, וצריך בגופו ובמאודו לעמוד נגדם, ולא ייכנע להם. וכל זה בדבר מצוה, אבל בענין משא ומתן ייכנע לפניהם, ויעשה עמהם לפני משורת הדין בכל דבר. וזוהי מצוה גדולה".

וכתב במסילת ישרים (פרק כ): "הנה חייב האדם לשמור כל המצוות בכל דקדוקיהם לפני מי שיהיה ולא יירא ולא יבוש, וכן הוא אומר: 'ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש', וכן שנינו הוי עז כנמר וגו', אמנם גם בזה צריך חילוק והבחנה כי כל זה נאמר על גופי המצוות שחייבים אנחנו בהם חובה גמורה שבהם ישים פניו כחלמיש, אך יש איזה תוספות חסידות שאם יעשה אותם האדם לפני המון העם ישחקו עליו ויתלוצצו, ונמצאו חוטאים ונענשים על ידו, והוא היה יכול להניח מלעשות הדברים ההם, כי אינם חובה מוחלטת, הנה דבר כזה ודאי שיותר הגון הוא

לחסיד שיניחיהו משיעשהו, והוא מה שאמר: 'הצנע לכת עם אלקיך'. וכמה חסידים גדולים הניחו ממנהגי חסידותם בהיותם בין המון העם, משום דמחזי כיוהרא. **כללו של דבר: כל מה שהוא עיקרי במצוה יעשהו לפני כל מלעיג, ומה שאינו עיקרי והוא גורם שחוק והיתול לא יעשהו.**

כי לאלקים מגיני ארץ מאד נעלה

הגאווה, התפארת והרוממות של כלל ישראל הם תנאי גדול ואופן לקדש שם שמים בבריאה, כדאיתא בשערי תשובה לרבינו יונה (שער שלישי אות קסז): "כי עם הקדוש שהם עובדי השם יתברך אין להם להכנע לבשר ודם, ואינו מן הראוי להיות מורא בשר ודם עליהם אלא לשם שמים, שנאמר: 'כי לי בני ישראל עבדים' ולא עבדים לעבדים, ונאמר: 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש', לשון 'כהנים' – **אדונים ושרים**, וכמוהו: 'ובני דוד כהנים היו'. וכל העם נקראו ממלכה, מלשון 'אם יש גוי וממלכה', 'כי הגוי והממלכה', פירוש: **אתם תהיו לי ממלכה שכלה שרים** שלא יהיה עליכם עול בשר ודם".

ועל זו הדרך מבאר ר' יצחק מאלצן (בפתיחה להגדה של פסח) ענין "רכוש גדול" שיצאו עמו ישראל ממצרים, שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים (בכורות ה"ב), למה היה צריך לזה? ולמה הבטיח הקב"ה לאברהם שיצאו ברכוש גדול? למה זה דבר עיקרי כל כך שהיה צריך לכפות את ישראל לשאול מהמצריים כלי כסף? והתשובה היא שזה היה הכנה לעשות מישראל ממלכת כהנים וגוי קדוש להיות עבדים לה'. והכוונה לעבדים שהיו תפארת לה', "עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר". ואברהם אבינו שמח בבשורת "רכוש גדול" כי ידע מעצמו כי הצלחתו בפרסום שמו של הקב"ה תלוי הרבה במה שעמי הארץ ראו את הצלחתו, וכדברי אבימלך אליו: 'אלקים עמך בכל אשר אתה עושה'. וידע שאם יצאו ברכוש גדול יתווספו להם הרבה גרים, וכן היה.

והביא ראיה מדברי המכילתא: "וגם ערב רב וגו'. מאה ועשרים רבוא דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר מאתים וארבעים רבוא. רבי נתן אומר מאתים וששים רבוא: וצאן ובקר. עליהם אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם: ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, עם יציאתן ממצרים אני ממלאן כסף וזהב". ויש להבין למה הביא המכילתא דבר זה כאן, ולא לעיל על הפסוק 'וינצלו את מצרים'? אלא הכוונה להראות שזה היה עיקר מטרת של "רכוש גדול", שגרי צדק נלוו אליהם. והביא הגה"צ ר' מתתיהו סלמון שליט"א בספרו מתנת חיים (עניני פסח) לשון היוצר של שבת הגדול: "ולמה מסבין במטה כבודה וכלולה, זכר לחירות ורבוץ ענני כבוד בחתולה, שכן דרך בני מלכים לנהוג כבוד ולסלסלה, שעטרנו קדוש יעקב עטרת מלוכה ותהלה, וברר להודיע עם מרעיתו להיות לו לעם נחלה, כי לאלקים מגיני ארץ מאד נעלה". נמצא שהמטרה של רכוש גדול ועשירות ורוממות של ישראל היא לקדש שמו באופן נפלא, שישראל שהם עבדיו של הקב"ה מאד מעולים וכבני מלכים ושרים.

למדנו שהרוממות והתפארת של ישראל הוי תנאי גדול בריבוי כבוד שמים. ואם מצינו אצלנו זמן מן הזמנים שיש לישראל הצלחה ורכוש גדול בגלות, ויש לנו שרים ובני מלכים בבגדינו ובבתינו ובכל רכושנו, יש רשות וחובה להשתמש בהצלחה זו לקדש שמו במגיני ארץ,

להיות תפארת לה'. שפשוט הוא שכאשר עבדי ה' מבוזים ומושפלים ולא מצליחים, ודאי הוי חילול השם נורא, שהרואים אומרים אין כאן תועלת להיות עבד לה'.

בני תורה צריכים תמיד לשמור על מעלתם

בדעת תורה פרשת אמור כתב הגה"צ ר' ירוחם: "בכל הנהגה ופועל ידים יהיה מוכח וניכר מעלת השם ורוממותו, הוא ענין וקדשנו במצותיו - הוציאנו והגביהנו הפרישנו והבדילנו, ניכרים במעלותינו משונים ומצוינים על כל שעל ושעל הוא ענין הקדושה - הבלטות והכרות המעלה. והפך הקדושה הוא מציאות החילול הוא השפלת המעלה אי הכרות המעלה, זהו ענין החילול אם אף כל דהו מהאדם אף רמז אחד של עינים לא יקראו גלוי הצטיינות מעלתם הנה זה חילול וודאי... בן ישיבה כי יאמר עניו אנכי ולא מקפיד, ואיני רוצה להתגאות על חברת אנשים הפשוטים לא בני תורה, אלא עמהם אשב ואתערב... הנה הוא המתחייב בנפשו את מעלתו הוא מחלל, וחילול מעלה הוא חילול שמו ית'... בני תורה צריכים תמיד לשמור על מעלתם, בנפשו הוא לא להשפילה ולא לחללה, בני תורה צריכים תמיד להכיר מעלתם לכל, ולהתנהג בהתנשאות כמעלתם, באהבת הבריות וכבוד הבריות ומדבר בנחת עם הבריות עד שכולם יאמרו עליו אשרי אביו שלמדו תורה... הוא ענין הקידוש - גלוי ומוכר לכל. אבל בן תורה כי עושה הנהגותיו שוה כשאר בני אדם, יהיה אף מחמת טעמים ונמוקים צודקים, אבל סוף כסוף הרי היוצא מזה כי בן תורה ולא בן תורה שוים ושקולים הם, הנה זה עצמו של חילול. אין קדוש כה', השי"ת הוא מופרש ומובדל מכל מושגים, קדושה היא כי נכרת מעל כל, ניכרת היא בכל שעל ושעל, אחרת מכל מציאות, וכן כל מעלה צריכה לעמוד במעלתה מופרשת ומובדלת וניכרת לכל ממש, ואם לאו הריהו חילול הפוכו של קדושה".

תנאי גדול בעבודת ה' הוא להכיר מעלת עצמו

וגם בדרך כללי בעבודת ה' ובכבישת היצר התפארת והגאווה הוא דבר עיקרי מאד, כדאיאת בתחילת שערי העבודה לרבינו יונה: "הפתח הראשון הוא שידע האיש העובד ערך עצמו ויכיר מעלתו ומעלת אבותיו, וגדולתם וחשיבותם וחבתם אצל הבורא יתברך... ויצא לו מזה כי כאשר יתאווה תאוה... לעשות דבר שאינו הגון יבוש מעצמו ויבוש מאבותיו וישיב לנפשו ויאמר, אדם גדול וחשוב כמוני היום שיש בי כמה מעלות טובות רמות ונשאות ושאיני בן גדולים בן מלכי קדם, איך אעשה הרעה הגדולה הזאת... ואם חלילה וחס לא יכיר מעלתו ומעלת אבותיו נקל יהיה בעיניו ללכת בדרכיו הפריצים להגלות נגלות כאחד הנבלים למלאות תאוותו בחיקו. כאשר אמר המשל כל מי שאינו מתביש מנפשו אין לנפשו ערך בעיניו".

זהירות מלהתפאר על זולתו במידת תפארתו

אמנם, צריך לזהר מאוד שלא להשתמש בזה התפארת לזלזל במי שטרם מצא את דרכו לעבודת ה', שהזלזול בו בפניו אינו בא מכח "ויגבה לבו בדרכי ה'". ועי' בשם משמואל (פרשת וירא)

שכתב שבכל מידה טובה יש גם צד רע. המידה של "חסד" ששרשה הוא אהבת ה', יש בה סכנה לאהבת חיצוניות. מידת "גבורה" ששרשה הוא להיות לבו בוער באש ללכת אחרי ה', לעומתה יש לחשוש בה מאש זרה של כעס ורציחה. **מידת "תפארת" ששרשה בקדושה לשבח ולפאר ולרומם ה' ולקיים "ויגבה לבו בדרכי ה'" ובכללו לזכות בתורה, לעומתו יכול ליפול לגיאאות ולהתפאר על זולתו.**

אם כן צריך לדעת איך אפשר להחזיק את החבל בשני קצותיו, מצד אחד להכיר מעלת ערכנו ולדעת שאנו היחידים המרוממים העוסקים בתורת ה' ועושים מצוותיו, ומי שלא זכה לזה איבד את העולם הזה והעולם הבא, ומאידיך לשמור את עצמנו שלא להתגאות עליו ולזלזל בו, ולנהוג עמו באהבה וקירוב. מהי העצה לזה?

ונראה, שאם יש בנו את ההכרה מהו יהודי, ואנו יודעים את תפקידנו בעולם לקדש את ה' ולהאחיבו בלב הבריות, ואם אנו מבינים את האחריות המוטלת עלינו, להשפיע על העולם כולו ולקרבם לאמת, הרי לא יתכן שננהג עמהם באופן של שחץ וגאווה ולזלזל, שהלא זה יגרום אצלם אך ורק לריחוק ומניעה מעבודת ה', **ואיך שייך שניקח את תפארתנו שתכליתה היא להיות תפארת לה' ולקרב את הרשעים, ובאותה תפארת לגרום להם הרחקה וחילול שם ה' בעולם, שע"י שאנו מתגאים בחלקנו הטוב שאנו מקדשי השם אנו גורמים חילול שמו ח"ו!?** הלא זה תרתי דסתרי ממש. ובזה אפשר לגדור עצמנו מלזלזל ברשעים שלא במקום הראוי.

שלא להתנשא בעזות על הגויים

והוא הדין והוא הענין כלפי הגויים, שאנו רואים שיש חוצפה רבה בין ילדי ישראל כלפיהם [ובפרט במורים ללימודי חול], ופשוט שזה נובע מכח דבר טוב, שמעלים בעיניהם את החשיבות של בני ישראל לעומת הגויים והחשיבות של לימוד התורה לעומת לימודי חול. אבל בודאי שהחוצפה הזו אינה במקומה, ובפרט בגלותנו המור שאין לנו רשות להעזי פנינו נגדם.

ובודאי צריכים להרגיש בלב פנימה אחד ששייך לממלכת כהנים וגוי קדוש ולהכיר ברוממותנו, אבל לא להראותו לעיני כל הבריות בעזות ובתביעה.

בכוח העונה לקרב הבריות

ובאורחות צדיקים (שער ב) כתב: "ועוד אמרו רבותינו (אבות פ"ד מ"ד): מאד מאד הוי שפל רוח, בפני כל אדם. לא בפני הגדולים לבד צריך להיות שפל רוח, אלא אף לפני הקטנים. **וההולך בדרך זו יזכה את הרבים**, כי הוא נושא חן בעיני כל רואיו, וכל מעשיו וסדרי ענייניו מקובלים להם, ותמיד הם משבחים אותו, **ומתוך כך הם חומדים לעשות כמוהו**, וכל אדם יברך את בנו שיהיה כמו פלוני, **ובזה הוא מקדש השם ברוך הוא**. אבל המתגאה הוא מחלל השם ברוך הוא ומחטיא את הרבים, והוא דומה לנבילה שהיא מושלכת בשוק, וכל עובר ושם מניח ידו על חוטמו עד שיעבור. כך המתגאה, הוא מגנה את התורה ולומדיה, ומרחיק בני אדם מן התורה, כי אומרים: מה תועלת יש בתורה, אחרי אשר לומדיה רעים? ומתוך כך פורשים הם מן התורה."

פרק ד

להידבק במידותיו של הקב"ה

קידוש השם להכיר לעולם מדותיו של הקב"ה

בתומר דבורה (פ"א) כתב דברים נפלאים על החיוב הנלמד מן הציווי "והלכת בדרכיו", שדרשו חז"ל שצריך להידבק במידותיו של הקב"ה ולהיות בעל מדות טובות, וכתב: "שהאדם ראוי שיתדמה לקונו, ואז יהיה בסוד הצורה העליונה בצלם ודמות, שאילו ידומה בגופו ולא בפעולות הרי הוא מכזיב את הצורה, ויאמרו עליו צורה נאה ומעשיו מכוערים". והיינו שייגרם מזה חילול השם, שצלם האלקים אינו נאה במעשיו.

ובפרשת כי תצא (כא כג) נאמר: "לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלקים תלוי", ופירש רש"י: "לזלולו של מלך הוא, שאדם עשוי בדמות דיוקנו, וישראל הם בניו, משל לשני אחים תאומים, שהיו דומין זה לזה, אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות ונתלה, כל הרואה אותו אומר המלך תלוי. כל קללה שבמקרא לשון הקל וזלול". נמצא שגם כאשר מזלזלים בצלם אלקים מאחרים וגם זלזול הנגרם על ידי צלם האלקים בעצמו, שניהם הוא זלזול וחילול השם.

נמצא, כשישראל מתקדשים ללכת בדרכי ה' יש בזה קידוש השם נורא, בזה שמראים לעולם דרכי ה' ומה רצונו מברואיו. שהרי ידוע שבכל הדורות היו הרבה השקפות וחילוקי דעות בין האומות מה רצונו של הכח העליון ומה טיבו, אם הוא אכזרי או רחמן, אם הוא היחיד הפועל בעולם או שיש ח"ו אלוה אחד טוב ואלוה אחר רע. וכמו כן התווכחו ביניהם איזו עבודה הוא רוצה מהתחתונים, אם לזבוח בניהם או להקריב שונאיהם וכו', כידוע. לפיכך לא די בזה שהאומות רואים את כוחות ה' ונפלאותיו שלא כדרך הטבע, אלא צריך גם להודיע לעולם את מדותיו ורצונו מברואיו, עד אשר "יאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלקי ישראל מלך", וזה יתכן רק על ידי שישראל [שהם אומתו של הקב"ה] ילכו בדרכיו בקדושה ובמידות טובות, ודומה לבן המלך ולשני אחים תאומים.

וזהו מה שכתב הפרישה (בח"מ ס"א א סוף ס"ק א) בביאור מ"ש חז"ל שגמילות חסדים הוא אחד מהדברים שהעולם עומד עליהם, וכתב הפרישה: "ואפשר שהוא מטעם שעל ידו יוכרו דרכי ה' כי חסד המה, ועבור זה צוה בה את עבדיו שילכו בדרכיו". וביאור הדברים, שאם רואים שעמו של הקב"ה מתנהג על פי תורת ה' בקדושה ובמידות נכונות, על ידי זה מבינים כולם שהם הם מידותיו של המצוה העליון, שגם הוא רחמן וקדוש, ולכן גם עמו מתנהגים כמוהו בקדושה ובמידות טובות על פי ציווי.

כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתי

אמרו בספרי (דברים יא): "ללכת בכל דרכי - אלו דרכי הקב"ה, שנאמר: 'ה' ה' א-ל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים נושא עון ופושע וחסטה ונקה". ואומר: 'כל אשר יקרא בשם ה' ימלט'. וכי היאך אפשר לו לאדם לקרא בשמו של הקב"ה? אלא מה המקום נקרא רחום וחנון אף אתה הוי רחום וחנון ועשה מתנת חנם לכל. מה הקב"ה נקרא צדיק שנאמר: 'צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו', אף אתה הוי צדיק. הקב"ה נקרא חסיד שנאמר: 'וחסיד בכל מעשיו', אף אתה הוי חסיד. לכן נאמר 'כל אשר יקרא בשם ה' ימלט', ואומר: 'כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו' ואומר: 'כל פעל ה' למענהו'".

הבה נתבונן. בפסוק נאמר: "כל אשר יקרא בשם ה' ימלט", דהיינו קריאה בשם ה' לפרסם שם שמים כמו שמצינו באברהם אבינו: "ויקרא בשם ה'", ובספרי דרשו "יקרא בשם ה'". רואים מכאן שהדרך לקרוא בשם ה' ולהיות נברא לכבודו ולפרסמו אינו אלא באופן כשיהיה נקרא בשם ה', דהיינו שכמו שה' נקרא רחום וחנון כמו כן אתה הוי רחום וחנון ועשה מתנת חנם לכל. וזהו שמחדש הספרי בפירוש הכתוב בישיעיהו: "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו", שפשוטו של מקרא הוא שכלל ישראל נקראים עם ה', ואולם על פי דרכו מפרש בספרי, שהכוונה על כל מי שראוי להקרא בשמו של הקב"ה, דהיינו שהוא הולך במידותיו של הקב"ה ובני אדם רואים אצלו את דרכי ה', וכאילו בני אדם קוראים בו בשם ה', אדם כזה מקיים ("לכבודי בראתיו"). (מכתב מאליהו)

וזהו הפירוש בדברי המדרש (בראשית רבה מז ו) שהאבות הן הן המרכבה, וגם על הצדיקים נאמר שהם מרכבתו של מקום (רש"י בראשית יז כב), והיינו משום שמרכבתו של המלך הוא כבודו.

הקדמת שלום אפילו לנכרי

במכתב מאליהו (ח"ד עמ' רמו) מביא את דברי הגמ' בברכות (יז ע"א): "אמרו עליו על ר' יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק". ומוסיף הגר"א דסלר זצ"ל: "נתאר לעצמנו את ר' יוחנן בן זכאי, זה שנאמר עליו שלא הניח מקרא ומשנה גמרא הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים תקופות וגוימטריאות... שיחת מלאכי השרת... ומעשה מרכבה, שהוא היה נשיא ישראל בתקופת חורבן הבית, וכל צרכי ישראל עליו היו מוטלים, והיה כל כך חשוב בעיני הקב"ה עד שאמר על עצמו שהוא 'דומה כשר לפני המלך' (ברכות לד ע"ב), ובכל זאת מעולם לא קרה שיהיה כל כך טרוד במחשבותיו עד שישכח להקדים שלום אפילו לנכרי בשוק!"

יושרם של האבות ודרכיהם הטובות עם בני אדם

בפתיחת הנצי"ב לספר בראשית כתב: "זה הספר נקרא ספר הישר... ויש להבין טעם למה מכונה זה הספר ביחוד בכינוי ספר הישר?... בחורבן בית שני... היו צדיקים וחסידים ועמלי התורה, אך לא היו ישרים בהליכות עולם. על כן מפני שנאת חנם שבלבם זה את זה,

חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ה' שהוא צדוקי ואפיקורס, ובא על ידי זה לידי שפיכות דמים בדרך הפלגה, ולכל הרעות שבעולם, עד שחרב הבית... שהקב"ה ישר הוא ואינו סובל צדיקים כאלו, אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם, ולא בעקמימות אע"ג שהוא לשם שמים, דזה גורם חורבן הבריאה והריסות ישוב הארץ. וזה היה שבח האבות, שמלבד שהיו צדיקים וחסידים ואוהבי ה' באופן היותר אפשרי, עוד הם ישרים, היינו שהתנהגו עם אומות העולם, אפילו עם עובדי אלילים מכוערים, מכל מקום היו עמם באהבה וחשו לטובתם, באשר היא קיום הבריאה. כמו שאנו רואים כמה השתטח אברהם להתפלל על סדום, מכל מקום חפץ בקיומם. בראשית רבה פרשה מט: 'א"ל הקב"ה, אברהם, אהבת צדק ותשנא רשע, אהבת להצדיק את בריותי ותשנא להרשיען'. והיינו ממש כאב המון גוים, שאע"ג שאין הבן הולך במישרים מכל מקום שוחר בשלומו וטובו. וכן הוצק חן ודרך ארץ נפלא על דבר אברהם את לוט... וכן ראינו כמה נח היה יצחק אבינו להתפייס ממשנאיו, ובמעט דברי פיוס מאבימלך ומרעיו נתפייס באופן היותר ממה שבקשו ממנו. ויעקב אבינו אחר שהיטב חרה לו על לבן, שידע שביקש לעקרו לולי ה', מכל מקום דבר עמו דברים רכים... ונתפייס עמו מהר. וכן הרבה למדנו מהליכות האבות בדרך הארץ.... ומשום הכי נקרא ספר זה ספר הישר".

דרך ארץ קדמה לתורה

שמעתי מהג"ר מתתיהו סלומון טעם למה למאמרם ז"ל "דרך ארץ קדמה לתורה", משום שכל תכליתה של התורה היא לקדש שם שמים, ומי שאינו מתנהג בדרך ארץ אינו יכול לקדש את השם, שהרי אינו מתנהג באופן שיוכלו לומר כמה נאים מעשיו כמה מתוקנים דרכיו, ואדרבא מחלל שם ה' וכבוד תורתו, כדאיתא ביומא (פו ע"א): "אבל מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה, פלוני שלמד תורה ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכווערין דרכיו" וממילא ברור שלפני התורה צריך קודם-כל דרך ארץ, ואז אפשר לגשת ללמוד ולקדש שם שמים בלימודו, וכמ"ש על התורה: "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

ובמסילת ישרים (פי"א) כתב: "כי כפי רבות חשיבותו וחכמתו, כן ראוי שירבה זהירותו בדברי העבודה ודקדוקו בה, ואם איננו עושה כן הרי שם שמים מתחלל בו חס וחלילה. **כי כבוד התורה הוא שמי שמרבה הלימוד בה ירבה כמו כן ביושר ובתיקון המדות.** וכל מה שיחסר מזה למי שמרבה בלימוד גורם ביזיון ללימוד עצמו, וזה חס וחלילה חילול לשמו יתברך, שנתן לנו את תורתו הקדושה וצונו לעסוק בה להשיג על ידה שלמותנו".

כמו כן מצינו בשערי תשובה (שער השלישי אות קיג): "ותלמיד חכם שאינו נוהג בצניעות חייב מיתה בידי שמים, לפי שמרחיק אהבת הבריות מן התורה. ואמרו רז"ל (שבת קיד ע"א) כי על זה נאמר כל משנאי אהבו מות, פירוש 'משנאי' - משנאי, שהם גורמים לבריות לשנוא את התורה".

כיון שתכלית התורה היא לקדש שמו, טבעה של התורה הוא לגרום חן ללומדיה בעיני כל רואיהם, כדאיתא בעירובין (נד ע"ב): "ויעלת חן - שמעלת חן על לומדיה" ובמהרש"א (שם נד ע"א) מפרש "כי לוית חן" דעסק בתורה נותנת לו חן בדרך בעיני כל רואיו כמ"ש בתפלת הדרך: ותתנו לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו...".

יתמו חטאים ולא חוטאים

כבר ביארנו שלא יתכן שהכרת מעלתנו תביא לריחוק, שהיא היפך מעלתנו שמוטל עלינו לקרב את הבריות לה'. אבל לצד זה חובה עלינו להוקיע את מעשי הרשעים ולגנותם בכל תוקף. ויש לתהות איך אפשר מצד אחד להכיר בתקיפות גנות מעשיהם, ומצד שני לא לגרום לחילול השם ולזלזל בהם באופן שאינו ראוי? ועוד, איך שייך לנהוג בהם דרך ארץ ולכבדם כמו שנהגו אהרן הכהן ואברהם אבינו, אם בלבנו פנימה אנו מכירים בגודל העוולה של חטאיהם? האם נדרש מאיתנו לנהוג בהם מן השפה ולחוץ בדרך ארץ אע"פ שאין אנו מכבדים אותם כלל בלבנו?

וידוע מה שאמרו בגמרא (ברכות י ע"א): "הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר, והוו קא מצערו ליה טובא. הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עילויהו כי היכי דלימותו. אמרה ליה ברוריא דביתיהו מאי דעתך, משום דכתיב: 'יתמו חטאים', מי כתיב חוטאים? חטאים כתיב. ועוד, שפיל לסיפיה דקרא: 'ורשעים עוד אינם', כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם? אלא בעי רחמי עילויהו דלהדרו בתשובה ורשעים עוד אינם. בעא רחמי עילויהו והדרו בתשובה". אם כן, צריך שיהיה בנו רגש של תיעוב כלפי מעשי הרשעים, אבל עליהם עצמם צריך לישא תפילה שיחזרו בתשובה ויהפכו לצדיקים. ובזה אפשר להגיע להרגשה הנזכרת, מחד גיסא יש לדעת ולהכיר שמעשיהם מגונים עד מאוד, ומאידך גיסא עלינו לחוש שאין הגינוי הזה נוגע לרשעים עצמם, כי מהם אנו מצפים שיחזרו בתשובה, וממילא אין טעם לזלזל בהם ולהקניטם.

כולם יכולים לחזור בתשובה

ידיעה זו שיתמו חטאים ולא חוטאים היא קשה להבנה; איך שייך לחפץ בכך, הלא מעשיהם הם מהותם? איך אפשר לחלק בין מעשיהם לבין גופם, הלא דבר רחוק הוא מאד שיעשו תשובה, ובפרט בני האומות העולם? אבל באמת צריך לדעת שכל אחד ואחד מהנבראים סופו להשתנות ולחזור להכיר בבוראו. וכמו שאנו מתפללים בברכה על עבודה זרה שנעקרה, עי' בשו"ע או"ח (סימן רכב): "הרואה מקום שנעקרה עבודת כוכבים, אם הוא בארץ ישראל אומר בא"י אמ"ה שעקר עבודת כוכבים מארצנו. ואם הוא בחוצה לארץ אומר שעקר עבודת כוכבים מהמקום הזה. ואומר בשתייהן כשם שעקרת אותה מהמקום הזה כן תעקור אותה מכל המקומות, והשב לב עובדיהם לעבדך". הרי שאין אנו מתייאשים משום עובד אלילים, אלא שברי לנו שכולם יכולים לחזור ולעבוד את השי"ת. וצריך לראות עתידות אלו בחוש ממש, באמונה שלמה ובהכרה ברורה שבכולם יש יכולת זו (חוץ מעמלק). וכמו

שאינ מתייאשים מן הגאולה וממתיינים אנו כל יום לאותו זמן שיהיה ה' אחד ושמו אחד בכל הארץ, כמו כן צריך להאמין ביכולת של עובדי כוכבים שלמחר יהיו מאמינים בה' אלקי ישראל. וזו אמונה אחת ממש עם האמונה בגאולה השלמה.

ובהערת התפילה כתב על מה שאנו אומרים בעלינו לשבח 'וכל בני בשר יקראו בשמך': **"אפילו אותם שאינ בדרגת אדם, אלא בני בשר, יגיעו להכרה ודאית כה גדולה באלקותו, שכולם יקראו בשמו. כמו שפי' הרמב"ן באברהם אבינו: ויקרא בשם ה', שהיה קורא בקול גדול... להודיע אותו ואלקותו לבני אדם".** דהיינו שגם בני בשר יקראו בקול גדול לפרסם כבודו!

לאהוב אפילו את הרשעים ולצפות שישובו

ובתומר דבורה (סוף פ"ב) כתב: "ואפילו הרשעים יאהב אותם בלבם, ויאמר מי יתן ויהיו אלו צדיקים שבים בתשובה ויהיו כולם אהובים ורצוים למקום... וכמה יאהב בהיותו מזכיר במחשבתו טובות אשר בהם, ויכסה מומם ולא יסתכל בנגעיהם, אלא במדות הטובות אשר בהם...".

כל אדם אף אם אינו בעל תורה, יש בכוחו שתהיה בו תורה

בבאר הגולה למהר"ל (באר השביעי) מביא מפרק אלו עוברין (פסחים מט ע"ב): "אמר רבי אלעזר עם הארץ מותר לנוחרו ביה"כ שחל להיות בשבת", ומבאר כל הענין בזה הלשון: "דבר זה הוא מצד שאין בו תורה, ולכך מותר לנוחרו, אבל מצד שכל אדם אף אם אינו בעל תורה הוא בכח להיות בו תורה, שכל שעה אפשר שיקבל התורה, ומפני שהוא בכח על זה הוא כמו שאר אדם שיש בו תורה. וכמו התינוק אף שאינו יודע דבר, מ"מ מצד הכח אשר הוא מוכן לתורה או שהוא מוכן להתחבר אל החכמים, הוא יוצא ממשפט ע"ה, וכיון שהוא בכח להיות ת"ח לא יאמר שהוא מותר לנוחרו. אבל מ"מ המשפט באמתתו שמותר לנוחרו הוא מצד שהוא ע"ה, ובא ללמדך גנות וגנאי ע"ה, שמצד שהוא ע"ה מותר לנוחרו ביום הכיפורים שחל להיות בשבת, וזהו הפירוש הברור בדבר זה. כי ר"ל כמה גדול גנות וגנאי ע"ה, כי מצד שהוא ע"ה היה מותר לנוחרו, רק מצד שכל אדם הוא בכח להיות ת"ח, שהרי אמרו (מגילה ו ע"ב) יגעתי ולא מצאתי אל תאמין, ולכך כל אדם הוא בכח על זה, ומצד שהוא בכח על זה הוא כמו ת"ח לענין זה שלא ירע לו אחר שהוא בכח על זה. ומ"מ מזה יש לדעת גודל פחיתתו, מה שאין שלימותו רק בכח ואין לו דבר בפועל, ואם מת ולא יצא שכלו אל הפעל, נמצא כי למפרע היה מותר לנוחרו ביום הכיפורים, וזה גנות וגנאי ולא היה משפטו כמו שאר אדם רק מפני שהיה בכחו להיות ת"ח".

וכמו כן, בכל אחד ואחד מן הברואים צריך לראות היכולת שבו, שבכוחו לעבוד ה' ולהכנע לאמונתו, ואפילו אם מעשיו עכשיו אין בהם מקום לכבוד, אבל ניתן לראות את יכולתו בחוש וזה אינו מהותו.

שלוש השקפות החיים

נמצא שכדי להרגיש בלב ובאופן אמיתי את הכבוד הראוי לרוחש לכל אדם ולנהוג בו דרך ארץ, ובמקביל לא לגרוע מן הגאווה הראויה של ויגבה לבו בדרכי ה' וגם לא להקטין בעינינו את העוולה העצומה של עבירות, צריך לשלוש השקפות החיים:

א. להכיר בחשיבות של כלל ישראל ובתכלית של התורה והעבודה, להיות תפארת לה' לכבודו, ואיך יעז להשתמש בתפארת זו כדי לזלזל ולחלל שם שמים! שהרי אין בו חשיבות וערך כלל אם במעשיו גורם זלזול בכבוד שמים.

ב. כל אדם, גם רשע, ואפילו אם הוא מאומות העולם, יש ביכולתו לחזור לעבוד את ה'. וזהו תכליתם ותכלית הבריה. ואם עכשיו מעשיהם מבזים ואיננו מכבדים אותם משום מעשיהם של עכשיו, אבל צריכים לכבדם מחמת יכולתם, ומשום אמונתנו וציפייתנו שבכל יום יבא משיח צדקנו, אנו יודעים שכולם יחזרו להאמין ולעבוד את ה'.

ג. השפלות והרע שבעולם הוא תחת אחריותנו, ותלוי בידינו להפוך כל החושך לאור, להיות ממקדשי שמו.

בני ישראל הם כעין מחנכי העולם

משל למה הדבר דומה, למחנך שיודע חשיבות וערך עצמו כלפי תלמידיו, ועדיין נוהג עם תלמידיו בכבוד ודרך ארץ באותם שלוש השקפות:

א. אם המחנך מחשיב ומעריך את עצמו בגלל ידיעותיו העצומות והשכלתו הרמה, מחנך כזה עלול לבוא לבזות את התלמידים שאין להם הידיעות כמו שיש לו. אבל אם מחשיב ומעריך את עצמו בגלל חשיבות תפקידו, דהיינו לחנך ולמסור ידיעותיו ולגדל את תלמידיו כראוי, לא שייך שיהיה מבזה תלמידים, כי בזה יפגע ויפגום בתפקידו ולא יצליח במשימת חינוכו, וזו סתירה לחשיבותו העצמית אם לא ישלים את משימתו.

ב. המחנך אינו אמור להחשיב ולהעריך ולכבד את תלמידיו בעבור מה שהם עכשיו, כי עדיין נערים הם ואינם יודעים מה שצריכים לדעת, אלא צריך להעריך אותם בגלל מה שעתידיים להיות כאשר יגדלו ויעשו את הנדרש מהם, כאשר כוחם יצא לפועל לעתיד, כי בכל תלמיד יש בו יכולת להיות גדול בישראל.

ג. המחנך אינו רשאי לזלזל בתלמידיו בגלל החסרונות שרואה בהם, אם אותם החסרונות נמצאים תחת אחריותו של המחנך לתקן ולהשלים, כי הוא מזלזל בעצמו ממש, כי חסרונות אלה הם בזיון למחנך שאין עושה עסקו כראוי, יותר ממה שהם פגם בתלמידים.

וכך הוא לגבי הנמשל. בני ישראל הם כעין מחנכי העולם, לא ע"י הדרכה ישירה אלא ע"י דוגמא אישית של צלם אלקים, וזהו תפקידנו הרם.

מסקנת הדברים

מצד אחד אנו צריכים לדעת את רום ערכנו מול הגויים ומול הרשעים שאינם מקיימים מצוות, ומאידך לדעת שכולם יכולים לשוב ולעבוד את ה', ובודאי שאין אנו יכולים מכח מעלתנו להקניטם ולזלזל בהם באופן שיביא לחילול השם, שאז עצם מעלתנו להיות ממקדשי שמך הופכת להיות כלי לחילול השם, שהוא היפך תפקידנו בעולם. מעתה שומה עלינו להרגיל עצמנו וצאצאינו לקשר הדבר עם תכליתו, תפארת של ישראל ותכליתו להיות תפארת לה'. הקדושה המרוממת אותנו מכל העמים עם תכליתה, לקדש שמו לכל העמים ולרומם גם אותם להיות מאמינים בה' אחד. וגם אותה הבדלה שהבדילנו ה' להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש, עם תכליתו להורות למין האנושי דרכיו ומידותיו של הקב"ה. ואם מלמדים את הילדים שהמעשים של העולם הם מבוזים ומושפלים, צריכים גם ללמודם באותה הזדמנות שהאמונה היא שבמהרה יחזרו כולם לעבודת ה', והאחריות המוטלת עלינו להראותם דוגמא ולקיים מעשים טובים, ואם יש חסרון בעולם מוכח שהחסרון בנו, שאם היינו עושים תפקידנו כראוי לא היה העולם מושפל ומבוזה, והכל תלוי בנו. ואם יש הרבה חושך ורע בעולם, צריכים להתאמץ ולהאיר בפעולתנו את חשכת העולם.

מאמונתו של בשר ודם אתה יודע אמונתו של הקב"ה

אמרו בדברים רבה (ג ג): "הא-ל הנאמן, רבנין אמרי מאמונתו של בשר ודם אתה יודע אמונתו של הקב"ה... מעשה רבבי שמעון בן שטח שלקח חמור אחד מישמעאלי אחד, הלכו תלמידיו ומצאו בו אבן אחת טובה תלויה לו בצוארו. אמרו לו: רבי, 'ברכת ה' היא תעשיר'. א"ל ר"ש בן שטח: חמור לקחתי אבן טובה לא לקחתי. הלך והחזירה לאותו ישמעאלי, וקרא עליו אותו ישמעאל 'ברוך ה' אלקי שמעון בן שטח'. הוי מאמונתו של בשר ודם אתה יודע אמונתו של הקב"ה".

יעקב הסכים למסור כל תכלית חייו כדי שלא יגרום חילול השם

בבית הלוי פרשת וישב כתב דברים נפלאים בענין זה: "וישם שק במתניו. במדרש איכה: 'אמר להם דומה אני שאתם התרתם לצדקיה השבועה שנשבע לי [שנשבע לו צדקיהו שלא יגלה לאדם שראה את נבוכדנצר אוכל ארנבת חיה, ולבסוף נשאל על שבועתו וגילה]. מיד גזר והורידן לארץ, הדא הוא דכתיב ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון. העלו עפר, התחילו מזכירין זכותו של אברהם, דכתיב: ואנכי עפר ואפר. חגרו שקים, התחילו מזכירין זכותו של יעקב, דכתיב: וישם שק במתניו. מה עשו להם, קשרו שערן בזנבי סוסיהם והיו מריצין אותם מירושלם ועד לוד, הדא הוא דכתיב הורידו לארץ ראשן בתולת ירושלם'. נמצא שהאבלות על יוסף היתה זכות גדולה ליעקב, שהרי הזכירו את זכותו בפסוק "וישם שק במתניו" שנאמר באבל יוסף, וצריך להבין מה היתה הזכות על שהתאבל על יוסף?"

ופי' הבית הלוי על פי מה דאיתא בילקוט בצערו של יעקב על יוסף: "הרי נפרצה ברית השבטים. כמה יגיעות יגעתי להעמיד י"ב שבטים, י"ב מזלות, י"ב שעות... הרי נפרצה ברית השבטים...". הרי שזה היתה כל תשוקתו של יעקב, להעמיד י"ב שבטים, ועל זה הצטער כל כך על מיתת יוסף, שהרי חסר המניין של י"ב שהיה כל תכלית חייו. ויש להקשות, מה היה הצער כל כך על מספר י"ב שנחסר, נהי שהאימהות כבר עמדו מלדת ולא היו ראויות לילד, אבל יעקב היה יכול לישא אשה אחרת ולהוליד ממנה ויתוקן הכל? מתרץ בילקוט: "ולא רצה יעקב לישא אשה ולהוליד בן מפני שבועתו של לבן, אם תקח נשים על בנותי!"

אם כן הרי סבל יעקב כל כך הרבה שנים צער ויגון, והסכים להפסיד את כל תכלית חייו של מנין י"ב שבטים, והכל כדי שלא לעבור על השבועה שנשבע ללבן, ואף על פי שהיה יכול להתיר את שבועתו, מכל מקום לא עשה כן משום שהיה ירא שלא לעשות חילול השם שלבן לא יאמר שלא קיים יעקב את שבועתו. [והוסיף הבית הלוי, כי בעיני המתבונן נראה שמדובר בניסיון גדול, אולי אפילו גדול כל כך כמו ניסיון העקידה, שהרי היה סבור שאיבד את כל הבטחותיו וכל יגיעותיו, ואעפ"כ קיבל הכל למען כבוד שמים שלא יטעה לבן לחשוב שעבר על שבועתו.]

ולפיכך הביאו זכות זו על מעשה דאיכה, שהסנהדרין לא נהגו כיעקב אבינו בזה, והתירו לצדקיהו את שבועתו לנבוכדנצר, וגזר נבוכדנצר והורידן לארץ, שנחשב להם לחטא מחמת חילול השם לגבי נבוכדנצר.

אסור לעבור על שבועתו אפי' בהיתר אם יודע לגוי

ביו"ד (סימן רלב סעיף יד): "הנודד או הנשבע לאנס לא היה נדר ולא שבועה. לפיכך נודרין להרגים ולמוכסים. אם הוא מוכס העומד בלא צווי המלך, או שבא ליטול ממנו יותר מקצבתו, יכול לידור או לישבע כדי ליפטר ממנו, ואומר יאסרו עלי כל פירות שבועלם אם איני מבית המלך ליפטר מן ההרג, או אם אין מה שאני מביא מבית המלך ליפטר מן המכס, וחושב בלבו יאסור עלי רק היום. אף על פי שמוציא מפיו סתם, וקיימא לן דברים שבלב אינם דברים, גבי אנס שרי. [ובלבד שלא יוציא בפיו דבר שהוא בפירוש נגד מה שבלב]... וכל זה לא מייירי אלא כשאפשר לעבור על שבועתו ונדרו שלא יודע להאנסין, אבל אם יודע להאנסין אסור מפני חילול השם. ולכן נענש צדקיהו שעבר על שבועתו לנבוכדנצר, אף על פי שהיה בדרך אונס (תשובת הרא"ש כלל ט ותשו' מ"ע סי' מט ומהר"ו סי' נג). מיהו אם הודיע לאנס מיד שיצא מאנסו שהיה לו תנאי בלבו ולכן יעבור על שבועתו - ליכא למיחש, והאיל והיה אנוס מתחילה (כך משמע בפ"ב דיומא). מיהו הכל לפי צורך הענין".

קידוש השם התחיל עם העוסקים בפרקמטיא

כתב רש"י בפרשת וזאת הברכה: "עמים הר יקראו, על ידי פרקמטיא של זבולון תגרי אומות העולם באים אל ארצו, והוא עומד על הספר, והם אומרים הואיל ונצטערנו עד כאן, נלך עד ירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה. והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל אחד, לפי שהעכו"ם אלוהות של זה לא כאלוהות של זה ומאכלו

של זה לא כמאכלו של זה. והם אומרים, אין אומה כשרה כזו, ומתגייירין שם, שנאמר שם יזבחו זבחי צדק". רואים כאן יסוד גדול, שהאומות באים לראות בפנים רק אם מעשיהם של ישראל נראים טובים וישרים מבחוץ.

ובפרשת ואתחנן כתיב: "ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו. ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום". ובמלבי"ם מסביר בשני אופנים איך יתכן שאפילו על ידי החוקים שאינם מובנים נחשב לחכמים ונבונים בעיני העמים. א. על ידי שרואים שה' קרוב אלינו בכל קראנו אליו בכל תפילה ותפילה. ב. כשרואים את הצדק של המשפטים המובנים בעיניהם, עי"ז הם מודים גם בחוקים שאינם מובנים, שבדאי גם הם דברים של חכמה.

וצריך לדעת שכך הוא גם בכל ענין פרטי, שאם אדם מתנהג באמת ויושר עם הגוי בדברים של משא ומתן ובין אדם לחברו, משום כך גם לא יזלזל הגוי בשאר המצוות, ויחשיב גם את מצוות תפילין, סוכה ויציצת אף על פי שהם אינם מובנים, מאחר שרואה את הצדק והיושר של ישראל בדברים הנוגעים לו.

חובת משא ומתן באמונה משום חילול כבוד התורה

ביומא (פו ע"א) איתא: "אביי אמר: כדתניא, 'ואהבת את ה' אלקיך' שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדו תורה ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר: 'ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר'. אבל מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו? אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה, פלוני שלמד תורה ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכווערין דרכיו, ועליו הכתוב אומר: באמר להם עם ה' אלה ומארצו יצאו".

ובספר 'עטרה למלך' כתב על הפסוק: "כל אמרת אלו-ה צרופה", ואמרו חז"ל (תנחומא שמיני, הובא ברמב"ן פרשת כי תצא): "לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות". ובגמ' ביומא איתא שמי שמשאו ומתנו בנחת וביושר מראה את השבח של מי שלמד תורה, אם כן מי שלומד תורה ושומר את המצוות אבל אין מדותיו נקיות ונכונות, הרי זה כאילו מעיד שקר, שמראה שאין בכח התורה לצרף את הבריות כלל.

קידוש השם מביא עושר, והרוחת ממון שלא כדין גורם להיפך ח"ו

בבאר הגולה על שו"ע חו"מ (סימן שמח) כתב: "ואני כותב זאת לדורות, שראיתי רבים גדלו והעשירו מן טעות שהטעו העכו"ם, ולא הצליחו וירדו נסכיהם לטמיון, ולא הניחו

אחריהם ברכה, וכמ"ש בספר חסידים סימן תתרע"ד. רבים אשר קידשו ה' והחזירו טעות העכו"ם בדבר חשוב גדול, והעשירו והצליחו והניחו יתנם לעולליהם".

ועי' בקיצור שו"ע (סי' קפב ס"א): "מעשה באדם אחד שספר לי שעשה עולה לנכרי במדידת התמרים שמכר לו, ואח"כ קנה בהמעות שמן ונשבר הכד ונשפך השמן. ואמרת ברוך המקום שאין לפניו משוא פנים... שגזל הנכרי גזל!" ובספר הלכות בית נאמן (דף קפט) כתב: "החיד"א בשם האר"י שכל הגונב מן הגוי, אפי' עובד ע"ז, כאשר מת הגוי בא המלאך שלו ואומר לו שהיהודי גנבו, והגוי צועק ומקטרג על היהודי".

וראיתי בהגהות של ספר ממונות להרב באדנר שהביא מספר דברי יונה על פרשת תולדות בזה הלשון: "שמעתי מר' מיכאל בער ווייסמאנדעל, שאמר להסביר מה שראינו בחורבן אחרון ל"ע, שאף שתחילת שורש הפורעניות היה בדייטשלאנד ומשם נתפשט לשאר המדינות, אמנם במציאות זכו אחב"י בדייטשלאנד להנצל הרבה יותר כפי ערך של שאר המדינות, וגם זכו להציל ממונם ורכושם ביותר, מה שבשאר המדינות הגיע כל הממון והרכוש ליד הגויים השכנים. ואמר שהסיבה הוא שבדייטשלאנד היה להם יותר ישרות במשא ומתן עם הגויים במשך כל השנים מבלי ערמומיות, לכן היה הממון שבידם יותר משלהם ולא היה מעורב בתוכה חלק הגויים, משא"כ בשאר המדינות שהיה העניות והדחקות נורא, ולכן הותרו לעצמם לפעמים לעשות ערמומיות בדברים שבממון במשא ומתן עם הגויים. ולכן ביום זעם הגיע הרכוש להשכנים הגויים כדי שישב הרכוש אל בעליהם הראשונים, ומשמים הסתבב הדבר שיגיע אל הירודים וכדומה".

הגר"א פאם כתב ב'עטרה למלך': "צריך להראות לעיני כל העמים הנעימות של חיי התורה, שדרכי דרכי נועם. הבעלי בתים העוסקים במשא ומתן באמונה והם מצויינים בדרכי הנועם שבתורה, עליהם אמר ישעיהו (סא ט): "ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים, כל רואיהם יכירו כי הם זרע ברך ה'".

מסקנת הדברים

למדנו על גודל החיוב ללכת בדרכי יושר גם עם הגויים, ויש להזהר במיוחד שלא לעבור על שבועתנו להם אף באופן המותר כאשר הדבר עלול להיוודע להם. ודבר עיקר וחמור הוא מאד שבהנהגת בין אדם לחברו מתגלה כבודו של בין אדם למקום, וניכרת טהרת המצות בין אדם למקום רק לאור הנהגת בין אדם לחברו. גדולי ישראל לא היה חשוב בעיניהם הממון שיכלו להשיג שלא ביושר, אפי' אם יכלו להרויח מזה לימוד התורה, ובלבד שיקדשו שם שמים.

פרק ה

חובת הזהירות מחילול השם

והייתם נקיים מה' ומישראל

בפרשת מטות (במדבר לב כב) כתוב בענין בני גד ובני ראובן שביקשו לרשת את ארץ גלעד: "ונכבשה הארץ לפני ה', ואחר תשובו, והייתם נקיים מה' ומישראל, והיתה הארץ הזאת לכם לאחוזת לפני ה'". ויש לשאול, אם יהיו נקיים מה', ודאי יהיו נקיים מישראל. ועוד קשה, למה כתיב תחילה מה' ואחר כך מישראל?

ומצינן דברים נוראים בשו"ת חתם סופר (חו"מ ליקוטים תשובה נט) שמוכיח מפסוק זה שלפעמים יותר קשה להיות נקי בעיני ישראל מלהיות נקי בעיני ה': "ודע בני ותלמידי כי כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה והייתם נקיים, כי שתי החובות האלו, הנקיות מה' יתברך והנקיות מישראל עמו, הם שני רוכבים צמדים על גבנו, ויותר אפשרי לצאת ידי החוב הראשון, היינו ידי שמים, יותר הרבה ויותר מלצאת ידי הבריות. כי הם חושבים מחשבות זרות, ונושאים ונותנים מוזרות בלבם, ועונשו יותר קשה מאד מאד עד לאין מספר ממי שאינו יוצא ידי שמים ח"ו... והוא מגמ' יומא (פו ע"א) בענין חילול השם דאין לו כפרה כלל... ובעו"ה שכיח בדברי הבריות: למדן כזה יעשה דבר זה? והוא שגור בפייהם, ואפילו על חשד סברא בעלמא. והשתא אי נמי היה אותו למדן עושה כשורה ויצא ידי שמים בכל יכולתו בחיק האפשרי, אלא שלא נזהר עד שטעו בו כל שותי שכר ועשאוהו מנגינותם, הרי הוא כבר נלכד במצודתם. ועל זה ידוע כל הדושים, והכתוב צווח 'הרכבת אנוש לראשנו'... ועל זה אמר שלמה 'אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא'... רצונו לומר שאפילו בעשייתו כל טוב א"א שלא יחטא עכ"פ באופן השני הנ"ל ביציאת ידי הבריות".

ומוסיף החת"ס, שאפשר שזהו הטעם שבני גד ובני ראובן היו הראשונים להענש בגלות, כי אף על פי שקיימו כל מה שצוה משה להם והיו נקיים בעיני ה', אבל דילמא לא היו נקיים בעיני ישראל והיה לישראל תביעה עליהם, שאין יושר במה שהושיבו את נשותיהם וטפם בזמן שכל השאר לחמו, וחטא זה של נקיות מישראל הביאם לגלות בראש כל הגולים.

ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם

נלמד מכאן שמלבד מה שיש חיוב להתנהג כראוי כלפי שמים, לעשות מה שצוה ה', מוטל עלינו שלא לעשות דבר שיחשדו הבריות שהוא שלא כהוגן. וכדשינו במשנה בשקלים (פ"ג מ"ב): "אין התורם נכנס בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל ולא בתפילין ולא בקמיע... שמא יעני ויאמרו מעוון הלשכה העני, ושמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר. לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום, שנאמר 'והייתם נקיים מה' ומישראל', ואומר: ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם". וכן בתענית (יא ע"ב) אמרו,

שמשו רבנו כשעבד במשכן בשבעת ימי המילואים היה לבוש "חלוק לבן שאין בו אימרא", ופירש רש"י: "לא היה בו שפה, אלא תחוב מחוט אחד, כדי שלא יחשדוהו שמא באותו שפה הוציא מעות הקדש, משום שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל. הרי שמשו רבנו נזהר עד כדי כך, שלא לבש חלוק שאפשר להסתיר בו דבר כדי שלא יחשדוהו שלקח ממעות הקדש.

הרחקות מפני חשש חילול השם

ובגמ' בשבת (כט ע"ב): "מוכרי כסות מוכרין כדרך [בגדי כלאים], ובלבד שלא יתכוון בחמה מפני החמה... והצנועין מפשילין במקל לאחוריהן". ופ' רש"י: "והצנועין, כשרים שמרחיקים עצמן מכל לזות שפתים". וכן בב"מ (סז ע"ב): "אמר רבא בריה דרב יוסף משמיה דרבא, האי משכנתא, באתרא דמסלקי לא ניכול אלא בנכיתא, וצורבא מדרבנן אפילו בנכיתא לא ניכול". וברש"י: "וצורבא מדרבנן, שצריך לישר דרכיו ולהתקדש אף במותר לו, פן ילמדו ממנו לזלזל באיסורין אפילו בנכיתא נמי לא ניכול".

ובסמ"ק (מצוה פה) כתב להלכה שצריך לזהר שלא לעשות דברים שחושבים בני אדם שהוא עובר על איסור, שלא להיות חשוד בעיני הבריות, מדכתיב "והייתם נקיים מה' ומישראל".

בספר דעת תורה פרשת שלח (יד יג) כתב רבי ירוחם: "שאחר חטא המרגלים התפלל משה שאם יהרגם ה' יבא הדבר לידי חילול השם כי יאמרו הגוים מבילתי יכולת ה', לפי שיושבי הארץ חזקים וגבורים ואינו דומה פרעה לשלושים ואחד מלכים. וכבר עמד על דברי רש"י אלה הרמב"ן לתמוה על ההיכר תמצא כזאת שידמו מצרים מחשבה שטוית כזאת על הקב"ה, אחרי רואם כל מעשה ה' הנוראים שהפליא להכותם בדבר, והמית בכוריהם כרגע, והביא עליהם מכות גדולות מן השמים, ונקל זאת בעיני ה' להכות בדבר, הגבורים והחזקים כדלים וכחלשים. ויותר מן הפליאה בזה כי מחשבה זרה כזאת יעלה על דעת משה רבינו לחשוש כי ימצא בעולם אנשים שוטים ומשוגעים כאלה שחושב על הקב"ה שטויות כאלה? אלא רואים יסוד של קידוש השם כי ענינו הוא ששמו יתברך יהיה מקודש בתכלית הגילוי, באופן כי לא תהיה כל האפשרות להגיד אחרת, אפילו על ידי 'איכר ושיכור' אחד בעולם, ואם לאו במידה כזאת כבר נקרא זה חילול השם. ואנשים צדיקים מקדשי שמו ית', ודאי כל עמלם לחשוב מחשבות ולהיזהר תמיד כי לא יפול אף כל אבק כל דהו של הרהורים על הקב"ה ועליהם, הרהורים אפילו הכי רחוקים ומעוקשים, הוא אשר אמר משה רבינו 'שמעו מצרים ואמרו'..."

שלא להיכנס לבית הכנסת בנעלים

גם רבי שלמה ב"ר שמעון דוראן, המכונה רשב"ש, נשאל על בית הכנסת שנוסד באלג'יר ע"י יהודים שבאו מספרד, שחלק מהמתפללים דרשו שלא להיכנס לבית הכנסת בנעלים, כמנהג המקום, שהיא מדינה מוסלמית שתושביה נוהגים לחלוץ נעליהם לפני כניסתם לבית תיפלתם, ורואים פחיתות כבוד בכניסה למקום קדוש בנעלים, ויהודי הסביבה נהגו אחריהם

במנהג זה. הרשב"ש השיבם: **"דבר ידוע שבית הכנסת ראוי לפארו ולרוממו ולכבדו ולהרחיק ממנו כל בזיון. אמנם הכבוד הוא כל דבר אשר נחשב אצל בני אדם כבוד... והכבוד והבזיון האמיתי הוא כפי מחשבת בני אדם וכפי המקומות...** והנה בארצות הנוצרים, שאין אצלם בזיון כשנכנס אדם ואפילו לפני מלכם במנעל אם נכנס כן בבית הכנסת בעירם אינו בזיון. ובארצות אלו (האיסלם) שהיא בזיון ליכנס לפני גדוליהם, וכש"כ לפני מלכם, במנעל, אסור ליכנס בעירם לבית הכנסת במנעל... על כן טוב הדבר אשר רצו לעשות להסיר חרפת האומה אשר חרפנו". הוא מדגיש שתקנה זו נתקנה בידי אביו – הרשב"ץ – בעירו אלג'יר. למעשה הוא מסיים: **"איך אפשר שבבית ישמעאל אחד פחות שבפחותים לא יוכל אדם ליכנס במנעל, ובבית אלקים יכנס? איזהו כבודו ואיזהו מוראו? ואפילו לא היה הדבר איסור, היה ראוי לעשות תקנה בדבר משום חרפת האומה"** (שו"ת הרשב"ש, סי' רפה; הובא בברכ"י קנא, ח).

לבנות בית הכנסת בשבת בקבלנות

בתקופת הפוסקים האחרונים ידועה הכרעת המגן אברהם שקבע מדעתו שבהליכות הנוגעות לכיבוד הדת יש להתחשב בתרבות הסביבה כדי שלא לגרום חילול השם בעיניהם, אף בדבר שאין בו איסור ואף אם מסורת ישראל אינה רואה באותו מעשה זלזול או בזיון. יתירה מזו, על ישראל בגולה להתבונן באופן שבו הגוים מכבדים את דתם שלהם ואת בתי תיפלותם, ולהזהר שלא יהיה כבוד דת ישראל ובתי הכנסת פחות משלהם.

וזו לשונו של המגן אברהם (סימן רמד ס"ק ח): **"פה בעירנו נוהגין היתר לשכור עכו"ם בקבלנות ליקח הזבל מן הרחוב והעכו"ם עושים המלאכה בשבת. ואף ע"ג דמלאכה דאורייתא כדאמרינן היתה לו גבשושית ונטלה חייב משום בונה דמתקן הרחוב, וצ"ל דגדול אחד הורה להם כך משום דבשל רבים ליכא חשדא כמ"ש בי"ד סימן קמ"א ס"ד, אבל בשכיר יום פשיטא דאסור. וא"כ היה נראה להתיר לבנות בית הכנסת בשבת בקבלנות. ומכל מקום ראיתי שהגדולים לא רצו להתירו, כי בזה"ז אין העכו"ם מניחים לשום אדם לעשות מלאכת פרהסיא ביום חגם, ואם נניח אנחנו לעשות איכא חילול השם. אבל תיקון הרחוב אין נקרא על שם ישראל כל כך. ומ"מ במקום שאין נוהגים היתר ברחוב, אין להקל"**.

דוגמת זאת נשאל החתם סופר מאת ראשי קהילת אייזנשטאט, היות ועמדו באמצע שיפוץ בית הכנסת וארון הקודש ע"י פועלים נכרים, והנה מתקרב חג הפסח, ובאמצעו של החג חל יום אידם והפועלים ישבתו בו, האם נכון הדבר לנהוג כן, שהפועלים יעסקו במלאכה בשבת שלנו וישבתו ביום אידם. ראשי הקהילה חששו מפני הבזיון שבדבר. את תשובתו, ששלח יומיים לפני חג הפסח, פותח החת"ס (ליקוטים סי' מג): **"הנה לא נעלם מעין כל חי מ"ש מג"א שאפילו נימא שברבים ליכא חשדא, מכל מקום משום חילול השם אינם מניחים לבנות בפרהסיא ביום אידם ואנחנו נבנה בית הכנסת ביום שב"ק ויהי חילול השם בדבר...** היש חילול השם גדול מזה, **אוי לאותה בושא ולאותה כלימה, הגוי ישבות ביומו ועיבוד ביום ש"ק שלנו הלא נבוש ונכלם, לא תהיה תורה שלימה שלנו..."**.

צריך שישמור עצמו מן הכיעור ומן הדומה לו

כתב הרמב"ם באגרת השמד: "והשני, שישתדל האדם מעצמו שלא יתקן פעולותיו הגשמיות [הגה: דברים שאינו נוהג בהן צניעות, ואינו משתדל להצניען, באמרו בלבבו הלא טבעיות ואנושיות הן, ולכך אין להתבייש בהן ואין לחשוש למה שיאמרו הבריות] עד שיגלו אצל ההמון ממנו סיפורים מגונים מאוד, ואף על פי שלא עשה עבירה [כלפי שמים] - כבר חלל את השם מפני שראוי לאדם שישמר מפני אדם מעברות [כלומר מפעולות גשמיות מגונות שהן עבירות נמוסיות הפוגעות בהלכות דרך ארץ ומעליבות את רגשות הנפש היפה, אף על פי שפעולות אלה כשהן לעצמן אין בהן עבירות כלפי מעלה], כמו שישמר במה שיש בינו ובין בוראו שאינו עבירה כשעשו לעצמן, כמו שאמר והייתם נקיים מה' ומישראל [שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום]".

ובספר 'עטרה למלך' כתב הגר"א פאם: "אם הוא לומד תורה צריך שישמור עצמו מהכיעור ומן הדומה לו (ספר יראים מצוה ו), ואין לסמוך על האומדנות ועל הרוב שלא יודע הדבר, שהרי בפיקוח נפש אין הולכין אחר הרוב, וגם בקידוש השם שנובע מחיוב 'ובכל נפשך' חלילה להכנס בסכנה על סמך כזה!"

מסקנת הדברים

העולה מכל הנ"ל שחובה להיות נקיים גם מבני אדם, ואף על פי שהדבר קשה אף יותר מלהיות נקיים לשמים. ומי שאינו עושה כן הרי הוא מחלל את השם, שרואים אדם שמקיים מצוות ואינו נוהג כשורה.

חובת הזהירות של ת"ח יותר משאר העם

כתב הרמב"ם (יסודי התורה פ"ה ה"א): "ויש דברים אחרים שהם בכלל חילול השם, והוא שיעשה אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות דברים שהבריות מרגנות אחריו בשבילן, ואף על פי שאינם עבירות, הרי זה חילול השם. כגון שלוקח ואינו נותן דמי המקח לאלתר, והוא יש לו, ונמצאו המוכרים תובעין והוא מקיפן. או שירבה בשחוק, או באכילה ושתייה אצל עמי הארץ וביניהן, או שאין דיבורו בנחת עם הבריות, ואינו מקבלן בסבר פנים יפות אלא בעל קטטה וכעס. וכיוצא בדברים הללו, הכל לפי גדלו של חכם, צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפנים משורת הדין. וכן אם דקדק החכם על עצמו והיה דיבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם ומקבילן בסבר פנים יפות, ונעלב מהם ואינו עולבן, מכבד להם ואפילו למקילין לו, ונושא ונותן באמונה, ולא ירבה באריכות עמי הארץ וישיבתן. ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה, עטוף בציצית, ומוכתר בתפילין, ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין, והוא שלא

יתרחק הרבה ולא ישתומם, עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבין אותו ומתאווין למעשיו, הרי זה קידש את השם! ועליו הכתוב אומר: ויאמר לי עבדי אתה, ישראל אשר בך אתפאר!"

והג"ר אביגדור מילר ז"ל כתב על דברי הרמב"ם דברים נפלאים בספרו שערי אורה (ח"ב עמ' רכח): "נמצא שלא די שמתוך הנהגתו יצא הקידוש השם ממילא, אלא כמו בשאר מצות דצריכות כוונה כמו כן צריך לנהוג בדרכים אלו בכוונה לקיים המצות עשה של קידוש השם על ידי הנהגתו, ונמצא לפי זה כי צריך שיהיה דבר זה אצלו למטרה ותכלית היינו שעושה מעשים שיהיו מקלסין אותו ומתאווים למעשיו כדי לקדש את השם, כמו שכתב הרמב"ם עד שימצאו הכל מקלסין... פי' שמרבה להתנהג בדרך זו עד שמשיג כוונתו זו שיהיו הכל מקלסין אותו שהרי בזה הוא מקדש שם שמים".

ומוסיף עוד: "ויצא עוד חידוש גדול, דהנה לפי שמצות קידוש השם הוא מצות עשה כמו שאר מצוות, יצא חידוש גדול בהנהגה, והוא שאף על פי שאינו אוהב במדרגה מעולה באמת הרי אינו נפטר מחמת זה מלקיים המצוה ועדיין מחויב הוא וראוי לנהוג בדרכים אלו משום קיום מצות קידוש השם. ואמנם בוודאי שחייב גם להשתדל תמיד לקנותם באמת. וכמו בכל חיובים וההנהגות שלעולם צריך הבן תורה להתנהג באותם המדות ומעשים הטובים שראוי להתנהג בהם ולא לשנותם אף כשחש בעצמו שאין זה מדרגתו האמיתית, והחיצונית יהיה מעורר הפנימיות. ואף שאמרו חז"ל (שערי תשובה פרק ג אות קפה) דאם אומרים עליו שהוא יודע ב' מסכתות ואינו יודע אלא אחת צריך להודיעם שהם טועים במדרגת ידיעתו בתורה, אבל להתנהג בדרך שיגרום קידוש השם ושיתרחק מחילול השם ח"ו זהו חיוב גמור ואין לו להמתין עד שיאחז שם באמת. ואינו צריך לחשוש שיש בזה מעין יוהרא או שקר כיון שאין כוונתו בזה לקבל כבוד או דבר מה מזה וכל כוונתו אינה אלא אך ורק שיראו עליו שהוא עובד את ה', ושענין זה חשוב אצלו והוא נוהג באותם המדות המשובחות הראיות לבן תורה ובעל מעלה. ולכן לדוגמא אם נוסע ברכבת ורואה קבצן גוי מבקש נדבות והכל מסתכלין, יזרוק פרוטה אחת לתוך קופה שלו ובכח כדי שיעשה קול רעש כדי שהכל יאמרו כמה נאה מעשה יהודי חרדי זה".

חכם צריך להיות מובדל מהעם במעשיו

ובהלכות דעות (פ"ה) כתב הרמב"ם: "כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובדעותיו והוא מובדל בהם משאר העם, כך צריך שיהיה ניכר במעשיו במאכלו ובמשקלו ובבעילותו ובעשיית צרכיו ובדיבורו ובהילוכו ובמבלבו ובכלכלו דבריו ובמשאו ובמתנו. ויהיו כל המעשים האלו נאים ומתוקנים ביותר... ולא יאכל בחנות ולא בשוק אלא מפני צורך גדול, כדי שלא יתגנה בפני הבריות... ואם נשתכר בפני עם הארץ הרי זה חילול השם... ומקדים שלום לכל האדם כדי שתהא רוחן נוחה הימנו, ודן את כל האדם לכף זכות, מספר בשבח חבירו ולא בגנותו כלל, אוהב שלום ורודף שלום. אם רואה דבריו מועילים ונשמעים אומר, ואם לאו שותק... ולא יספר עם אשה בשוק ואפילו היא אשתו או אחותו או בתו... משאו ומתנו של תלמיד חכם באמת ואמונה, אומר על לאו ועל הן הן. מדקדק על עצמו בחשבון ונותן ומוותר לאחרים

כשיקח מהן ולא ידקדק עליהן. ונותן דמי המקח לאלתר, ואינו נעשה לא ערב ולא קבלן, ולא יבא בהרשאה. מחייב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חייבה אותו תורה, כדי שיעמוד בדיבורו ולא ישנהו. ואם נתחייבו לו אחרים בדין, מאריך ומוחל להן ומלוה וחונן, ולא ירד לתוך אומנות חבריו, ולא יצר לאדם לעולם בחייו. **כללו של דבר יהיה מן הנרדפין ולא מן הרודפים, מן הנעלבים ולא מן העולבים.** ואדם שעושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן עליו הכתוב אומר: ויאמר לי עבדי אתה, ישראל אשר בך אתפאר!"

חובת הזהירות בימינו

וביאר המהר"ל (נתיבות עולם נתיב יראת ה' פ"ד) אמאי ת"ח שאין תוכו כבדו הוא מתועב יותר מסתם אדם שאינו תלמיד חכם, "כי בבגד לבן אשר יש לו כתם הוא יותר ניכר ומתועב מן אשר אינו לבן".

ומוסרים בשם ר' מרדכי צוקרמן זצ"ל, שלעיתים, בעקבות חולשתו נאלץ החפץ חיים להצטרף למניין רק באמצע פסוקי דזמרה, ולאחר התפילה היה אומר לנוכחים: "נא, אל תביטו עלי ואל תלמדו ממני... מצד ההלכה אני בכלל פטור מתפילה...". החפץ חיים חש מאוד מחילול השם, ודאג שלא ילמדו ממעשיו דבר שאינו להלכה. וכך כתב החפץ חיים בספר המצות הקצר (לא תעשה קנה): "אם אדם חשוב עושה פעולה, ונראה בעיני ההמון שהיא עבירה, אף על פי שהמעשה מותר, הנה הוא חילל את השם. ועון חילול השם חמור מאד - שאין כח בתשובה ויום הכפורים לכפר, אלא הן תולין ומיתה מכפרת". ובספרו שמירת הלשון כתב לבאר אודות חומר הענין של חילול השם (באר מים חיים, פתיחה, לאוין): "כי ע"י שאדם חשוב עובר על התורה נעשה שם קדשו יתברך ותורתו חולין אצל ההמון". וב'קונטרס ליקוטי אמרים' הקדיש החפץ חיים את הפרק הראשון "מענין זהירות מחילול השם", ובו כתב בין השאר: "כל מה שהאדם גדול ביותר, עליו החיוב יותר לזהר של יצא חלול השם על ידו, **ואפילו אם יודע בעצמו שאינו תלמיד חכם כל כך, אך העולם חושבין אותו שהוא תלמיד חכם, אזי יזהר מאד מאד שלא יצא חילול השם על ידו**, שבעניני חילול השם לא מיירי איך שהוא באמת, אלא כפי מה שהעולם חושבין אותו".

וראה ב'מילואים' לשיחות החפץ חיים' אות א, כי פעם התנצל החפץ חיים בפני שנים מלומדי כולל קדשים בראדין, על איחורו להתפלל. ואמרו לו: רבינו, וכי אתם צריכים להתנצל, הרי אין ספק שהיה לכם ענין נחוץ שהוא במעלה מתפילה בהשכמה. אמר להם החפץ חיים: "מורה אנכי לכם דרך בחייכם, כאשר תצאו בין הבריות - גם אתם תתנהגו כך, להתנצל, שלא יתמהו עליכם למען שלא יתבזה כבוד התורה ולומדיה!"

חובת נקיות הת"ח בבגדיו

במסכת שבת (קיד ע"א) איתא לגבי חציצה בבגד, אם יש עליו רבב: "דתנן רבי יוסי אומר של בנאין מצד אחד ושל בור משני צדדין וכו'. מאי בנאין, אמר רבי יוחנן אלו תלמידי

חכמים, שעוסקין בבנינו של עולם כל ימיהן". וראיתי בספר 'זאת ליעקב' (פרשת נח) שהביא בשם גאב"ד פוניבז' זצלה"ה, מפני מה הזכיר תואר זה של בנאי רק במשנה זו ולא בשום מקום אחר? והסביר שזה הטעם להלכה זו, שבגדי ת"ח נחשבים להם חציצה אפילו מצד אחד, משום שהם מקפידים על לבושים אפילו מצד אחד, והטעם הוא משום היותם בנאים.

וביאור הדברים הוא על פי מה דאיתא בגמ' שם: "ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה, שנאמר: 'כל משנאי אהבו מות', אל תקרי משנאי אלא משניאי". ופירש"י: "חייב מיתה - שצריך להיות חשוב והגון לכבוד תורתו. 'משניאי' - שממאסין עצמן בעיני הבריות, והבריות אומרים אוי להם ללומדי התורה שהם מאוסים ומגונים, נמצא זה משניא את התורה". נמצא, שהסיבה ההקפדה של ת"ח על בגדיהם הוא כדי להרבות כבוד שמים בבריאיה, שזה שמו וזו היא מהותו ותפקידו של ת"ח, להרבות כבוד שמים ולהאזיב את התורה על הבריות, וכתם ורוב הנמצאים על בגדו הם סתירה ומניעה לתפקיד זה.

והנה, יצירת כבוד שמים זהו בנינו של עולם, דלא ברא הקב"ה את העולם אלא לכבודו, ואם כן הטעם שתלמיד חכם מקפיד על בגדיו הוא משום שהוא עוסק בבנינו של עולם, היינו להרבות כבוד שמים, ולכן מתאים להביא את השם "בנאים" על הלכה זו של חציצה אפילו מצד אחד. וכמובן שדברים אלו אינם אמורים דוקא בענין בגדיו בלבד, אלא ודאי הוא גם בנוגע לנקיות הגוף, כמו שהבאנו לעיל שהלל הקפיד על נקיון גופו מפני היותו צלם אלוהים, וגם נוגע לביתו וחצרו של תלמיד חכם, שצריך להיות באופן שאינן מאוס בעיני הבריות.

חטאו של משה רבנו במי מריבה - שרגז לעיני ישראל

כתב רמב"ן בענין החטא של מי מריבה: "והרב רבי משה (רמב"ם סוף פ"ד משמונה פרקים) סבר בו סברא, ואמר כי משה רבינו ע"ה חטאו הוא שנטה לצד הרגזנות באמרו שמעו נא המורים, דקדק עליו הש"י שיהיה אדם כמוהו כועס לפני עדת בני ישראל במקום שאין ראוי בו הכעס, וכל כיוצא בזה בדין האיש ההוא חילול השם, מפני שמתנועותיו כולם ומדבריו היו למדין, והיו מקוין להגיע בהם אל הצלחות העולם הזה והעולם הבא, ואיך יראה עליו הכעס והוא מן הפעולות הרעות, ולא תבא כי אם מתכונה רעה מתכונות הנפש...".

הקפדת אברהם על רועי לוט מצד חילול השם

בפרשת לך לך (יג ה) נאמר: "וגם ללוט ההולך את אברם היה צאן ובקר ואהלים. ולא נשא אתם הארץ לשבת יחדו, כי היה רכושם רב, ולא יכלו לשבת יחדיו. ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי מקנה לוט, והכנעני והפריז אז ישב בארץ. ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך ובין רעי ובין רעיק, כי אנשים אחים אנחנו". ופירש"י: "כי אנשים אחים אנחנו וכו', ומדרש אגדה דומין בקלסתר פנים". וצריך להבין איך הדמיון בקלסתר פנים הוא טעם וסיבה דוקא להפרד זה מזה? ועי' בשפתי חכמים שמסביר שעלול לצאת מזה חילול השם, "כשאתה תלך עם הבהמות שלך לרעות בשדות אחרות, הרואה יסבור שאני הוא".

ובהעמק דבר להנצי"ב ראיתי מהלך נפלא בכל הפרשה הזו: "ויהיה חילול השם בדבר, שהרי ידעו גדולת וקדושת אברהם וביתו לשם ה', והנה המה הכנעני והפריזי יושבים בלי ריב ומחלוקת, ובין אברהם ולוט יש ריב, ויהא חילול השם לומר דאמונת אברהם מביא לזה, וזה הגיע שלא יכול אברהם לסבול עוד!"

חילול השם ממחלוקת בכלל ישראל

עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורא תנינא יו"ד כט): "אם לעצתי ישמע לא ירעיש רעש גדול על האוכלים הדגים אשר קשקשיהם נקלפים על ידי מים רותחים... כי יש להם על מי לסמוך. ומה שמעלתו כותב שיש חילול השם, הנה יותר ויותר יש חילול השם אם המון עם רואים שרבו המחלוקת. ולמה יאמרו שנחלקה התורה כשתי תורות, ומה בכך שלא נהגו בו היתר מקדם, לא יש בזה שום חילול השם... **ובפרט בזמן הזה בעו"ה אשר כבוד התורה מתמעט, ופריצי הדור שמחים אם רואים שני אנשים נצים במחנה העברים.** ובוודאי שאם כבוד מעלתו נוטה לאיסור והוא מיראי הוראה שאין צריך להתיר לשואליו, אבל לא להשמיע קולו ברבים ולהתלונן על המתירין לומר שהם מטהרין את השרץ ולהרעיש בקול ענות, לא ענות גבורה. וה' יברך את עמו בשלום להיות נוחים זה לזה בהלכה, ומאת ה' ישא ברכה וישב בשלוה בשמחה ובמנוחה ואל ישמע באהלו קול צוחה".

הדרך למקנא קנאת ה'

בפרשת ויחי (מט ה) נאמר: "שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם. בסודם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבודי, כי באפם הרגו איש וברצנם עקרו שור. ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל". וכתב הנצי"ב בפרשת וישלח (לד כה), שכאשר נקמו שמעון ולוי בעיר שכם "משונים היו בדעת המבעיר את האש הזה, אחד בא בדעת אנושי המקנא לכבוד בית אביו ואחד בא בדעת קנאת ה' בלי שום פנייה ורצון, היא שלהבת י'ה. ומ"מ מאש כזה ג"כ יש להזהר הרבה לכוין המקום והזמן, ובלאו זה היא מקלקלת הרבה. ויעקב פי' בתוכחתו שתי הדעות שהיה בזה ולא הסכים גם לאש המעולה. ושם פי' הנציב (מט ו) בסדם אל תבא נפשי בשעה שעומדים בסוד ה' לקנא על כבודו מ"מ לא תבא נפשי באופן כזה וכדאיתא בתענית (ד ע"א) "האי צורבא מרבנן דרתחא - אורייתא הוא דרתחא ביה..." אפילו הכי מיבעי למילף נפשי' בניחותא שנאמר והסר כעס מלבך, שעל ידי כעס נעשה דברים זרים יותר מהנדרש לצורך הענין, ובהו יהיה קלקולו יותר מתיקונו. וממשיך שם "אחלקם ביעקב" נצרך לפעמים מעט אנשים כאלה אבל רובם במקום אחד קשה, ע"כ אחלקם ביעקב שיהיו מעט מעט במקום אחד. ואפיצם בישראל - כן בקרב חסידי ישראל נדרש לפעמים איש כזה כמו שהיה פינחס במעשה זמרי אבל רק מעט מעט יפה, ע"כ יהיו נפוצים בישראל.

רואה שתי דברים שהקנאות בשביל כבודו של ישראל צריך להיות כולו לשם שמים להגן על כבודו של הקב"ה, ולא רק להגין מזלזול של ישראל בלבד. ועוד האופן להוציאו צריך שלא להיות בדרך כעס וחימה, ומעט קנאים ולא הרבה במקום אחד.

ויש נחיצות להביא כאן את דברי החזון איש (י"ד סי' ב סוף אות טז) בענין דין מורידין: "ונראה דאין דין מורידין אלא בזמן שהשגחתו גלויה, כמו בזמן שהיו נסים מצויין ומשמש בת קול, וצדיקי הדור תחת השגחה פרטית הנראה לעין כל, והכופרין אז הוא בנליזות מיוחדות בהטיית היצר לתאוות והפקרות, ואז היה ביעור רשעים גדרו של עולם, שהכל ידעו כי הדחת הדור מביא פורעניות לעולם ומביא דבר וחרב ורעב בעולם. אבל בזמן ההעלם שנכרתה האמונה מן דלת העם, אין במעשה הורדה גדר הפרצה אלא הוספת הפרצה, שיהיה בעיניהם כמעשה השחתה ואלמות ח". וכיון שכל עצמנו לתקן, אין הדין נוהג בשעה שאין בו תיקון, **ועלינו להחזירם בעבותות אהבה** ולהעמידם בקרן אורה במה שידינו מגעת".

וכבר אמרו בגמרא (ערכין טז ע"ב): "תניא, א"ר טרפון: תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר לו טול קיסם מבין עיניך, אמר לו טול קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה: **תמיהני אם יש בדור הזה שידוע להוכיח**".

יסוד כח השפעה

ובמכתב מאלהיו (ח"א דף קלח) מוסיף: "למדנו מכאן יסוד גדול כי לא בדרשות אפשר לקרא בשם ה' ולהשפיע, כי אין בדרשות שום כח שהרי השומע נוגע הוא לרצונותיו וא"כ איך יקבל דברי הדורש שהם נגד רצונותיו הלא השחד יעור עיני חכמים. אך במעשים, במעשים גדולים ורבים בחסד לכל צד, בשלילת אהבת עצמו והנטילה לגמרי רק באלה הוא כח ההשפעה. רק מי שהוא מצבא בוראו, אשר כל שאיפתו לרבות כבוד שמים ולהתחסד עם קונו אשר יעבוד בכח הנתינה ממש ומוסר נפשו לעבודתו מבלי התחשב עם פרטיותו, כבודו, פרנסתו ושאר עניני עוה"ז שלו, רק הוא יכול להשפיע. ובעינינו ראינו בני אדם לומדים גדולים ובעלי כשרון נשגבים שומרי תורה ומצוה ובעלי מחשבה מעולה, ואעפ"כ לא ישפיעו בשיבה להכניס רוח בן תורה בתלמידים כדבעי. והוא משום שיעסקו בשיבה לשם משרה, פרנסה, וכבוד. כאלה לא יפעלו מאומה. וענין זה הוא שגדרו חז"ל באמרו דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב. כל אדם אפילו הנוגע ביותר יבחין בדברים היוצאים מן הלב מהרגש פנימי של חסד אמיתי ואין בכח שום נגיעה לעמוד נגדה, כי במקום אשר אור האמת מגיע, ירגיש החושך התבטלותו לגמרי".

קידוש השם בכל תנועה ודיבור

בשערי תשובה (שער שלישי אות קמח) כתב: "ויש עוד טעם נכבד עולה על כולם, ואליו רמזנו בפתח דברינו בענין הכתות הרעות הנזכרות. כי הדבר ידוע כי מדרכי קידוש השם יתברך להודיע בכל מבטא שפתים, ובכל אשר ירמזון עינים, ובכל הנהגה ופועל ידים, כי יסוד לנפש

האדם וצבי עדיו והטוב והעיקר והתועלת והיקר אשר בו - עבודת השם יתברך ויראתו ותורתו, כמו שכתוב: 'כי זה כל האדם'. ודבר זה כבוד השם יתברך. והמבזים לתלמיד חכם ויראתו מבטלים הידיעה הזאת, ומראים ההפך בהנהגתם, וכאילו אומרים אמור כי אין העבודה עיקר, וכי שורש הדבר נמצא מבילתי עבודת השם יתברך. והם מחללים את התורה, על כן יאבדו מתוך הקהל ויכלו בפיהם, כי הם עובדים את ה' מבלי עסק התורה. הלא הדבר ידוע, כי אין העבודה מתקיימת בלתי על ידי לומדי התורה אשר יהגו בה יומם ולילה, כי הם יורו דעה ויודעי בינה לעיתים לדעת מה יעשה ישראל, והם יעמידוהו בישראל לבלתי תשכח מפי זרעם, ובמקום שאין עוסקי תורה ירבו המכשולים, וישר באדם אין, על כן יכבדו עבדי השם יתברך את חכמי התורה לכבוד השם יתברך, ולהודיע כי עבודתו לבדה עיקר הנמצא".

וממשיך רבינו יונה: "ואחרי אשר התברר שהכל ברא השם יתברך לכבודו, חייב האדם לשום לבו בכל עת לכבד את ה' ולקדשו בכל דבריו ולרוממו, להודות לו ולברכו תמיד, כמו שנאמר: 'אברכה את ה' בכל עת, תמיד תהלתו בפ'. וכאשר יתיצב בתוך העם וידבר עם חבריו, יתבונן בינה וידקדק וישגיח בכל מוצא שפתיו לקדש את ה' בדבריו, ולדבר בשבח עבודתו ותהילת יראתו, ולשבח עבדיו ויראיו, ויזכה בזה בהגיון לבו ומבטא שפתיו בלא יגיעה ופועל כפים זכות גדולה עד לשמים, כי זה מעיקרי יצירת האדם".

ובספר החינוך כתב בשרשי המצוה מצות הקהל (פרשת וילך): "לפי שכל עיקרן של עם ישראל היא התורה ובה יפרדו מכל אומה ולשון להיות זוכין לחיי עד, תענוג נצחי שאין למעלה הימנו בנבראים, על כן להיות כל עקרון בה, ראוי שיקהלו הכל יחד בזמן אחד מן הזמנים לשמע דבריה, ולהיות הקול יוצא בתוך כל העם, אנשים ונשים וטף לאמר מה הקבוץ הרב הזה שנתקבצו יחד כולנו? ותהיה התשובה לשמע דברי התורה שהיא כל עקרנו והודנו ותפארתנו, ויבואו מתוך כך לספר בגדל שבחה והוד ערכה ויכניסו הכל בלבם חשקה, ועם החשק בה ללמדו לדעת את השם ויזכו לטובה, וישמח ה' במעשיו".

מסקנת הדברים

כלל הדבר שצריך ת"ח לזהר יותר שלא להיות בכלל הפסוק של "כל משנאי אהבו מות", אל תקרי משנאי אלא משנאי, הן בהנהגתו עם הבריות והן בדיבורו ומלבושיו. וחובתנו להיות כת"ח לענין זה, ונלמד מאבות העולם שהקפידו שלא יראה בהם שום מריבה ושום דבר שאינו ראוי ומכובד.

קידוש השם על ידי קבלת יסורים

בפרשת שמיני (י א-ג): "ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתנתו, ויתנו בהן אש וישימו עליה קטרת, ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם. ותצא אש מלפני ה' ותאכל

אותם, וימתו לפני ה'. ויאמר משה אל אהרן, הוא אשר דבר ה' לאמר, בקרבי אקדש ועל פני כל העם אכבד, וידום אהרן". ופירש רשב"ם במהלך חדש על מה שאמר הכתוב "בקרבי אקדש", וזו לשונו: "וימותו לפני ה', ומיד כששמע אהרן היה רוצה להניח העבודה ולהתאבל על בניו, ויאמר משה אל אהרן אל תתאבל, ואל תבכה, ואל תחלל מן העבודה. כי הדבר הזה אשר אני אומר לך 'הוא אשר דבר ה', בקרבי אקדש', בכהנים גדולים הקרובים אלי לשרתני אני רוצה להתקדש, ולא שיתחלל שמי ועבודתי. שכן אמר לי הקב"ה, 'והכהן הגדול מאחיו... את ראשו לא יפרע ואת בגדיו לא יפרס ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלקיו', הא אם יצא קידש, ואין מוקדם ומאוחר בתורה. ולכן אל תניח העבודה, שאתה כהן גדול, ולא תצא ולא תחלל, אלא יתקדש הקב"ה ועבודתו על ידך. 'ועל פני כל העם אכבד', זהו כבוד השכינה שרואה בניו מתים ומניח אבלו בעבודת בוראו". והוא חידוש נפלא במושג "בקרבי אקדש"; שקידוש שם שמים אינו באמצעות המתים, אלא בקרוביהם החיים בצער מופלג מחמת פטירת אהובם, שהם מוכנים לסבול צער וייסורים ואף על פי כן להמשיך בעבודת ה' באמונה שלמה בלא יאוש. ומסירות זו מראה כח אמונתו, שמאמין בעולם הבא ושעיקר חייו וכל מציאותו הם דביקות בה', והעולם הזה אינו אלא פרוזדור לעולם הבא, וזהו קידוש השם עצום מאוד.

כבוד ה' שבא מתוך יסורים

במכתב מאליהו (ח"א עמ' כב) כתב בענין צדיק ורע לו: "הנה המצוה העיקרית היא קידוש השם, כי היא כוללת הכל, כל המצוות וכל עניני עבודת ה' תוכנם הוא קידוש השם! במה שאנו מתגברים על יצרנו כדי לעשות רצונו אנו מקדשים את שמו. ומקרא מפורש הוא: 'כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו...' אין הכוונה שה' צריך לכבוד הזה, אלא כי הוא לטובתנו שנזכה לזכות הגדולה לכבד את שמו יתברך לקדשו ולרוממו על כל המעשים. אמנם אם חבורת אנשים באו לכבד מלך בשר ודם, וכולם ינאמו נאום ברכה למלך באותו נוסח ובאותם מילים, איך ירגיש בעצמו הנואם השני, וכל שכן האחרון, בידעם שלא הוסיפו כלום על הקודמים... על כן הוסיף ה' בחסדו לברוא כל אדם בכוחות והתמזגויות אחרים, וגם יצר הרע שלו ומלחמתו שונה מחבריו, וממילא גם קידוש השם שלו שונה מאשר עשו חבריו. בשביל זה גם סביבת כל אדם היא כראוי לפי ענינו וכפי אותו קידוש השם אשר עליו לקדש. יש אשר עליו לעמוד בנסיון העושר שלא יתגשם בם עד שישכח יוצרו לגמרי... ויש אשר עליו לסבול את נסיון העוני וצרות רבות ואף על פי כן לא ירהר אחר מדותיו יתברך. אנו בהיותנו בעוה"ז לא נדע, אבל יתכן כי אילו שאלו לנשמה טרם שירדה לכאן באיזה חלק תבחר, אם לעבור הפרוזדור בדרך העושר והנחת או בדרך העוני והצער, מסתבר מאוד שהיתה בוחרת בדרך הסבל. כי מי שלבו שבור קרוב הוא יותר לחשוב עם נפשו על דבר תכליתו".

חילול השם ותיקונו

עוון חילול השם הוא החמור ביותר בין כל העבירות, ואין לו כפרה [בפשטות] אלא יום המיתה. ובזוהר (על הפסוק "מחלליה מות יומת" שמות לא יד) פירש לשון חילול השם, שהוא

מלשון חלל, כמו מקום ריק וחלול, וזהו שנאמר: "ולא תחללו את שם קדשי", כלומר שהעובר על חילול השם הוא מראה ח"ו כאילו המקום שעומד בו הוא ריק וחלול ופנוי מה' יתברך, וממילא קל לו לבוא לידי עבירות, מאחר שאינו שת ליבו לכבוד ה' שמלא את העולם וחושב את המקום כאילו הוא פנוי ממנו יתברך. וזהו שנאמר כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי השכינה (נפש החיים ש"ג פ"ה).

ורבינו בחיי (כד הקמח ערך חילול השם) כתב: "כי לשון חילול השם הוא מלשון חול, כי המחלל השם בדבורו או במעשיו, סיבה שהבריות השומעים או הרואים ירהרו אחריו לעשות מן הקדש חול... וזהו שהזכיר הנביא: 'וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים', כי להיות ישראל בגלות בתכלית השפלות הלא זה סיבה שיחשיבו האומות אמונתם, ויעשו מן הקודש לחול, ולכן יבטיח הקב"ה שיראה לעתיד קדושת שמו הגדול".

המחלל שם שמים בסתר

בפרקי אבות (פ"ד מ"ד): "כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי". יש להבין מהו חילול שם שמים כשעובר בסתר, ולמה נפרעין ממנו בגלוי? ועוד נאמר בקידושין (מ ע"א) שנוח לו לאדם שיעבור עבירה בסתר ואל יחלל שם שמים בפרהסיא, ולכאורה סותרים הדברים. ומסביר בתפארת ישראל שיש שני מיני מחללי ה' נינהו; אחד הוא העובר עבירה בפרהסיא אפילו לתיאבון, דעכ"פ מחלל ומקל כבוד שמו יתברך עי"ז, שמגיד לכל שאינו חושש לציוויו. דאפילו תקפו יצרו וחוטא לתיאבון עכ"פ היה לו לעשות בסתר, ולחוש על כבוד קונו, ולא לחלל שמו יתברך בפרהסיא. וזה חלול השם אפשר אפילו בצדיק גמור, דלפי גדלו יודע שעניי הכל צופות עליו לפיכך צריך להשמר גם מן הדומה לכיעור... אבל יש עוד חלול השם באופן אחר, ובכה"ג מיירי תנא הכא, דהיינו שבאמת אין פחד אלקים לנגד עיניו כמינין ואפיקורוסים, שעוברים ביד רמה בסתר אפילו בלי שום הנאה, כי מכחיש שיש אלוה-ה נמצא, או שיש תורה משמים או בהשגחה או בשכר ועונש וכדומה, ואעפ"כ אינו חוטא בגלוי מדחוש לכבוד עצמו, כי רוצה להחזיק את עצמו לצדיק. ולכן לא דמי לשאר חוטא בסתר כשתקפו יצרו, דזה חס על כבוד קונו להכי גם הקב"ה חס על כבודו, ואינו מביישו להענישו בגלוי. אבל זה שבאמת כבוד הקב"ה ותורתו קל בעיניו ופושט טלפיו כחזיר, זהו החונף האמיתי, ולכן יענשוהו בגלוי למען ידעו הכל שהוא רשע מוחלט כשיתגלגל שיתגלה נבלותו לעיני השמש. עד כאן דבריו.

הרגיל בעבירה מקל בכבוד שמים

יש עוד מקום של חילול השם. כשרגיל בעבירה הוא מקל בכבוד שמים ונעשית אצלו העבירה כהפקר, כדאיתא בחפץ חיים (הקדמה, באר מים חיים אות ו) שהמדבר לשון הרע עובר על "לא תחללו", שאין לו הנאה גשמית מהמעשה, אלא עובר בשאט נפש, וזהו חילול השם. והביא שם מספר יראים: "ומקרא זה [לא תחללו] נוקב ויורד עד התהום, ועל לאו זה

ידו כל הדוויים. כי חילול השם ישנו בכמה דברים ואין להם שיעור, שכל המבזה אפילו מצוה אחת ומיקל כלל בכבוד שמים נקרא מחלל השם... מפני ההרגל נעשה זה העבירה [לשון הרע] כהפקר, אם כן בוודאי נכנס דבר זה בכלל מיקל בכבוד שמים ומחלל השם על ידי זה... וכמה צריכים בני התורה להתחזק בזה תמיד, שלא יישמע מפיו שום גנאי על חבירו, וגם לא לקבל על חבירו שום גנאי, כדי שלא יהיו מצוות ה' כהפקר ח"ו".

תיקון וכפרה על חילול השם

ברמב"ם הלכות תשובה נפסק להלכה שמי שעבר על חילול השם - התשובה והיסורים ויום הכיפורים אינם מספיקים לו לכפר על עוון חילול השם, וצריך דוקא את יום המיתה שיכפר לו. והטעם הוא פשוט, שאפילו אם תיקן את עצמו בתשובה ויסורים ויוה"כ, אבל איך יתקן את הפגם שעשה בעולם, שמיעט כבוד שמים בבריאה. ולכך כל אלו אינם מועילים לכפר עליו. אבל אם כן יש להקשות איך המיתה מכפרת? וראיתי בספרו של הג"ר שמשון פינקוס שמסביר שבמיתתו נעשה קידוש השם בעולם, כמו אצל נדב ואביהוא שכתוב בהם "בקרובי אקדש", וקידוש השם יכול לתקן חילול השם.

כמו שמצינן ברבינו יונה (שערי תשובה שער ד אות ה): "וגם לחלי זהה (חילול השם), אף על פי שאין לו מרפא על דרך שאר העונות, ימצא לו מרפא, אם יעזרהו השם יתברך לקדש תורתו נגד בני אדם, ולהודיע לבני אדם גבורת השם וכבוד הדר מלכותו, וסר עונו ברוב גודל כשרון המעשה שהוא בהפך מן המעשה אשר נואל ואשר חטא בו. כמאמר הרופאים על חלי הגוף, כי ירפא בהפכו והעלה ארוכתו בתמורתו".

ועוד כתב (שער א אות מז): "ועוד יש עוון, והוא עוון חלול השם, שהתשובה ויסורים תולים ומיתה ממרקת, כמו שנאמר: 'אם יכופר העוון הזה לכם עד תמותו'. והנה כאשר האדם משתדל לתמוך ביד האמת, ויעזור אחריה ויתעורר בדבריה, והופיע אורו לעיני בני עמו, ויחזק ידי אנשי האמת ונשא ראשם, וכתות השקר ישפילם יגיעם עד עפר, הנה אלה דרכי קדוש ה' והוד והדר לאמונתו ועבודתו בעולם, ועוז ותפארת במקדש תורתו, על כן בהרבות פעליו לקדש את ה' ולעודד האמת להכין אותו ולסעדו, ונסלח לו מעוון החלול עם התשובה בשומו האמת לעומת אשמת החלול, מדת תשובתו נגד מדת משובתו זה באור 'בחסד ואמת יכופר עוון'".

הגיון תמיד בתורה תיקון לחילול השם

ורבינו יונה הביא עצה נוספת (שער ד אות טז): "עתה נדבר על מי שיש בידו עוון חלול השם שלא יתכפר עונו ביסורים. והנה הקדמנו, כי יש לו רפואות תעלה אם יקדש את השם יתברך תמיד, עוד תמצא לו כפרה בהגיונו תמיד בתורה ויגיעתו בה, כאשר אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ראש השנה יח ע"א): 'אם יתכפר עוון בית עלי בזבח ובמנחה' - בזבח ובמנחה אין מתכפר, אבל מתכפר בדברי תורה, ואף על פי שהיה עוון בית עלי מחלול מצות קדשים,

כמו שנאמר: 'בעוון אשר ידע כי מקללים להם בניו'. והנה כי התורה רפואה לכל מכה נחלה מאד, על כן כתוב: מרפא לשון עץ חיים".

ועי' במשך חכמה (פרשת וילך) שטעם חילול השם שאינו נמחל הוא משום שבעת גזר הדין על האדם ה' יושב בדין עם המלאכים בבית דין של מעלה, וממילא לא שייך מחילה על חילול שמו, שהמלאכים אינם יכולים למחול על כבודו של מלך. אמנם כל זה בדין רגיל, אבל ביום הכפורים שהקב"ה בעצמו חותם לכל אחד את דינו, כאן כבר אפשר למחול, כי החתימה אינה נעשית אלא על ידי ה' ולא על ידי המלאכים, וה' בעצמו יכול למחול על כבודו. ומוסיף במשך חכמה: "ולפיכך בשעת נעילה שהוא שעת החתימה יכול להתפלל לבקש מחילה על חילול השם. ומטעם זה מוצאים הרבה פעמים בתפילת נעילה [את] הענין של מיתה, 'כי לא אחפוץ במות המת'... ועוד".

מסקנת הדברים

נתבאר לנו חומר עוון חילול השם, שהוא מלשון חולין, שמחמת מעשיו אנשים אחרים הופכים את הקודש לחול, או מלשון חלל, שמחשיב את מקומו כאילו הוא ריק ופנוי מכבוד ה' ח"ו. ולשון הרע הוא ג"כ אחד מענפי חילול השם, שנעשה חטא זה קל בעיני בני אדם. וראינו דרכי תיקון לזה, על ידי מעשי קידוש השם, בתפילת נעילה ובהגיון בתורה.

פרק ו

צפית לישועה וימים נוראים

אחת מיסודותיה של דת ישראל היא הציפייה לגאולה. ואין די באמונה שמישיח יבוא ויגאלנו, אלא צריך **לחכות ולצפות** לביאתו בכל רגע ורגע, כמו שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים (פי"א ה"א): "וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו". הרי שמלבד האמונה שבוא, יבוא, מוטל עלינו לחכות לביאתו. יש בענין זה כמה קושיות, וכולן מתיישבות לפי מה שהובא בפרקים הקודמים.

אם אין בחירה מה התועלת בימות המשיח ולמה מצפים

א. מבואר שבימות המשיח לא יהיה שום פיתוי של היצר הרע לעשות רע, ולא תהיה שום תאוה לדברים שאינם ראויים. ועתה בוקעת ועולה קושיה עצומה, אם לא תהיה שום תאוה לרע ולא יהיה פיתוי של היצר הרע לעשות מה שאינו ראוי, אם כן לא תהיה לנו בחירה, ואם אין בחירה אין גם שכר על המעשים הטובים, ואם כן מתבטלת כל התכלית של העולם הזה, שהרי כל התכלית הוא להגיע לבסוף לשכר העוה"ב שמקבלים עבור בחירתנו בטוב, אבל אם אין בחירה ואין שכר, אז למה יש לנו לצפות? וגם מה התועלת בימים כאלו?

ב. עוד קשה במה שמצינו בפסוקים שהגאולה היא לא למעננו. ביחזקאל נאמר (שם כב): "לכן אמור לבית ישראל כה אמר ה' אלקים **לא למענכם אני עשה בית ישראל**..." , וכן מצאנו עוד פסוקים. ומצד שני אנו רואים שהגאולה תבוא כשהיא משופעת בטובות הרבה לישראל. ובאותו פרק עצמו שכתוב בו "לא למענכם אני עושה", מיד כתיב בסמוך לו: "וישבתם בארץ אשר נתתי לאבותיכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים, והושעתי אתכם מכל טומאותיכם... **וקראתי אל הדגן והרבייתי אותו** ולא אתן עליכם רעב **והרבייתי את פרי העץ ותנובת השדה**...". נאמרו שם כמה וכמה ברכות שמובטחים לישראל בעת הגאולה, ואם הכל אינו למעננו, א"כ לשם מה צריך כל כך להיטיב עמנו באותו זמן? וגם למי נועדה הבטחת ביטול היצר הרע אם לא בעבור כלל ישראל?

למה הציפוי לגאולה כל כך עיקרי

ג. הבאנו לעיל שהציפייה לגאולה היא מעיקרי האמונה, וכמו שאנו אומרים ב"ג עיקרים של הרמב"ם: "אחכה לו בכל יום שיבוא", ומי שלא מאמין בו או שאינו מצפה לביאתו הרי הוא כופר בעיקר. ומלבד זאת גם מצינו שהציפייה לישועה הוא תנאי לביאת הגאולה, וכמו במצרים שנגאלו רק אותם מבני ישראל שציפו להיגאל ממצרים, והשאר מתו במצרים. וכן אנו אומרים בקדושה בשחרית בשבת: "ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו **כי מחכים אנחנו לך**". ובילקוט בתחלת איכה איתא: "אמר לפניו, רבונו של עולם שמא אין חזרה לבנים? אמר להם אל תאמרו כן, **יש דור שהוא מצפה למלכותו מיד הם נגאלים**".

ונראה שהמקור לענין הציפייה לישועה הוא בפרשת ראה: "לשכנו תדרשו ובאת שמה". ועיין ברמב"ן שם שהביא מספרי: "תדרשו, דרוש על פי הנביא. יכול תמתין עד שיאמר לך נביא? ת"ל לשכנו תדרשו ובאת שמה, דרוש ומצא ואחר כך יאמר לך נביא, וכן אתה מוצא בדוד...". ובפרשת קרח (טז כא) כתב הרמב"ן: "ואני אומר בדרך סברה שהיה עונש על ישראל בהתאחר בנין בית הבחירה... ואין השבטים מתעוררים לאמור נדרש את ה' ונבנה הבית לשמו, כענין שנאמר 'לשכנו תדרשו ובאת שמה'... ואילו היו ישראל חפצים בדבר ונתעוררו בו מתחלה היה נעשה בימי אחד מהשופטים...".

דברי החת"ס בדעת הרמב"ם

והחתם סופר למד שאין כאן ענין מיוחד בציפייה לגאולה, ואינו מ"ג עיקרים, אלא שיש להאמין שכל דברי חכמים אמת. עי' בתשובות חת"ס (סוף יו"ד) שכתב על הרמב"ם שמנה את אמונת ביאת המשיח בתוך י"ג העיקרים: "אך אי אפשר לי בשום אופן להאמין שתהיה גאולתנו אחד מעיקרי הדת, ושם יפול החומה חלילה ונאמר אילו היה ח"ו חטאינו גורמים שיגרש אותנו גירוש עולם, וכדס"ל לר"ע בעשרת השבטים שהם נדחים לעולם, המפני זה רשאים הם לזרוק עול מלכות שמים או לשנות קוצו של יוד אפילו מדברי רבנן?! חלילה! אנחנו לא נעבוד ה' לאכול פרי הארץ ולשבוע מטובה, 'לעשות רצונך אלקי חפצתי'. ועל כל פנים ועל כל אופן עבדי ה' אנחנו, יעשה עמנו כרצונו וחפצו, ואין זה עיקר ולא יסוד לבנות עליו שום בנין. אך כיון דעיקר יסוד הכל להאמין בתורה ובנביאים, ושם נאמר גאולתנו האחרונה בפר' נצבים ובפר' האזינו, כמ"ש הרמב"ן שם, והרבה מזה בדברי הנביאים, א"כ מי שמפקפק על הגאולה הלז הרי כופר בעיקר האמנת התורה והנביאים".

לפי דעתו, אין כאן ענין עיקרי מצד עצם הציפייה לגאולה, אלא מצד חסרון באמונת אמיתות דברי התורה וחז"ל. אבל מפשוטו של הרמב"ם לכאורה לא משמע כן, וגם דברי המדרשים הנ"ל שהציפייה היא תנאי לגאולה, וחומר העונש אם לא יצפו, כל זה מוכיח שיש ענין באופן מיוחד בציפייה לגאולה, ולא רק מצד האמנת דברי חז"ל.

לאור כל הנ"ל צריך להבין למה באמת כל כך חשוב לקב"ה ענין הציפייה לגאולה עד שנחשב מעיקרי הדת ותנאי לגאולה?

מטרת הגאולה – פרסום כבוד ה' בעולם

התירוץ לקושיה הראשונה פשוטה מאוד; הלוא נתבאר לעיל שבגלות ישראל בין העמים אין השם שלם ואין הכסא שלם, וכבוד שמים נסתר ואין רואים את כבוד ה' כל כך. ואם כן ימות המשיח הם הגמור והקיום של תכלית ושלימות העולם, להראות ולגלות בכל העולם את מלכות ה' וכבודו, ולעשות את כל הארץ משכן לה', כמו שכתוב בישעיהו (סו א): "השמים כסאי והארץ הדום רגלי". וכמו שאמר ביחזקאל (לו כג): "וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים... וידעו הגוים כי אני ה'". ובישעיהו (יא ט) נאמר: "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי

כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עמד לנס עמים אליו גוים ידרשו והיתה מנוחתו כבוד". וכל פרק ס' בישעיהו מדבר מענין זה, "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא", "והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד". ובצפניה כתוב לאמר: "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד".

ואם כן לא קשה מידי, דאף על פי שלא תהיה בימים ההם בחירה ואין קבלת שכר עליהם, אבל לא לזה אנו מצפים, אלא לגילוי כבודו יתברך בכל העולם באופן הכי מושלם, שכל הברואים יכירו במלכותו, והארץ תמלא ידיעתו, ותהיה כולה משכן לו יתברך, ויהיה שמו שלם וגלוי וכסאו שלם, לזה אנו מצפים וזו היא התועלת מימות המשיח.

מטרת תחיית המתים - להודיע אמינות האמונה בה'

וגם תכלית תחיית המתים הוא לצורך זה, כמ"ש בספר בית אלקים (שער היסודות פרק נט), שהביא מגמ' סנהדרין (צא ע"ב) שבתחיית המתים יקומו תחילה כל אחד במומו כמו שהיה בשעת מיתתו, ורק אח"כ יתראו כולם ממומיהם. ומבאר שם המבי"ט שהטעם הוא כדי שכל הקרובים יכירו זה את זה, וכך יוכלו כל הבנים להכיר את אבותיהם עד אדם הראשון, והוא יהיה מעיד שאין לו אב, ואין אדם מכחיש אותו. וזו מקצת לשונו: "וכן כל בני הדורות יעידון ויגידון כולם כאחד כי הוא אחד ושמו אחד, בסיפור והגדת הניסים והנפלאות אשר ראו בעיניהם מיציאת מצרים עד דור האחרון, ולא ישאר שום ספק בלב שום אדם בעיקרי התורה ושרשיה, כי יאמינו מה שסופר להם מהמון האנשים אבותם אשר בכל דור ודור, מוסכם סיפורם למה שקבלנו מאבותינו מכל הדברים ובה תמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

כל הברכות לישראל היא למען קידוש השם

הקושיה השניה שהקשינו היתה לשם מה קיימות כל הברכות לישראל אם הגאולה אינה למענם אלא למען שם ה' המתחלל בין הגויים. קושיה זו גם היא מתבארת לפי מה שכתבנו בפרקים הקודמים, שהרי נתבאר שקידוש שם שמים וגילוי מלכותו בעולם תלוי במצב של כלל ישראל, שמתוך הישועה וההצלחה לישראל מתקדש שם ה', שהרי ישראל הם עמו ובניו וצאן מרעיתו, ושמו הגדול והקדוש נקרא עליהם, והצלחתם היא עצמה קידוש שמו וגילוי כבודו בעולם. ולפי זה לא קשה כלום, דלא למען בית ישראל מביא ה' את הגאולה, אלא למען שמו הגדול, אבל כדי שיתקדש שמו מוכרח שיהיו ישראל בתכלית המעלה והרוממות, ולכך מביא הקב"ה על ישראל את כל הברכות והישועות. ועי' בישעיהו (מד כג): "כי גאל ה' יעקב וב ישראל יתפאר", וביאר במצודת דוד: "על ידי גאולת ישראל יתפאר בפי כל", וכן פי' הרד"ק: "כי תפארת הא-ל יהיה בהוציא עמו מהגלות, והעמים יפארוהו בזה".

ביטול היצר הרע גם הוא למען קידוש שמו

אמנם, מה שמבואר שהקב"ה יבטל אז את היצר הרע ולא יהיה תאוה לרע כלל, זה ג"כ מוכרח למען קידוש שמו, כי כדי שיתקדש שם ה' אין די בניסים וברכות, אלא צריך שיהיו הניסים מיוחדים דוקא לקדושים, שאז מתפרסם ומתגלה שהקדושים זוכים לכל הטוב, וזה מראה את מהותו של הקב"ה, שאין קדוש כה', וע"כ צריך לפעול שיהיו ישראל כולם במדרגה עליונה של קדושה. ואיך יעשה שיהיו כולם קדושים? לצורך זה בא הקב"ה ומבטל את היצר הרע, ונהפך לב כל ישראל להיות קדוש, ועתה שכולם קדושים מביאם הקב"ה לארץ ישראל ומתברכת הארץ בכל הטוב למעלה מהטבע, ונגלה לכל העולם טובתם של הקדושים מאת הקדוש ברוך הוא. אבל כל זה הוא "לא למענכם" אלא למען קידוש שם שמים.

למען שמו באהבה

ולפי זה אפשר לבאר מה שאנו אומרים בשמונה עשרה: "ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", ולכאורה יש כאן סתירה מיניה וביה, דאם הגאולה היא "למען שמו" אם כן אין זה מתוך אהבה לכלל ישראל, אלא למען ה', ואיך אמרין מיד אח"כ "באהבה"? אבל להנ"ל אתי שפיר, דודאי הגאולה היא למען שמו, אבל לא שייך להגדיל את שמו אם לא על ידי אהבה לישראל, כי רק עי"ז יראו כולם שעמו של השי"ת שנקרא שמו עליהם הם אהובים ורצויים לפניו. נמצא שחלק מקידוש השם שיעשה הקב"ה למען שמו הוא לאהוב את בני ישראל ולגאלם מתוך אהבה.

שני אופנים לגאולה - לא זכו 'בעתה', זכו 'אחישנה'

ונראה שכל זה הוא רק בגאולה שתהיה באופן של 'בעתה', והיינו כשישראל לא יהיו ראויים מצד עצמם, אז יעשה הקב"ה מילת הלב למען קידוש שמו, אבל אם יזכו ישראל לגאולה דאחישנה קודם הזמן, תעשה מילת הלב בעיקר מתוך בחירה של ישראל וה' מסייעם וגומר מילתם, עי' בסנהדרין (צח ע"א): "ואמר רבי יוחנן: אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב. בדור שכולו זכאי דכתיב: 'ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ'. בדור שכולו חייב דכתיב: 'וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע'. וכתוב: 'למעני אעשה'. אמר רבי אלכסנדר: רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב: 'בעתה' וכתוב: 'אחישנה'? זכו אחישנה, לא זכו בעתה". והביאור הוא, שאם ישראל בוחרים בטוב ומקדשים עצמם להיות בצלם אלקים, באה הגאולה מכח מעשיהם, ומכח שהבא לטהר מסייעין אותו ומבטלים מהם את היצר הרע בזכות עצמם. ואז יקבלו ישראל שכר על שהגיעו לתכלית עבודתם ומהותם בעולם, שהיא להרבות כבוד שמים בבריאה. אבל אם לא זכו מכח בחירתם בטוב, עדיין הגאולה ותכלית הבריאה יתקיימו כתיקונם 'בעתה' ויתקדש שמו בעולם על ידי ישראל, אבל לא יקבלו שכר, שלא בא מכח בחירתם, וגם ביטול הרע לא יהיה מכח עבודתם של ישראל, אלא "למען שמי", שיוכל הקב"ה לקדש עצמו על ידי קדושים, וכן"ל.

התכלית תתקיים על כל פנים, אבל בדין ולא בזכות

וקצת בענין אחר מביאים בשם הגר"ש רוזובסקי זצ"ל על דברי 'תורת כהנים' בפסוק קדושים תהיו: "לומר אם מקדשים עצמכם מעלה אני עליכם כאילו קידשתם אותי, ואם אין אתם מקדשים עצמכם מעלה אני עליכם כאילו לא קידשתם אותי. או אינו אומר אלא אם מקדשים אתם אותי הריני מקודש ואם לאו איני מקודש? ת"ל כי קדוש אני, בקדושתי אני, בין מקדשים אותי ובין אין מקדשים אותי". וביאר הגר"ש זצ"ל (הו"ד בספר טללי אורות פרשת קדושים), **שתכלית הבריאה ותכלית כל נברא ונברא שבה הוא לקדש שמו**. "וכיצד נעשה הדבר? הנה כאשר מתעלה האדם ומתרום מעל הטבעים הפחותים והפשוטים ומתגבר ועומד בנסיגות החיים, הריהו מכריז ואומר כי אך לכבודו יתברך נוצר ונברא, נמצא שעל ידי קדושת האדם מתקדש גם שמו יתברך. וזהו ששינוי בתורת כהנים 'אם מקדשים אתם את עצמכם מעלה אני עליכם כאילו קדשתם אותי'. ברם... עלול האדם לבוא לידי מחשבה שמאידך גיסא על ידי מעשיו הרעים הריהו פוגם בשמו יתברך, וגורם לחסרון והעדר בכבודו יתברך, זוהי טעות, שהרי כיון שגילוי כבודו הוא תכלית הבריאה הרי וודאי שהתכלית יתגלה מכל מקום, ואין זה תלוי כלל וכלל במעשי האדם. אמנם אם יזכה האדם ויבחר בטוב הרי יהיה הגורם לכך שהתכלית תצא לפועל על ידי מעשיו הטובים, אך אם לא יזכה אזי יבוא גילוי כבודו על ידי התגברות מידת הדין ח"ו ... וזהו כוונת התו"כ: בקדושתו אני, בין מקדשים אותי ובין אין מקדשים אותי".

הציפייה לקידוש השם על ידי הגאולה היא מעיקרי האמונה

ולאור זה מיושבת גם הקושיה השלישית שהקשינו, למה הציפייה לגאולה נחשבת בין י"ג העיקרים. דענין ביאת המשיח אינו רק ענין של גאולה פרטית לישראל, אלא זהו תכלית גילוי כבודו יתברך בעולם ופרסום שמו הגדול, ואם כן בודאי שזהו אחד מעיקרי העיקרים, להשתוקק ולצפות לקידוש השם שיהיה בעת הגאולה, ולהאמין שבוא יבוא. ועל זה מחוייבים אנו לחשוך בחשק גדול שיתרבה כבוד שמים בכל העולם, ואפילו אם לא יהיה לנו שכר באותם ימים משום שלא תהא בחירה, אבל הציפייה היא לראות ולהביא לכבוד שמים בגילוי מלא ומושלם לכל העולם, **שזהו כל מגמתנו ותכליתנו ושושן עבודתנו בעולם**. וע"י שאנו חושקים בגאולה ומשתוקקים אליה ומצפים לביאתה, בזה החשק מתגלה היסוד הפנימי של כל עבודת חיינו, שהיא אך ורק להרבות כבוד שמים.

וכאשר אדם מישראל חדור בזה החשק, מובטח לו שיהיה משתמש בתורתו ובמצוותיו ובקדושתו לתכלית המכוון להם לקדש שמו בעולם, ויקיים בו התכלית של כל התורה והמצוות שיהא שם שמים מתאהב על ידו, ועליו הכתוב אומר: "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר". אבל מי שאינו מצפה לכבוד שמים ואינו חושק וצפייה זו לגאולה אינה על מחשבותיו תדיר, שייך שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים אבל אינו זהיר במשאו ומתנו באמונה, ואין דיבורו בנחת עם הבריות, וגורם חילול השם בתורה שלמד, שמה הבריות אומרות עליו? אוי

לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה... פלוני שלמד תורה ראו כמה מקולקלים מעשיו וכמה מכוערין דרכיו (יומא פו ע"א). ממילא אין פלא שענין זה נמנה בין י"ג העיקרים, ומי שאינו משתוקק ומצפה לביאת הגאולה - את כופרים נמנה, וכיון שאין לו שום רגש לכבוד שמים נופל כל הבנין ועוזב הכל.

הציפייה לגאולה בשביל כבוד שמים

בספר 'מאיר עיני ישראל' (ח"א עמ' רלו) מביא בשם הגר"י קרביץ להעיר על טיב ציפייתנו לביאת המשיח, וכה הם דבריו שם: "כולנו מבקשים לראות פני משיח, אבל נבדוק בעצמנו למה אנחנו מחכים לו. לפלוני דרוש משיח כדי לצאת מצרת הפרנסה הקשה עליו, לפלוני כדי לרפא חולה שיש לו בבית, לזה אין שידוך, ולזה אין נחת מהילדים. והקב"ה הבוחן לבבות משיב ואומר: פרנסה אתן לך, רופא אשלח לך, שידוך אסדר לך, ואת משיח למה לך להטריח? האם בשביל זה אנו צריכים שיבוא משיח? צריך לבכות על כבוד שמים, על צער השכינה שבגלות, על זה צריכים לערוג ולהתפלל. וממשיך שם ואומר שהחפץ חיים היה מצטער על זה כל ימיו, והיה שופך על כך דמעות שליש... בלילי שבתות ומוצאי שבתות, בזמנים הקבועים שהחפץ חיים היה אומר שיחות בביתו לבני הישיבה, לעיתים תכופות מאד היה מגיע בתוך דבריו לענין של צער השכינה, ובדמעות רותחות היה כואב ומתחנן לקב"ה שיגלה כבוד שמים בביאת המשיח...". וכן כשאנו מתפללים על הגאולה בתפילת 'עלינו לשבח' אין אנו מתפללים כי אם על גילוי מלכות ה' בעולם: "על כן נקוה לך ה' אלקינו לראות מהרה בתפארת עזך, להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון, לתקן עולם במלכות ש-די, וכל בני בשר יקראו בשמך להפנות אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון...".

הציפייה לגאולה למען כבוד שמים מקרבת את הגאולה

ולפי מה שנתבאר, שמהותו של עבד ה' באמת הוא מי שמכוון בכל המצוות שהוא עושה כדי להרבות כבוד שמים בכל העולם, שזהו רצון ה', ויסוד התורה והמצוות להיות קדושים ולקדש שמו בעולם, אם כן כפי דרגת שאיפתו לכבוד שמים וכוונתו בכל מעשיו ודיבוריו כדי להגיע לתכלית הזו, כך במידה זו יש בכוחו לגרום לקרב יותר ויותר את גילוי כבודו בביאת הגואל, שכל מעשיו ודיבוריו מסייעים בגילוי.

נמצא שהציפייה לישועה אינה רק אמונה בגאולה אלא הוא מקרב ומזרז את הגאולה, שעל ידי הציפייה כל מעשיו יהיו לקראת התכלית, לעשות הכל כדי שיהיה ה' אחד בכל הארץ, שהוא התכלית של כל עבודתנו.

חילול השם מעכב את הגאולה

וכמו שהציפייה והתקווה לריבוי כבוד שמים מביאות את הגאולה, כך מי שאינו מצפה לגאולה ומעשיו אינם מכוונים למטרה זו ומחשבותיו והרגשותיו אינן נתונות תמיד לענין זה,

יש סכנה גדולה במעשיו, כי הוא עלול להיות להכשל בעוון החמור של חילול שמו, וזה מרחיק את הגאולה כי לא שייך גילוי כבודו במחללי שמו. וזה לשון הפסוקים בצפניה (ג ט-יג): "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכס אחד... והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה'. **שארית ישראל לא יעשה עולה ולא ידבר כזב** ולא ימצא בפייה לשון תרמית...". מבואר בזה שלא כל ישראל יזכו לגאולה, אלא רק אותם שאינם גזלנים ושקרנים. וצריך להבין למה החטאים האלו מעכבים את הגאולה יותר משאר כל העוונות.

ושמעתי מהג"ר מתתיהו סלומון שהביא את הסמ"ג (ל"ב, עשה עד) בביאור חומרת העבירות האלו, משום שכל העבירות אין להם פרסום כל כך, אבל מי שהוא מרמה את כולם ומשאו ומתנו אינו באמונה - הרי הגויים יודעים מזה, וניכר לעיניהם שישראל גוזלים מהם, והדבר הזה מאוס ובזוי הוא בעיניהם. וה' לא יביא את הגאולה ויעשה ניסים בעבור אנשים שהם מחללי השם, שלא יאמרו הגויים: "זוהי האומה החשובה שה' אוהב! אלקיהם אוהב גזלנים ושקרנים! וכי אלו הם בניו של מקום!?" ויהיה חילול השם נורא. לכך מי שמחלל את השם לא יזכה לגאולה. נמצא שהגאולה תלויה הרבה במה שיאמרו עלינו הגויים, ויש להזהר מאוד בדבר זה.

להיזהר מרמאות בסוף הגלות

ועיין באורחות צדיקים (שער האמנות): "עתה שהאריכו הגלות בעוונותינו הרבים, יותר מדי יש לישראל להבדל מהבלי העולם ולאחוז בחותמו של הקב"ה שהוא אמת, ולקדש עצמם אף במותר להם, **ולא לשקר לא לישראל ולא לגוי ולא להטעות בשום ענין** שנאמר שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפייה לשון תרמית. ועוד כתיב 'וזרעתך לי בארץ', כלום אדם זורע סאה אלא להכניס כמה כורים, כך לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים (פסחים פז ע"ב), **וכל זמן שהם מתנהגים עמהם בלא מרמה ידבקו בהם**".

הציפיה לקידוש השם היא עבודה לשמה

במסילת ישרים פי"ט מצינו שהציפיה לכבוד שמים הוא המעלה עליונה של עבודת ה' לשם שמים, וז"ל **"והנה** בארנו עד הנה החסידות מה שתלוי במעשה ובאופן העשיה, ונבאר עתה התלויה בכונה, וכבר דברנו גם כן למעלה מענין לשמה ושלא לשמה למדרגותיהם, אמנם ודאי שמי שמתכוין בעבודתו לטהר נפשו לפני בוראו, למען תזכה לשבת את פניו בכלל הישרים והחסידים, לחזות בנועם ה' לבקר בהיכלו, ולקבל הגמול אשר בעוה"ב לא נוכל לומר שתהיה כונה זו רעה, אכן לא נוכל לומר גם כן שתהיה היותר טובה, כי עד שהאדם מתכוין לטובת עצמו, סוף סוף עבודתו לצורך עצמו. **אך הכונה האמתית המצויה בחסידים אשר טרחו והשתדלו להשיגה, הוא שיהיה האדם עובד רק למען אשר כבודו של האדון ב"ה יגדל וירבה**, וזה יהיה אחר שהתגבר באהבה אליו יתברך, ויהיה חומד ומתאוה אל הגדלת כבודו, ומצטער על כל שימעט ממנו, כי אז יעבוד עבודתו לתכלית זה, שלפחות מצדו יהיה כבודו יתברך מתגדל, ויתאוה שכל שאר בני האדם יהיו כמו כן, ויצטער ויתאנח על מה שממעטים שאר בני האדם,

וכל שכן על מה שממעט הוא עצמו בשוגג או באונס או בחולשת הטבע, אשר קשה לו לישמר מן החטאים בכל עת, כענין הכתוב (קהלת ז'): כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא.

"ודבר זה ביארוהו בתנא ד"א ז"ל אמרו: כל חכם מישראל שיש בו דברי תורה לאמתו, ומתאנח על כבודו של הקב"ה כו', כל ימיו, ומתאוה ומיצר לכבוד ירושלים ולכבוד בית המקדש ולישועה שתצמח בקרוב ולכינוס גליות, זוכה לרוח הקודש בדבריו וכו', נמצאת למד שזאת היא הכוונה המעולה שהיא רחוקה לגמרי מכל הנאת עצמו, ואינה אלא לכבודו של מקום ולקידוש שמו יתברך המתקדש בבריותיו בשעה שעושים רצונו, ועל זה אמרו (זהר כי תצא): איזהו חסיד המתחסד עם קונו.

"והנה החסיד כזה מלבד העבודה שהוא עובד במעשה מצותיו על הכוונה הזאת, הנה ודאי צריך שיצטער תמיד צער ממש על הגלות ועל החורבן, מצד מה שזה גורם מיעוט כביכול לכבודו ית', ויתאוה לגאולה לפי שבה יהיה עילוי לכבוד השם יתברך, והוא מה שכתב התדב"א שהבאנו למעלה, ומתאוה ומיצר לכבוד ירושלים וכו', ויתפלל תמיד על גאולת בני ישראל והשבת כבוד שמים לעילוי. ואם יאמר אדם מי אני ומה אני ספון שאתפלל על הגלות ועל ירושלים וכו', המפני תפלתי יכנסו הגליות ותצמח הישועה? תשובתו בצדו, כאותה ששנינו (סנהדרין ל"ח): לפיכך נברא אדם יחידי כדי שכל אחד יאמר בשבילי נברא העולם, וכבר נחת רוח הוא לפניו יתברך שיהיו בניו מבקשים ומתפללים על זאת, ואף שלא תעשה בקשתם מפני שלא הגיע הזמן או מאיזה טעם שיהיה, הנה הם עשו את שלהם והקב"ה שמח בזה.

"ועל העדר זה הדבר התרעם הנביא (ישעיה נ"ט): וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע, ואמר (שם ס"ג): ואביט ואין עוזר ואשתומם ואין סומך, ואמר (ירמיה ל'): ציון היא דורש אין לה, ופי' ז"ל (סוכה מ"א): מכלל דבעיא דרישה. הרי כאן שחייבים אנחנו בזה, ואין לנו ליפטר מפני מיעוט כחנו, כי על כיוצא בזה שנינו (אבות פ"ג): לא עליך המלאכה לגמור ואי אתה בן חורין ליבטל הימנה, ואמר עוד הנביא (ישעיה נ"א): אין מנהל לה מכל בנים ילדה ואין מחזיק בידה מכל בנים גדלה. ואמר (שם מ'): כל הבשר חציר וכל חסדו כצץ השדה, ופי' ז"ל (תיקונים): שכל חסד שעושים לעצמם הם עושים לטובת נפשם ולהנאתם, ואינם מתכוונים לכוונה השלמה הזאת, ולא מבקשים על עילוי הכבוד וגאולתן של ישראל, **שהרי אי אפשר לכבוד העליון להתרבות אלא בגאולתן של ישראל וברבוי כבודם שזה תלוי בזה באמת,** וכמו שכתב בתד"א שהזכרתי ומתאנח על כבודו של הקב"ה ועל כבודן של ישראל.

"נמצאת למד שב' דברים יש בענין זה, אחד הכוונה בכל מצוה ועבודה שתהיה לעילוי כבודו של מקום במה שבריותיו עושים נחת רוח לפניו, ועוד הצער והבקשה על עילוי כבודו של ישראל ושלותן" עכ"ל של הרמח"ל.

למדים אנו שתכלית העבודה, דהיינו לכוון לשם שמים, מתקשר מאד עם החשק לראות ביאת משיח צדקנו, ולפי זה וודאי מיושב למה הוא מעקרי יסודות האמונה שכל המצוות בניות ותלויות עליו, שזהו עיקר כוונתם, ולא שייך לכוון לשמה בלי האמונה בכוחם של תורה

ומצוות ובכוחם של ישראל לקדש שמו בעולם להביא את כל העולם תחת מלכות שמים, והיא היא האמונה בביאת המשיח.

אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס

יש לבאר יותר על פי מה שכתב הגאון רבי חיים מוואלוז'ין (רוח חיים אבות פ"א מ"ג): "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס. ונעמיק עוד להשכיל בזה, כי הנה אחרי אשר עיקר כוונת הבריה היא להיטיב לברואיו וא"כ לפי זה יתכן כי העבודה היותר חשובה ומקובלת תהיה על מנת לקבל פרס, כי יעבוד על מנת שייטיב לו, שיגיע מזה נחת רוח לפניו ית"ש? אך באמת אם מכווין בעבודתו שיגיע לו שכר, וכוונתו רק כדי שיגיע מזה נחת רוח לה' בהטיבו עם ברואיו חלף עבודתם, זהו העבודה המעולה. אכן אם מכווין הוא להנאתו, היא העבודה הפחותה שהזהירנו מזה. והבחינה לזה אם יאמרו לו עבד ע"מ שייטיב לחברך, כי הלא מטובת חברך יבוא ג"כ הנחת רוח להשי"ת, והוא לא ירצה בזה כ"א שיגיע הטוב לו לעצמו וא"כ אין רצונו כי אם לטובת עצמו ולא למלאות בזה רצון בוראו. אבל אם ירצה באמת לעבוד כדי שייטיב לחבריו ויבוא מזה נחת רוח להשי"ת אם **חסידי** כזה יעבוד על מנת לקבל פרס, זה הוא העבודה הגבוהה העולה היא למעלה כי זה הכוונה בברואיו להטיב להם".

נמצא, מי שמכוון בעבודתו למען ריבוי כבוד שמים ולגלות יחודו לעין כל, לקדש שם שמים בכל הארץ, הוא מכוון שיהיו כל הבריות תחת ההטבה של הקב"ה שרצונו להיטיב לכל הברואים, כמו שהסברנו לעיל, שגילוי יחודו מביא את כל הבריה תחת הטבת ה', ומקיים רצונו בבריות העולם להיטיב לברואים.

מסקנת הדברים

נתברר לנו אחד מיסודי הדת, שהוא האמונה והציפייה לביאת משיח והגאולה השלמה, והראינו לדעת שהכל הוא למטרה אחת, להרבות כבוד שמים בבריה, ולזה חמדת ישראל כל הימים. ואף על פי שלא יהיה שכר בזמן ההוא, אנו מצפים לכבוד שמים. ומזה נתבאר שטרם הגאולה יימחה היצר הרע ויתבטלו כל תאוות העולם הזה כדי שיתקדש שמו על ידי קדושים. ואמנם הגאולה תהיה על כל פנים, בין אם יזכו ובין אם לאו, אלא שאם יזכו יהיה ביטול הלב בבחירתם ויקבלו שכר על עבודתם. עוד למדנו, שהגאולה העתידה תלויה ועומדת בציפייתנו ובמעשינו, אם מעשינו מכוונים לכבוד שמים ומצפים אנו לגילוי כבוד ה' - תתקרב הגאולה, אבל המחללים שם כבודו בגויים ומרמים ועושים עוולות לא יזכו לגאולה, ושארית ישראל שלא יעשו עולה ויקדשו שמו בגויים הם אלה שיזכו לגאולה השלמה בב"א. וזהו עיקר עבודת השם לשם שמים לשם כבודו שיתרבה ויתקדש על דינו. נמצא מי שמצפה לישועה לא רק מאמין בגאולה אלא הוא מקרב הגאולה בכל עבודתו והוא מיסודי הדת שזהו עבודת כלל ישראל להביא העולם לימות המשיח.

חובת הצער על חילול השם שבחורבן

אמרו בתנא דבי אליהו רבה (פי"ג): "מיכן אמרו ינהג אדם עצמו (בשמונה) [בשתיים] עשרה מידות: יהא אדם נאה בביאתו, חסיד בשיבה, ערום ביראה, חכם בתורה, פיקח במעשים [טובים], נאה ומתקבל על הבריות, ומודה על האמת, ודובר אמת בלבבו, ומודה ועוזב, ואוהב את הקב"ה אהבה גמורה בין כשהוא טוב לו ובין כשהוא רע לו, ומתאנח על כבודו של הקב"ה ועל כבודן של ישראל כל ימיו, מחמד ומתאוה ומצפה לכבוד ירושלים ולכבוד בית המקדש ולישועה שתצמח בקרוב ולכינוס גליות".

ובתהלים (מב יא) כתוב: "ברצח בעצמותי חרפוני צוררי באמרם אלי כל היום איה אלקיך". ופי' הראב"ע: "כאשר יאמרו לי 'איה אלקיך' היה לי כמו רצח בעצמותי, ככה היתה זאת החרפה נחשבת בעיני". ועיין גם ברד"ק: "כשאומרים אלי 'איה אלקיך' כאלו הם דוקרים אותי בחרב ורוצחים אותי".

כתב הרב ישר בספרו על החפץ חיים: כל מיני דרכים ואמצעים חיפש החפץ חיים כדי לעזור ליהודים שברוסיא. פעם אף כבר החליט לפנות לוותיקן ברומא ולדרוש מהאפיפיור שימחה ביתר תוקף נגד הרדיפות בכללן. אף כבר הכין מכתב לרומא למטרה זו. ברם בטרם שלחו אותו נמלך בדעתו ונסוג מצעד שכזה, שהיה אולי גורם יותר רעה מאשר טובה. הרשעים היו מפרשים זאת כקשר בין המנהיגים הדתיים של היהדות ולהבדיל הנצרות. ברם תכנו של המכתב מענין הוא כשלעצמו - והריהו בזה:

"מן הדברים הידועים כי כל היצורים כולם נבראו לכבוד הבורא ית"ש. על כן החובה על כל אחד ממין אדם שיכיר את הבורא ויכבד אותו כפי יכלתו שזאת היא תכלית הבריאה וחובת האדם ללמד תועים בינה ולהכיר את הבורא ית"ש לכולם למען אשר גם המה יכבדוהו. ומובן מזה שחובת האדם לראות בכל יכולתו שלא יתבזה כבוד הבורא בעולם, כי מי שחפץ באמת בכבוד זולתו אין לו היכולת לסבול ולראות בזיונו, כמו עבד למלכו אם הוא רואה שמבזין את אדונו מוסר נפשו וחייו להצילו. והנה אנחנו עבדים להבורא יתברך שמו ועבודתו היא לכבוד ולשמע לקולו, החובה עלינו, כשאנחנו רואים הבזיון שמבזים הסאווייטין [=הסובייטים] בארץ רוסיא להבורא יתברך, אשר מעולם לא היה כזאת שתעמוד מלכות גדולה ותעשה נאצות גדולות בלי שיעור נגד הבורא יתברך ורוצים להשכיח שם הבורא מהעולם, ואם אנחנו מחשים ואין אנו מוחים במה שיש בדינו בגופנו ונפשנו לעמוד נגדם זהו עון פלילי. אנחנו עם בני ישראל אין לא-ל-ידינו לעמוד נגדם כי מעטים אנחנו ובלי כח ממשלה, אך עליכם - אשר אתם עומדים בראש הדת ברוב חלקי הישוב אשר בטח יהיו דברכם נשמעים לכל הסרים תחת משמעתכם - לעמוד נגדם בכל היכולת. והיה לי בזה תמהון גדול עליכם ועל כל יושבי תבל, הרואים בבזיון כבוד הבורא ומחשים בזה?! והיה להם ללמוד מהפלישתים הקדמונים שאמרו להם הקוסמים (שמואל א ו ה): 'ונתתם לאלקי ישראל כבוד' ולא יענשו כמו שנענש פרעה וכל מצרים, עד אשר זה עתה שמעתי כי רום מעלתו התערר בזה ומבקש תחבולות איך לעמוד

כנגדם. הנני מודה לרום מעלתו ומתפלל להבורא יתברך שמו שיעזרהו ויצליחהו בעבודתו למען כבוד הבורא יתברך. והנני מתחנן לפני הבורא שיזכני למסור נפשי על קידוש וכבוד שמו. הרהבתי עוז בנפשי לבוא בכתובים לרום מעלתו בענין גדול כזה ולדבר דברים גבוהים אחרי שזיכני הבורא יתברך שמו להיות זקן הדור אצל עמנו ישראל ואשר חיברתי שלושים חיבורים לכבוד הבורא יתברך ותורתו, אשר נתפשטו בכל העולם בעמנו ישראל. על כן מצאתי לחובה לכתוב לרום מעלתו בענין זה פן יקראני עון אם לא אעשה מי שעלי לעשות".

עיקר צער על כל הצרות הוא על חילול השם

עיקר הצער בחורבן בית המקדש הוא על חילול השם שנגרם ממנו. כדאיתא במגלת איכה: "על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו. על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו. אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור". ועיין בפלגי מים שפירש: "על זה היה דוה ליבנו, אף על פי שהיה לנו כל הצרות האלה - לא היה דוה ליבנו על שום דבר, רק 'על הר ציון ששמים', דהיינו על חורבן הבית והבזיון והחילול שנהגו בו עד ששועלים הלכו בו". וזו היא עיקר בקשתנו לעתיד, שיהיה השם שלם והכסא שלם, "אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור", וימלא בכל הארץ, בבנין בהמ"ק במהרה בימינו.

ואפשר שמה הטעם אין אנו מוסיפים עוד יום אחר מלבד תשעה באב להתאבל על שאר צרות שנעשו לישראל, שכל הצרות הן בעצם אותה צרה של תשעה באב, צער של חילול השם וחסרון שכינה.

נוסח תפילת היערות דבש על קירוב הגאולה

וכתב רבי יהונתן אייבשיץ ב'יערות דבש' על ברכת 'ולירושלים עירך' כהאי לישנא: "אם מלאכי מעלה קוראים בבכי וקינה על חורבן ירושלים יום ולילה לא יחשו, והם אבלי ציון, איך נשב אנו ולא נבכה על חילול השם שנתחלל בחורבן ירושלים ואבדן מלכות בית דוד. וחיוב כל איש לומר בלבבו: 'רבונו של עולם, הריני מוסר נפשי על קדושת שמך. ואם אין אני כדאי לראות בבנין ציון והחזרת מלכות בית דוד - אמות על קדושת שמך ועיני לא יהיו רואות, אפס בנה ירושלים והצמח קרן דוד, למען יתקדש שמך ותרחם על בניך העלובים נטושים בגולה, הסובלים על יחודיך, ומבקשים שמך ברבים'... היות כי בעו"ה חורבן... בית דוד, ידוע לכל כמה העדר וחסרון טובה שגורם לנו... ומי אשר לו רק נשמת ישראל הלא לבבו נשבר בקרבו בזכרו חורבן ירושלים וזכרון מלכות בית דוד שנפסק בעו"ה".

עיקר שמחת ישראל היא בריבוי כבוד שמים

כשם שהעיקר אבילות על החורבן הוא על מיעוט כבוד שמים כן הוא להיפך השמחה האמיתית היא על ריבוי כבוד שמים, וזהו היסוד של שמחת פורים דלכאורה יש לתמוה בענין שמחת פורים שנצטוונו לשמוח כל כך עד דלא ידע וכו' שקשה מגמ' ברכות (לא ע"א): "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה, שנאמר: אז

ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה, אימתי, בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה". ואם כן איך אפשר לשמוח שמחה כזאת של עד דלא ידע, האין זה סותר לאיסור מילוי שחוק פינו? הרי עד דלא ידע פירושו שמחה בלי סייג וגדר, וזה לכאורה אסור לנו כל עוד שאנו בגלות?

וראיתי מהלך יפה בספר 'ימי פורים' על פי מ"ש רבינו בחיי (כד הקמח ענין פורים): "ענין המגילה הזאת וכל המאורעות שבה הכל רמזים לעתיד... ומה שנתגיירו מן האומות בימי מרדכי... רמז הוא לעתיד שיתגיירו האומות ויבואו בבריתו של הקב"ה ויעבדוהו שכם אחד. וכשם שהיו ישראל בימי מרדכי נבזים ושפלים ביד אויביהם החושבים להומם ולאבדם... ואחרי כן נתהפך... כן לעתיד תחת היותינו עתה בין האומות מדרך כף רגליהם, עתידים לכבדנו ולנשאנו ולתת אותנו לשם ולתהלה". וכן בספר הרוקח על אסתר (ח יז): "מתיהדים בגימטריא: זה הוא בימי משיח בן דוד" (ועיין שם עוד ט ג). ובמדרש: "רבי יוחנן פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא, זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל, ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו (תהלים צח ג). אימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו, בימי מרדכי ואסתר".

אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה

נמצא שבפורים היה מצב נפלא של כבוד שמים, שכל האומות הכירו במעלת ישראל ובקב"ה, והיה ממש מעין העתיד שיהיה בביאת המשיח, שכל האומות יטו שכם אחד לעבוד את ה' ולהכיר בעמו ולכבדם. וכן בזמן נס פורים ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו והיה מצבם כמו המצב בזמן משיח צדקנו. ובזה מיושב נמי מה שהורו חז"ל לשמוח ולשתות "עד דלא ידע", דכל האיסור למלא פיו שחוק הוא רק מחמת המצב של גלות שיש מיעוט וחיסרון בכבוד ה', ורק כאשר "יאמרו בגויים הגדיל ה'", והיינו שכבוד ה' יהיה מלא בעולם וכל הגוים יכירו בניסי ה', אז אפשר לשמוח בלי גבול. ואם כן אחר שביארנו שפורים הוא מצב של העתיד, שהיה אז מצב שיאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה, ממילא לעת כזאת בודאי אפשר למלא שחוק פיו כמו לעתיד לבוא.

ולפי זה מתבארים כמה ענינים תמוהים לכאורה בענין שמחת פורים. ביוסף לקח (ט ג) מסביר את טעם חיוב השתיה עד דלא ידע: "ובהיות שנאמר אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, רצו שישתו וישכחו רישם וגלותם, ושלא יזכרו חורבן הבית אחרי ראותם היד הגדולה וההשגחה המופלגת למקום עלינו, עם היות שנסתלקה שכינה. וכמו כן קבעוה לדורות בשתיה מופלגת עד שישכחו גלותם. אבל לא רצו לומר בהדיא שישתו עד שישכחו ירושלים, אבל אמרו עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי שהם ההפכים... על אחת כמה וכמה שישכח רישו וגלותו ולא יזכור חורבן הבית בראש שמחה זאת... כי בזמן מרדכי שהיה סמוך לחורבן ולגלות מלכי יהודה היה קרוב לבלתי אפשר לשמוח שמחה שלימה זולתי על ידי רוב שתיית יין". והדברים נראים תמוהים עד למאוד, איך שייך לומר שישכחו את חורבן ירושלים, בין בזמן מרדכי ואסתר ובין בזמננו, האם נתבטל הפסוק שהביא הוא בעצמו: "אם אשכחן ירושלים תשכח ימיני?"

ועי' בשערי תשובה (סי' תרצה) שכתב: "וכתב במור וקציעה, נראה לי שאין צריך להזהר לעשות בסעודת פורים זכר לאבילות ירושלים, כיון דחייב לבסומי עד דלא ידע". וראיתי בספר פסקי תשובות שהביא מספר 'לקוט אברהם' שבחודש אדר יש שמכסים את האמה על אמה שמשאירים לזכר לחורבן, בטבלאות שכתוב עליהם משכנס אדר מרבים בשמחה. וגם כאן יש לתמוה טובא, הרי אפילו על ראש שמחתנו אין אנו שוכחים את ירושלים, ומה נשתנה בפורים שמותר ומצוה לשכוח?

ולפמ"ש אתי שפיר, שהשמחה של פורים היא שמחה של בנין ירושלים, שמחה של גאולה וייחוד ה' בכל הארץ, להיפך ממש מענין תשעה באב שענינו לבכות על חילול השם, אבל בזמן של פורים אנו מראים את השמחה על כך שיש קידוש השם וכבוד שמים, ובשמחה כזו מותר ומצוה לשמוח כשמחת ירושלים בבנינה.

מסקנת הדברים

כל ענינו של בית המקדש היה להראות כבוד ה' לכל העולם, ולהנהיג הנהגה נסית על ידי קיבוץ ישראל בתוכו, ועוון חילול השם ופירוד ישראל גרמו לחורבנו. ועיקר הצער בחורבן בית המקדש הוא על חילול השם שבה, ועל זה עיקר תפילתנו, שיהיה השם שלם והכסא שלם, והשמחה של פורים שהוא בגדר שנתמלא שחוק פינו דוקא משום שהוא זמן של "אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה".

חובת ומעלת התפילה למען כבוד שמים

כתב בנפש החיים (שער ב פרק יא): "לפני חילו, רמז זה העיקר הגדול של ענין התפלה... כמו שהאיש מאנשי החיל משליך כל עניניו וצרכי עצמו מנגד, ומוסר נפשו ברצונו רק על כבוד המלך, ששיג הכתר מלוכה של אותה מדינה ותינשא מלכותו, כן ראוי מאד להאדם הישר לשום כל כוונתו וטהר מחשבתו בתפלתו רק להוסיף תת כח בהעולמות הקדושים, ולעורר בקולו... להעביר רוח הטומאה מן העולם, ויתוקן עולם במלכותו יתברך שמו, ולא על עניניו וצרכי עצמו כלל... אמנם תכלית הכוונה צריכה שתהיה רק צורך גבוה, כי במקום שיש חילול השם, כגון צרת כלל ישראל, באמור עם ה' אלה והמה מוכים ומעונים, מחויבים לבקש ולשפוך שיח לפניו על חילול שמו יתברך, ואך למען שמו יעשה..."

התפילה "למען שמך"

ובשו"ע או"ח (סי' קכב ס"ג) כתב: "הרגיל לומר ארבעה דברים אלו: 'עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען קדושתך עשה למען תורתך' - זוהי לקבל פני השכינה". ועי'

במצודת דוד מלכים (א ח מא): "למען שמך, היינו בעבור פרסום שמך". וראיתי ב'מתנת חיים' שהביא בשם החתם סופר שתפילה זו מעלה עמה את כל תפילת העמידה, משום שבזה אנו אומרים לקב"ה: רבש"ע, כשביקשתי דעת, גאולה, מחילה, רפואה, פרנסה, וכל הבקשות של י"ח ברכות, הכל היה רק למען שמך. ואז מובטחים אנו שישמעו תפילותינו.

התפילה למען כבוד שמים מתקבלת

ומצאנו שכמה פעמים ביקשו מאורי העולם לשם שמים ונתקבלה תפילתם. בפרשת כי תשא נאמרה תפילת משה למחילה על חטא העגל, שביקש למען כבוד שמים: "למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם...", שלא יצא מזה חילול השם. ועי' בספר אור לשמים (מא"ז מלובלין) על הפסוק **"ויאמר ה' סלחתי כדברך", ופירש "כדברך" שכל מי שיצחק אל ה' בעבור חילול כבוד השם כאשר אמר משה "ושמעו מצרים..." יפעול גם כן כמון מחילה וסליחה וכל טוב סלה.**

אמן יהא שמיה רבא – תפילה לכבוד שמים

ובזה יבואר עניינו של העונה יהא שמיה רבא, שמתפלל לכבוד שמים שיתגדל ויתברך שמו של הקב"ה, ועל כן גדולה כל כך סגולת אמירתו, עד שאמרו (שבת קיט ע"ב): "כל העונה **"אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו, שנאמר: בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'.** מאי טעמא בפרוע פרעות - משום דברכו ה'". ובגמ' סוטה (מט ע"א): "כל העונה אמן יהא שמיה רבא... בכל כוחו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית". ויש לבאר שמי שמתפלל ומבקש בכל כוחו ובמסירות נפש לכבוד שמים, הרי הוא מביא את הבריאה לתכליתה ושלמותה, ושותף הוא בבריאית הארץ.

ימים נוראים, סוכות והושענא רבה

ראש השנה

רוב תפילות ראש השנה ויום הכיפורים הם על גילוי מלכות שמים בעולם: "ובכן תן פחדך ה' אלקינו על כל מעשיך", "וכל הרשעה כולה כעשן תכלה, כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ", "עלינו לשבח", "מלך על כל העולם כולו בכבודך", "ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלקי ישראל מלך", "ויתנו לך כתר מלוכה". ואמרו חז"ל: "אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם", דהיינו התפילות הם שאיפה למלכות שמים, לקבלת עול מלכות שמים ולהיות עבד נאמן לרצון ה', להיות כלי לקידוש שם שמים - וזה יביא מלכות שמים על כל הבריאה. ולפי המדרגה שאנו ממליכים את הקב"ה על עצמנו, באותה מידה נעשה הקב"ה מלך על כל הארץ. וכבר הבאתי לעיל את דברי הרמח"ל בדרך ה' בענין מצות קבלת עול מלכות שמים, ש"בהיות ישראל מתחזקים בכל יום על דבר זה, ומקבלים מלכותו ומודים בה בלבם ובפיהם, מופיע ה' בעולמו, וכוחות הרע נרפים תחת הטוב, ונמשכת הברכה לעולם. ובהעיד על יחודו... כנגד

זה נענה לנו ומתנשא ביחודו ומחזיקו, ומוסיף לעולם תיקון על תיקון, ומקים עצתו, שהיא - העמיד הבריא על הטוב השלם."

בראש השנה ה' בבחינת מלך וראוי לבקשו על גילוי כבודו

במאמר החכמה ביאר רמח"ל את ענין התפילות בר"ה לכבוד שמים: "והנה תיקון העולם הוא שיהיה הטוב שולט והרע נכפה, ובמין האנושי ישראל שולטים ואומות העולם משתעבדים תחתם. והנה בהיות הדבר כן הנה טוב לכל, כי הנה הקדושה מאירה בישראל ומתחזקת בהם, ובהיות אומות העולם משתעבדים תחתם נתקנים על ידם, ונמשך להם המשך מן הקדושה ההיא. אך אם אומות העולם מתפרצים מתחת ידי ישראל ושולטים וישראל נכנעים, הנה ישראל מפסידים שהם בשפלות, והקדושה אינה מתחזקת בעולם, לפי שמקום המיוחד לה שהוא ישראל איננו בתיקונו וחזקו, וגם מפסידים האומות עצמם, שאין נמשך להם מהקדושה שום הארה כלל, אלא אדרבה מיטמאים והולכים ומתרחקים מן הטוב".

"ואמנם שני המצבים האלה שזכרנו הנה הוא היגלות מלכותו יתברך בעולמו או התעלמה. כי אם היא מתגלית הנה הטוב שולט, ומגיע הדבר לישראל שהם ישלטו, וההפך בהפך. **ואולם ביום ראש השנה האדון ברוך הוא עומד כביכול בבחינת מלך עולמו, ועל כן הנה השעה ראויה להתפלל לפניו שיגלה מלכותו לגמרי בעולם, ויתוקן העולם על ידי זה.**"

ואחר כך כתב: "יתקדש שמך, והיינו שתידע מלכותו בעולם ותתגלה בהתחזקה על ישראל, וזהו 'על ישראל עמך'... והנה המצב הטוב שישאר בו העולם הוא שיהיו הברואים בכל ההכנה המצטרפת, ומלכותו יתברך תהיה מתגלית עליהם תמיד, והם מקבלים מזה טובה אחר טובה עד אין תכלית. כי הנה הוא יתברך שמו בלתי בעל תכלית וטובו בלתי בעל תכלית, ובהיותו שורה עליהם ומתקשר בהם ימצאו מקבלי טוב בלא תכלית. וזהו 'ותמלוק אתה ה' לבדך', והוא מה שאמר הכתוב 'לדור ודור', כי מלכותו תהיה לנצח נצחים, והזוכים לה נהנים בה לנצח נצחים". ועוד כתב שם בברכת מלכיות: "שביום זה הקב"ה עומד בבחינת מלך בעולמו, ואמנם בזה צריכים אנו להתחזק **כי זה כל תקפנו וכל טובנו.**"

בסידור הגר"א 'אישי ישראל' הביא בפתיחה לתפלת ראש השנה: "והבט וראה איך תקנו לנו קדמונינו ז"ל תפלת ראש השנה שנתקנה רק על בקשת כבוד השכינה שיתגלה כבודו ותראה מלכותו. כי הלא לנו להקהל ולעמוד על נפשנו ביום הדין הגדול והנורא הזה, לבקש סליחה ומחילה וחיים ומזון ובנים, כי מי לא נפקד כהיום הזה. ומה זה שאמרו ז"ל שלא להזכיר שום חטא ועוון בר"ה שלא לעורר את הדין, ולכאורה הוא בהיפך שהרי אמרו מודה בקנס פטור, ואומר מודה ועוזב ירוחם, ועוד אם לא נזכיר אנחנו אין למי להזכיר והלא כמה מקטרגים ומסטינים יש מכל עבירה ועבירה. אך הענין כמו שכתב בזוהר הקדוש ויהי היום דא יומא דדינא יומא דר"ה ויבואו בני אלקים להתיצב על ה' ודאי למתבע עלבוניה דהא כולהו צווחי הב לן חיי, הב לן מזוני, הב לן סליחה וכפרה, ואין איש שם על לב לבקש על עלבוניה דמאריה ושמו המחולל בגוים... והכל בעונינו... ולכן אסרו לנו חז"ל להזכיר שום חטא ועוון כדי שלא

נפנה איש אחרי שרירות לבו, לבקש לנפשו סליחה וכפרה על אשר סר מני דרך, וכן לא נפנה איש אחרי נגעי לבבו לבקש בני חיי ומזוני להיות לצוין ככלבי, דבזה נעורר את הדין. **רק נשלך את כל הדברים הנוגעים לנו אחרי גו ויעבור עלינו מה יהיה מה שיהיה, רק נתמרמר כולנו במרירות לבנו, ועינינו תרד דמעה, ועפעפנו יזלו מים על הדר כבוד אלקינו אשר גלה ואשר נוטל כבוד מבית חיינו ותפארת מלכנו.** ולכן לא תקנו חז"ל לומר בתפלת ר"ה שום בקשה על סליחה וכפרה ומזוני, רק תפילה קצרה על בקשת החיים. וגם זה לפי שרצונו בכך... רק כלה מיוסדת על הדרת כבוד אלקינו... והוא כאדם האומר רבש"ע הרבה יש לנו לבקש על נפשנו, ועל נגעי לבב כל איש ואיש, כי לב יודע מרת נפשו כי צרכי עמך מרובין, רק כל זה אינו שוה לנו בזכרנו את כבוד שמך המחלל בגוים והדר גאון עזך כי נתמעטה ושם תפארתך ומוראך כי הורד. וזה עיקר בקשתנו וידע כל פעול כי אתה פעלתו... **ובזה יבטח כל איש ואיש יבכה ויתמרמר ביום הדין הגדול והנורא הזה על הכוונה שאמרנו וישלך בעת הזאת את נפשו מנגד, ויעבר עליו מה שיעבר שבודאי חטאיו לא יזכרו עוד ולא יעלו על לב לעולם, ויסכרו פי המסטינים המקטרגים עליו לרע.** וזה מה שאמרו 'אני לדודי ודודי לי', פירוש, כשלא יהיה בבקשתי כל מגמותי רק לדודי כמו שאמרנו אז דודי לי, והוא כמו שאמר חז"ל המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה".

[אולם כדאי להביא מכתבי הסבא מקלם מאמר עג, שכתב דלדין לבקש צרכיו ביום הדין הוא דבר טוב, "לדכא הדמיון" ולהמחיש עליו ענין המשפט והדין, דהזוהר מייירי במי שכבר הכניע כח חומריותו, אבל לאנשים פשוטים כמותנו טוב לבקש צרכיו ביום הדין].

וכפר על חטאתינו למען שמך

ראיתי בספר 'מתנת חיים' שהביא את פירושו של האלשיך על הפסוק בתהלים: "אל תזכור לנו עונות הראשונים מהר יקדמונו רחמין כי דלוננו מאד, עזרנו אלקי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך". מהו כפל הלשון "על דבר כבוד שמך" ושוב "למען שמך"? ומפרש, שאם מתפללים למען שמו, הלוא יהיה קטרוג גדול עלינו איך אנו מבקשים למען כבוד שמים, הא מחמת חטאינו נעשה חילול השם גדול, ועד עתה לא דאגו למען שמו, ע"כ אומר "עזרנו אלקי ישענו על דבר כבוד שמך" לתקן עונותינו בדבר זה, "וכפר על חטאתינו למען שמך", צריכים כפרה כדי שכבוד שמים יהיה מושלם. ועל דבר זה בא יום הכפורים.

והביא מהג"ר אליהו לופיאן שאמר בבכי, שכדי שבקשותינו ותפלותינו יהיו רצויות לפניו, שימלך עלינו, צריך שבעולם הזה יהיה כבוד להיות מלך על אנשים מכובדים כאלה. נמצא שצריך להזהר שלא ימליך את הקב"ה מלך על עולם שפל. על מה הוא ממליך את קודשא בריך הוא? על איזה סוג אנשים? אם אלו אנשים הנוהגים כשפלים שבאומות, הרי אין לך בזיון גדול מזה, כי הכבוד למלך הוא כשממליך אותו על אנשים שכל דיבורם ומעשיהם הם לתכלית כבוד למלך, אנשים שמשאם ומתנם בנחת שאינם מחללים את השם עם הבריות, שמכל מעשיהם יוצא אך ורק תפארת לכבוד המלכות.

לפיכך, תנאי גדול יש בדבר המלכת הקב"ה, וזהו להיות נקי מחטא כדי שהמלכות תהיה לכבודו. ועל זה בא יום הקדוש של יום הכיפורים, כדי שקידוש שמו יהיה על ידי קדושים.

יום הכיפורים

ביארנו לעיל שכדי לזכות להיות ממקדשי ה' צריך להיות קדושים, ולכן לפני כל גאולה ופרסום של מלכות שמים צריך מילה, שמהותה הוא ביטול היצר הרע, כדי להיות קדושים. וזהו גם הענין של יום הכיפורים, להכין עצמנו להשלים את תפקידנו במילת הלב, כמ"ש "ומל ה' אלקיך את לבבך", שהיא ההכנה לגאולה ובשביל זה היא מתעכבת.

ענין שבעים פרי החג

איתא במדרש (במדבר רבה כא): "בכל ימי סוכות מביא שבעים עולות, להציל את אומות העולם מצערם ולכפר עליהם ולהביא שלום לכל העולם. וביום א' מביא י"ג וביום ב' מביא י"ב, וכל יום ויום פוחת והולך". ועיין ברש"י במדבר (כט יח): "שמתמעטים והולכים, סימן כליה להם, ובימי המקדש היו מגינים עליהם מן היסורים". וצריך ביאור, אם הקרבנות מכפרים עליהם - למה הם מתמעטים והולכים. אדרבה, צריך היה להיות שהקרבנות יתנו להם ריבוי ושפע?

וראיתי באבני שוהם שבאר, כי בדור הפלגה היו כל העולם עם אחד ושפה אחת, ומחמת המרידה בה' הפליגם לשבעים עמים ולשונות. ומתחילה היה מוטל על כל באי עולם התפקיד להכיר מעצמם אמונה בה', ובזה יבוא העולם לתכליתו ולשלמותו, אבל כיון שחטאו ולא הכיר מעצמם ניתנה העבודה הזאת לישראל, שעל ידם מכירים כל העולם באין עוד מלבדו. והתיקון הזה שייך רק אם יכנעו אומות העולם לישראל, אבל אם אינם מתבטלים לישראל אי אפשר שילמדו להכיר את הבורא.

ולפי זה מבואר מאוד, שהפרים באים לכפר על חטא עבודה זרה, שהיא מרידה בה', וממילא ניתקן עי"ז החטא של דור הפלגה, ומעכשיו יכולים האומות לחזור להיות עם אחד שיקרא בשפה אחת בשם ה', וכמו דאיתא בילקוט פרשת נח: "לשעבר הוא אומר 'הבה נרדה ונבלה את שפתם', אבל לעתיד לבא - 'אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה'". ולפיכך הקרבנות ממעטים והולכים את האומות, שאדרבה, כיון שנמחל להם העוון הם יכולים יותר להתאחד עד שיהיו כולם מאוחדים לגמרי תחת ישראל. ובאמת בהושענא רבה הוא הנפילה הגמורה של האומות תחת שליטת ישראל. ועיין בכתבי רבינו בחיי בענין עצרת, שמסביר את ענין שבעים הפרים בדומה למ"ש, שמטרת הפרים היא לאחד את כל הכוחות תחת ה', ועל כן נקרא **קרבן** שהוא מקרב הכחות.

וזהו הביאור במדרש, שמי שיצא מבית המלך עם המקל [השרביט] בידו זה סימן שיצא זכאי בדין, והלובל שבידו מוכיח שנתכפרו חטאינו וניצחנו את האומות בדין, ולפמ"ש י"ל שזהו הנצחון על האומות, שיתאחדו יחד תחת ישראל לקבל עול מלכותו יתברך.

מצוות סוכה, לולב ואתרוג

הנהגה בחג הסוכות יש הרבה דברים נסתרים, ונכלל בו גם מצות סוכה וגם מצות ד' מינים, וההושענות וההקפות. וצריך להבין את השייכות בין כל המצוות האלו.

ובדרך ה' (ח"ד פ"ח) כתב רמח"ל: "ענין הסוכה והלולב... שעל ידי העננים היו נמצאים ישראל מובדלים לבדם ונשואים מן הארץ, כן היה נמשך להם מציאות הארה המשכנת אותם לבד, נבדלים מכל העמים, ומנושאים ומנוטלים מן העולם הזה עצמו, ועליונים ממש על כל גויי הארץ. ודבר זה נעשה בשעתו לישראל להגיע אל המעלה העליונה הראויה להם, ונמשכת תולדתו זאת לכל אחד מישראל לדור דורים, שאמנם אור קדושה נמשך מלפניו יתברך ומקיף כל צדיק מישראל, ומבדילו מכל שאר בני אדם ומנשאו למעלה מהם, ומשימו עליון על כולם, ומתחדש דבר זה בישראל בחג הסוכות על ידי הסוכה". [ועי' גם בשפת אמת שכתב שסוכה הוא ענין של "ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה", שהגביה את אברהם למעלה מהמזל שלו להיותו תחת השגחת ה'. וכמו כן בסוכה אנו הולכים לחוף ורואים הכוכבים, וזה מרמז לענין הנ"ל, שהגביה ה' אותנו למעלה מהמזלות].

וממשיך הרמח"ל לבאר גם את ענין הלולב: "ואור ה' מאיר על ראשם של ישראל ומעטירים, באופן שתהיה אימתם נופלת על כל אויביהם, על ידי נטילת הלולב ומיניו. והוא מה שאמר הכתוב 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך'... ועל ידי פרטיות מצות הלולב בנענועיו והקפותיו משתלם ענין זה, להתחזק שליטת ה' על ראשם של ישראל ולהפיל אויביהם לפנייהם ולהכניעם תחתם, עד שהם עצמם יבחרו להיות להם לעבדים. והוא הענין שנאמר 'אפים ארץ ישתחו לך'... כי כולם ישתעבדו להם וישתחו להם **לקבל על ידם אור מאור ה' השורה עליהם. והנה תשפל כל גאותם ויכנעו תחת ישראל וישבו על ידם אל עבודתו יתברך**, ולזה הולך כל ענין הלולב לפרטיו!"

וצריך לבאר איך יש בכח מצות לולב לעשות את כל זה?

ברבינו בחיי פרשת אמור כתב: "שמוליק ומביא הלולב למי שהרוחות שלו, ומעלה ומוריד למי שהשמים שלו, וזה נתעורר על היחוד". ובשם משמואל הוסיף שבכל יום ויום די בקבלת מלכות שמים בכונה ובמחשבה ובאמירה בלבד, ואילו בסוכות יש חיוב קבלת מלכות שמים גם במעשה, וזה על ידי נטילת לולב שבא כנגד הפסוק של "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך", שהשדרה של הלולב כנגד השדרה של אדם, ובסוכות כל אבריו של אדם צריכים להשתתף בקבלת עול מלכות שמים. וגם במשנת ר' אהרן מבאר שנטילת לולב היא בגדר קבלת מלכות שמים מאהבה.

ועל פי מה שהבאתי לעיל מהרמח"ל, שייחוד ה' שבכל יום ויום גורם לרע להיכנע תחת הטוב, א"כ פשוט שנטילת לולב הוא ייחוד ה' במעשה והוא ייחוד שלם לגמרי יותר מק"ש, שעושה מעשה ומבקש ומתפלל שיהיה ייחוד ה' בכל הרוחות שבארץ. זהו סוד הלולב, לחזק מלכות שמים על האומות.

הלולב ומיניו ושם הויה

והבאתי לעיל שהשם השלם מרמז לכבוד שמים שלם בכל הארץ, וראיתי בנוסח יהי רצון שלפני נטילת לולב: "בפרי עץ הדר... אותיות שמך המיוחד תקרב אחד אל אחד והיו לאחדים ביד, ולידע איך שמך נקרא אלי, וייראו מגשת אלי... כי כוונתי ליחד שם י'ה ב'ה". ובסידור הגר"א יש עוד יהי רצון: "יתקשרו ארבע אותיות של שמך הגדול והקדוש, על ידי ג' הדסים אות יו"ד של שמך הגדול, ועל ידי שני בדי ערבות מילוי ה"ה של שמך הגדול, ועל ידי הלולב מילוי וי"ו של שמך הגדול, ועל ידי האתרוג מילוי ה"ה האחרונה של שמך הגדול".

ועיין באר היטב (סי' תרנא ס"ק כא): "כתב הב"י בשם הרקנט", סוד זה נגלה אלי בחלום בליל י"ט הא' של חג הסוכות: נתאכסן אצלי חסיד א' אשכנזי, שמו הר"ר יצחק, ראיתי בחלום שהיה כותב שם הוי"ה והיה מרחיק הה"א אחרונה מן הג' אותיות. אמרתי לו: מה זה עשית? השיב: כך נוהגים במקומנו. ואני מחיתי בו וכתבתי שלם. ואשתומם על המראה ואין מבין. למחר ראיתי שלא היה מונע רק הלולב ומיניו בלא האתרוג, והבנתי פתרון חלומי כו', כי כל הד' מינים רומזים בו יתברך, כדאיתא במדרש, עיין ספר הכוונות ותבין". הרי שצירוף הלולב עם מיניו מתחבר לשם הויה, ונעשה ה' אחד ושמו אחד בכל הארץ.

שעבוד כל הגוף כמו בק"ש

וידועים דברי המדרש (ויקרא רבה ל יד): "רבי מני פתח: 'כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך'. לא נאמר פסוק זה אלא בשביל לולב, השדרה של לולב דומה לשדרה של אדם וההדס דומה לעין וערבה דומה לפה והאתרוג דומה ללב. אמר דוד: אין בכל האיברים גדול מאלו שהן שקולין כנגד כל הגוף, הוי כל עצמותי תאמרנה". הרי אנו משעבדים את כל כוחות גופנו לעבודת ה', והרי זה בדיוק כמו שמשעבדים את כל הגוף בשעת ק"ש במחשבת מסירת נפש, שזה קבלת היחוד. ונמצא שהיחוד שע"י הלולב הוא ממש כמו הייחוד שבקריאת שמע, שבק"ש מייחדים את ה' על עצמנו ועל כל הבריאה, וכמו כן בנענוע של ד' מינים מייחדים שמו על כוחות עצמנו ועל כל הבריאה.

ולעיל הבאתי את דברי בעל הטורים על שמע ישראל: "שהאות ע' וד' גדולים הוא לרמז ל'עד' בפסוק בישעיהו: אתם עדי נאם ה' ועבדי אשר בחרתי, למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא לפני לא נוצר א-ל ואחרי לא יהיה. אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע". והביאור בדבריו, שכשאנו מייחדים שמו על עצמנו אנו נעשים עדים לשאר הבריאה, לייחד שמו בכל הבריאה, וכמו כן הוא בלולב.

ההקפות בהושענא רבה

וכתב רבינו בחיי (כד הקמח בענין ערבה) בענין הושענא רבה: "הוא יום כ"א לתשרי שהוא מספר שם י"ה", ויום כ"ו מברית העולם שהוא מספר יהו"ה, ונקרא יום החותם

הגדול כנגד השם הגדול שבו נברא העולם, ולכך נקרא הושענא רבה. וידוע כי היום הזה הוא תכלית החג ותכלית ההקפה, וצריך אדם שיתבונן בגודל כח היום הזה שהוא יום כ"א ויום כ"ו, ויום תשלום ע' פרים כנגד שרי האומות, כי כל כוחות עתידין שישוּבו לסיבתם הראשונה... וההקפה שאנו עושין בזמן הזה הוא סימן ורמז לעתיד שתפול חומת אדום ויהיו כלים ואבודים מהעולם".

ובספר פרי עץ חיים (שער הלולב פ"ה) כתב: "גוג ומגוג בגימטריא ע' אומות, כי אז ימלוך גוג על ע' אומות וכולם יבואו יחד על ישראל, וכשיגאלו מידם אז יהיה תשועה רבה, כי עתה שנגאלו ממדי ויון גלו לאדום, וכן בכל יום ויום ניצולו מיד זה ונופלים ביד זה, ויום הזה ניצולו מיד כולם, לכן הוא הושענא רבה".

והג"ר שלמה קלוגר מבאר לפי זה את הטעם שביום הזה אנו נוטלים את הערבה בפני עצמה, שהערבה מרמזת על הרשעים בעם כידוע מחז"ל, ובכל שאר הימים אוגדים את הרשעים עם שאר כל ישראל, אבל ביום שביעי שהוא אלף השביעי הרשעים יתפרדו ויושפלו והם נעשים אפר תחת רגלי הצדיקים, לפיכך חובטים את הערבות על הקרקע, שיום זה הוא יום של ביטול הרע והרשעות.

"אני והו הושיעא נא"

עיקר התפילה בהושענא רבה הוא "אני והו הושיעא נא". ועיין בתוס' סוכה (מה ע"א) שמסביר ש"אני והו" הוא שתי שמות של הקב"ה. ומפרש תוס' שאנו מזכירים דוקא את שתי השמות הללו, משום ששתי שמות הללו נזכרים בענין צער של השכינה שהלך עמנו בגלות, ביחזקאל (א א) כתיב **"ואני בתוך הגולה"**, שהקב"ה עצמו בגלות, ובירמיה (מ א) כתיב **"והוא [פי' הקב"ה ששמו 'הוא'] אסור באזקים בתוך כל גלות ירושלים ויהודה המגולים בבלה"**. יוצא מדברי התוס' שעיקר תפילתנו הוא על צער השכינה שהלכה עמנו בגלות, ואנו מתפללים ביום זה לישועת השכינה וכבוד שמים. וכמו שאנו אומרים בהושענות דיום זה: **"למען אומרי יגדל שמך, והם נחלתך ועמך צמאים לישעך** כארץ עיפה למים".

וכבר הבאתי בפרקים הקודמים מהג"ר בצלאל הכהן מוילנא, שפירש "אני והו" שאנו מתפללים ומבקשים מה' שיושיענו ויגאלנו גאולה שלמה, כי בגלות אין שמו שלם רק י"ק, ועל ידי שניווע יצטרפו האותיות ו"ה ויהיה שמו שלם. והו" והו", שיושיע את אותיות ה' ו' משמו.

"הושענא למענך אלקינו"

בשער יששכר מסביר מה שאנו אומרים "הושענא למענך אלקינו", שעכשיו הוא רק אלקינו ולא אלקי האומות, שאין שאר האומות מכירים בו, אבל אנו מתפללים בתשוקה עצומה שיושיענו כדי שיהיה אלקי כל הארץ ולא רק אלקינו. והו שמיים ההושענות בכל יום: **"למען דעת כל עמי הארץ** כי ה' הוא האלקים אין עוד".

וזה מעין מ"ש רש"י בביאור "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", שפי' (דברים ו ד) שה' שהוא עכשיו רק אלקינו, יהיה ה' אחד על כל הארץ. וכמו שבק"ש אין זו רק אמירה ובקשה, אלא בעצם מה שאנו אומרים שמע ישראל בכל כוונתנו וכוחנו עד מסירות נפש למען קידוש שמו, זה עצמו גורם את נפילת כוחות הרע ואומות העולם, ועושה אותם נרפים תחת ישראל וכוחות הטוב [כמו שהבאתי לעיל מרמח"ל בדרך ה']], כמו כן בהושענות, עצם אמירתנו "הושענא למענך אלקינו", שאנו משתוקקים שיהיה אלוהי כל הארץ, ומקיפין סביב הבימה ז' פעמים בבקשה זו, זה בעצמו יש בכוחו להפיל את כוחות הרע תחת הטוב. וכמו שמצינו בהקפות סביב חומת יריחו, שהיה בכוחה להפיל את חומות העיר ולהכניעה תחת ישראל וכוחות הטוב [כדאיתא בילקוט תהלים שהקפת המזבח בזמן חז"ל והבימה בזמננו היא זכר להקפות דיריחו].

ביאור ענין ההקפות דיריחו

כל ענין מלחמת יריחו צריכה ביאור: למה קבע הקב"ה שביריחו תיפול החומה בלי שום השתדלות בדרך הטבע ובלי שום פעולה כלל, מה שלא עשה כן בשאר מקומות שכבשו? ולמה רק ביריחו עשה יהושע את כל הביזה "חרם לה"??

וראיתי בבאר משה על יהושע (פרק ב) שהביא מהאריז"ל ששבעה עממין שבא"י הם ז' קליפות מספירות הטומאה, שהם כידוע לעומת ז' ספירות דקדושה. ועיקר אחיזת הקליפות של כל הז' אומות היה ביריחו, וזהו דכתיב: "ויריחו סוגרת ומסוגרת מפני בני ישראל", מחמת כח הטומאה העצום שהיה שם. ובמגלה עמוקות איתא שיריחו היא כלל כל הארץ, ולכן היו ז' חומות ביריחו כנגד "שבע תועבות נפש" (משלי ו טז), וז' אומות הם יסוד ז' קליפות, וכל קליפה כלולה מעשר, הרי ע' שרים שלמעלה כנגד השבעים אומות. נמצא שביריחו כלול כל הז' אומות שהם ז' כוחות הטומאה, וכלול בהם גם כל הע' אומות [ורחב הזונה היתה המקור של קליפות הטומאה ביריחו, לפיכך הלכו המרגלים אצלה כדי לעקור ולהתגבר על מקור הטומאה, ובזה היו יכולים להתגבר אח"כ על העיר. ובאמת מצינו שהתגברו על כוחות טומאתה, שהרי מיד כשבאו המרגלים אצלה חזרה בתשובה ונתגיירה (עיין זבחים קטז ע"ב)].

נמצא שמלחמת יריחו היתה מלחמה רוחנית, להכניע את כוחות הטומאה תחת הקדושה. ולכן הקיפו שבעה ימים שבע פעמים שבעה כהנים ושבעה שופרות, להגביר את הכוח של ז' כוחות הקדושה על ז' כוחות הטומאה. ולכן לא עשו כאן שום פעולה גשמית, כי המלחמה היתה עם הכוחות הרוחניים של הטומאה. ומזה הטעם החרים יהושע את ביזת העיר כולה לה', שזו היתה התחלת מפלת האומות להכניע אותם תחת מקור הקדושה ולתקנם, ולפיכך במלחמה זו הקדיש יהושע את הכל לשמים, כדי להשתמש באותה טומאה לדברים שבקדושה, ולהכניע בזה את העיר וכל הטומאות שבה תחת כח הקדושה, שתהיה כולה לה'.

עלינו לשבח נתקן בכיבוש יריחו

ומובן לפי"ז מה שהביא בספר סדר היום על תפילת 'עלינו לשבח': "שיהושע תיקן זה השבח הגדול כשכבש יריחו, ואמרו ז' פעמים ישר והפוך, ובו הפיל ז' חומות שהיו ליריחו. והוא מסוגל לכל דבר בענין מצרה וצוקה שלא תבא ולא תהיה לומר אותו ישר והפוך... וצריך לכוון בו קבלת עול מלכות שמים ויחודו ואלקותו, וכמו שיש בפסוק שמע ישראל ע' רבתי וד' רבתי, ע' של 'שמע' וד' של 'אחד', לרמזו שצריך להעיד על יחודו, כן רמז בשבח הזה שמתחיל בע' ומסיים בד': עלינו לשבח... אין עוד".

נמצא שהכח לשבר את חומות הטומאה של יריחו היה על ידי יחוד ה'. וכמו כן ההקפות שהושענא רבה שהם כנגד אותם הקפות דיריחו, מהותם ג"כ ליחד שמו יתברך על ידי ד' מינים שבלולב כנ"ל, ועי"ז יפלו כל חומות הטומאה של אומות העולם ויהיו נרפים תחת הטוב ותחת ישראל, ובזה תהיה ישועה לשמו הגדול, וזהו משמעותו של הושענא רבה!

על כן נקוה שתיקנו עכן

ויש להוסיף מה שידוע שעכן [שעבר על החרם ולקח לעצמו מהשלל של יריחו] תיקן תפילת **על כן נקוה** (ונרמז בו שמו) כשהוציאו אותו למיתה. ונראה שחטאו היה שלא קיים את החרם שעשה יהושע כדי לכוף את כוחות הטומאה תחת ממשלת ה' כמו שכתבתי, וחסר בהכרתו של היכולת של כל טומאה להיות חלק של קדושה, ולכן בשעה שחזר בתשובה לפני מותו תיקן תפילה שכולה מדברת מענין זה של כפיפת הטומאה ועבודת האלילים לקדושה ולקב"ה: "ועל כן נקוה לך... להעביר גלולים מן הארץ... **לתקן עולם במלכות שד"י... להפנות אליך כל רשעי ארץ...** לפניך ה' אלקינו יכרעו ויפלו ולכבוד שמך יקר יתנו" וכו'.

מסקנת הדברים

נמצא שלא רק כל מצוות חג הסוכות קשורים אחת בחברתה, אלא שכל עבודת חודש זה יש לה שייכות וקשר לאותה עבודה. ראש השנה מיוחד לבקשה על כבוד שמים בכל הארץ ובו מוכרע כמה יתגלה כבוד מלכותו, ויום הכיפורים הוא 'המילה' כמו שנאמר: "ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך", שהוא ההכנה לגאולה לתקן עצמנו ולהעשות צלם אלקים, וכשיושלם ענין זה תבוא הגאולה מעצמה. בסוכות ובמצות ארבעה מינים אנו שמחים על הנצחון ומקוים וצועקים הושענא, ומתחזקים בייחוד ה' בגופנו כדי ליכות לייחוד ה' בכל הארץ כמו בקריאת שמע. מצות סוכה מרמזת על היותנו יוצאים מגדרי הטבע וניתנים לשליטת הבורא לבדו, ושבעים פרי החג מביאים לכפרה לאומות העולם מחטא ע"ז וממעטים והולכים לקרבם לתכליתם להיותם כולם עם אחד תחת מלכות שמים. וכמו כן הושענא רבה הוא גמר דין של ראש השנה, שהוא מרמז על העולם

בשלמותו, הישועה של שם הגדול, וגמר התכלית - האלף השביעי, ולכך אנו מזכירים בו את הגאולה: "קול מבשר מבשר ואומר". שאז יכופו כל הכוחות בעולם לפני הטוב ויהפכו להיות בטלים כולם לקב"ה. ולכן אנו נוטלים ערבה להפריד את הרשעים מהכלל ולבטל הרע, כמו שיהיה באלף השביעי, ועושים הקפות כהקפות יריחו להפיל החומות לכוף את כל כוחות הטומאה תחת הקדושה "למען דעת כל עמי הארץ כי ה' הוא אלקים אין עוד".

סוף דבר הכל נשמע

סוף דבר הכל נשמע, שענין קידוש השם הרבה גופי תורה תלויים בו, וכל מהותנו כיהודים וכל תכלית ומטרת עבודתנו מכוונים לענין זה של קידוש השם ולהרבות כבוד שמים. וכן כל עבודת המועדים והזמנים ענינם הוא כבוד שמים וקידוש השם. על כן מוטל עלינו חוב קדוש לקדש את ה' בכל מבטא שפתים ובכל אשר ירמזון עינים ובכל הנהגה ופועל ידים, לעשות מצוותיו לשמו כדי שיתקדש שם ה' בעולם על ידנו, ובזכות זה נזכה לגילוי כבוד ה' וקדושתו בעולם בתכלית השלמות, בביאת משיח צדקנו ובגאולת עם ה' לאור עולם במהרה בימינו אמן.